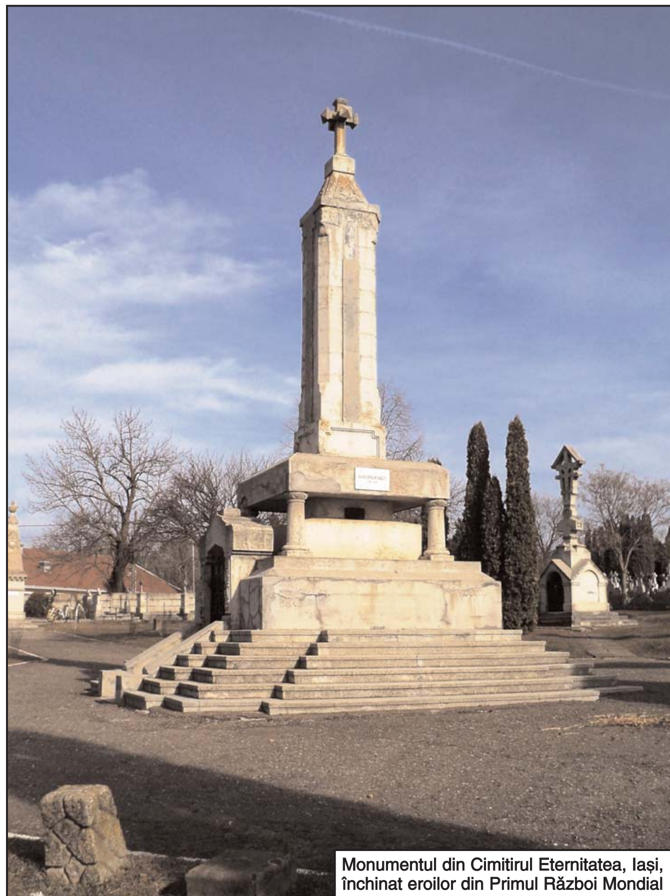

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul VIII ■ Nr. 5 (78) ■ Mai 2017

Monumentul din Cimitirul Eternitatea, Iași, închinat eroilor din Primul Război Mondial

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte), Trustului de Presă Argeș Expres și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Euclidian, neeuclidian...

Gheorghe PĂUN

Titlul nu este (decât într-o foarte mică măsură…) o diversiune menită să intimideze, ci e o metaforă, un model, o referință.

La prima vedere, omul percepe lumea (nu numai, dar mai ales) euclidian, ca în cartea de geometrie de școală: printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o singură paralelă la acea dreaptă (celebrul postulat al cincilea, în formulare „modernă”, cu presupunerea tacită că totul se întâmplă în plan). De vreo două secole, știm însă că putem concepe și geometrii diferite, într-un „plan” deformat, pe sferă sau în alte spații mai ușor sau mai greu de imaginat. Teoria relativității generalizate se bazează pe (deci ne spune că lumea este descrisă de) o geometrie neeuclidiană, iar unii psihologi afirmă că iluziile optice sunt o dovadă că mintea noastră „vede” neeuclidian.

Ne-am obișnuit, dar pe la începutul veacului al XIX-lea, Gauss s-a temut să nu-și strice reputația făcând publice geometriile neeuclidiene pe care le construise, drept care le-a ținut „confidențiale”, a trebuit să vină mai tinerii Bolyai și Lobacevski pentru a declanșa un fel de revoluție copernicană în geometrie. Comparația este doar parțial justificată: geocentrismul se bazează pe o iluzie, nu pe o axiomă care, prin înlocuire/negare, permite trecerea la heliocentrism.

Care este diferența dintre o iluzie și o axiomă luată de adevărată pentru a construi o „geometrie” e, însă, o mare problemă. Mai ales în afara matematicii, în afara astronomiei... În societate, în politică, în mentalul colectiv, în psihologia maselor. Acolo unde vorbele sunt fapte, sloganurile devin credințe, adevărul de partid înlocuiește, în mințile partizane, Adevărul (Simone Weil, pentru a rămâne la un nivel subtil, care-l premerge totuși și-l face posibil pe cel orwellian, grotesc, dar atestat – și ieri-alaltăieri, dar și azi), „formatorii de opinie” devin manipulatori ai opiniei publice, grupurile de interese impun „formatori de opinie” prin susținere-promovare circulară, ideologiile sunt în stare să ne reconvingă de faptul că Pământul este plat, că limba are caracter de clasă, că *lumina vine de la răsărit,* că viitorul... că trecutul...

Nu este vorba numai despre *ulița noastră,* lumea este globalizată inclusiv la nivelul axiomelor-iluzii, doar actualizarea diferă de la *paradian* la *paradian* (inventez un cuvânt pentru „pătratul” delimitat pe planiglob de două paralele și două meridiane vecine – nu știu dacă geografii au un termen pentru așa ceva, li-l fac cadou...). Școala de la Frankfurt emite, Lumea Nouă preia și amplifică, Lumea Veche imită și supraliciteaza, la porțile Orientului, de la Riga la Atena, ca să fiu acoperitor, nici nu prea știm în (pe) ce lume suntem, veche sau nouă, Est sau Vest, parteneri sau colonii,

înghițim pe nemestecatelea și rămânem cu nodul în gât mult timp după ce Parisul, Frankfurtul, Albionul, Washingtonul au tușit sănătos, trecând la o altă... geometrie.

Ar fi interesant – și util – să se încerce o listă (aproximativă, căci niciuna nu poate fi completă, ar trebui s-o compună un extraterestru, total necontaminat) de *postulate* de mare impact, manipulatorii, lansate de *surse* interesate sau nu, preluate de *relee* inocente sau nu, bine intenționate sau nu, care au bântuit lumea ultimului secol, ultimelor decenii, alienând-o.

Încep o enumerare ad-hoc, doar pentru exemplificare, cu gândul la prezent-viitor. Axiomă tipică pentru o falie de tip euclidian-neeuclidian: societatea nu poate funcționa fără partide. Mă opresc, precum Gauss, și adaug (așteptându-i pe Bolyai și Lobacevski): globalizarea este inevitabilă, *satul global* este viitorul omenirii; ca o consecință, statul-națiune va dispărea; lumea este în continuă evoluție, progresul tehnologic este nelimitat, creșterea este nelimitată; consumul induce creștere. Concepte-mantră, nechestionabile: democrație, minoritate, multiculturalism, egalitate, liberalism, piață liberă. Concepte infamante, chiar dacă nu știm bine ce înseamnă sau au sensul denaturat (atunci când sunt rostite în mass-media sau în politică – cu precădere la noi): naționalism, patriotism, populism, scenarită. Axiome ceva mai locale: comunismul a făcut numai rele (Doamne ferește să-l reabilitez, accentul cade pe *numai*); industria românească, la vremea Revoluției, era un morman de fier vechi; statul este un prost administrator (consecința celor două: totul trebuie vândut, eventual pe un leu...); România este „în urmă”, trebuie să imite Europa în toate cele, să se „integreze”; UE ne impune când una, când alta (de pildă, regionalizarea țării); nu există soroși și soroșiști (e vorba despre o categorie, de aici inițiala minusculă); poporul român e așa și pe dincolo (sunt mai guralivi și mai bine organizați cei care inventariază relele); Eminescu... (propunere: să nu mai repetăm aberațiile, indiferent cine le emite și cine le girează, ba chiar să încercăm să uităm, precum grecii cei vechi, numele celor care incendiază temple).

Mai sunt, dar nu mai am loc – pentru a mă întreba câte paralele la o dreaptă putem duce, luna asta, anul ăsta, printr-un punct exterior dreptei... Euclid tace, Gauss tace, cei care televorbesc și blogoscriu nu prea au habar de geometrie, ei primesc axiomele în plic...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Un partid nu poate fi totdeauna făcut responsabil de o crimă a unuia din partizanii săi.

Însă când, în faţa evidenţei, în loc de a tăia un membru cangrenat, acel partid se scoală întreg pentru apărarea vinovatului, când îndrăzneala apologiştilor creşte cu mărimea crimelor, atunci ţara nu poate privi decât cu scârbă o asemenea adunătură.

Numai partid nu se mai poate numi, ci bandă de scelerați care desfide morala, se foloseşte de piroteala naţiunii şi de nemaipomenita indiferenţă morală a celui care ar avea drept sfântă datorie a ocroti pe cei slabi şi a înfricoşa pe cei răi.

(*Timpul*, 1 iulie 1881)

La 27 iunie a apărut în *Monitor* un anunţ pentru redeschiderea loteriei în favorul terminării catedralei catolice cu hramul Sf. Iosif. Departe de a voi să punem vro piedică înaintării acestei clădiri, nu avem decât a felicita episcopia din Bucureşti pentru zelul religios ce-l dezvoltă în privirea aceasta şi toleranţa românilor pentru toate riturile, cu atât mai mult pentru cele creştine, fiind bine cunoscută, n-am găsi nimic de zis în contra modului de a aduna fondul de construcţie al bisericii, dacă prescripţiuni hotărâte ale unei legi fundamentale nu s-ar opune în mod precis şi cert acestui mod.

Ar fi nedrept pe de altă parte dacă am face o cât de mică acuzare administraţiei bisericii. Redeschiderea acestei loterii se face cu *autorizarea* guvernului, adică guvernul însuşi n-a ezitat a călca legile a căror pază îi este încredinţată.

Aceasta din punct de vedere legal.

Din punct de vedere practic rămâne a se cerceta cestiunea dacă bisericile noastre proprii stau îndestul de bine pentru ca ceea ce credincioşii ortodocşi pot contribui de bună voie să fie întrebuinţat pentru construirea unor biserici de alt rit decât acela al statului şi al naţiunii. Nici aci răspunsul nu va fi favorabil. Noi înşine, în marea capitală a României, a cărei populaţie ar ajunge curând la un sfert de milion, nu avem o singură catedrală, o singură zidire religioasă acătării. Lucrul se explică prin împrejurarea că Bucureştii sunt un oraş relativ nou şi că n-au fost totdeauna capitală. Credem însă că dacă, cu autorizarea Corpurilor legiuitoare, s-ar putea face excepţie de la absoluta prohibiţiune a loteriilor în ţara noastră, această excepţie ar putea să se facă cel mult în favorul bisericii statului.

(*Timpul,* 4 iulie 1881)

Toate lucrurile au în lumea aceasta foloasele şi inconvenientele lor.

Dacă privim la administraţia destrăbălată de partid şi dacă nu ne pot conveni prefecţi care să atârne de cutare deputat, am trebui să zicem că numirea de militari în posturile de prefecţi prezintă oarecari folose. Militarii, prin viguroasa disciplină şi prin subordinaţia la care sunt obligaţi, au contractat prin lungă deprindere un spirit de ordine şi de regularitate, un spirit de control care le lipseşte adeseori prefecţilor numiţi prin influenţă parlamentară sau prin aceea a comitetelor de salut public.

Dar pe de altă parte e desigur în detrimentul armatei dacă ofiţerii superiori se iau de la ocupaţiunile lor, de la deprinderile lor, şi se pun într-un mediu nou care, prin natura lui, îi face mai concesivi, prin natura lor îi sileşte a renunţa la ordinea de lucruri căreia fusese supuşi până acuma.

Afară de inconvenientul acesta este unul şi mai mare. Nu se pot numi prefecţi decât militari superiori; rangul de căpitan de exemplu e deja prea mic pentru a reflecta la el. (*Timpul,* 4 iulie 1881)

Centenarul Marii Uniri

Basarabica

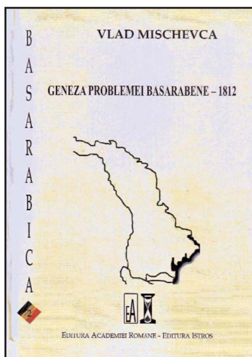
Pe 24 martie 2017, a avut loc în Aula Magna a Academiei Române (AR) o manifestare omagială, cu titlul **Ziua Basarabiei: 99 de ani de la unirea cu Ţara. 27 martie 1918 – 27 martie 2017**, organizată de Secţia de ştiinţe istorice şi arheologice şi de Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" ale AR şi de Facultatea de Drept a Universităţii din Craiova.

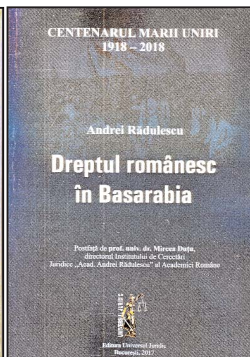
După cuvântul introductiv al acad. Dan Berindei (*Unirea Basarabiei cu România, primul act al Marii Uniri din 1918*), a urmat lansarea oficială a colecţiei *Basarabica;* prezentarea proiectului a fost făcută de acad. Victor Spinei, vicepreşedinte al AR.

S-au lansat primele două lucrări din colecţie: *Geneza problemei basarabene – 1812* de Vlad Mischevca, de la Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova (prieten şi colaborator al revistei noastre), şi *Constituţia la răscruce de milenii,* ediţia a doua, de Ion Gugeac, membru corespondent şi vicepreşedinte al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. Primul volum a fost prezentat de prof. Ionel Cândea, MC al AR, a doua de prof. Ion Dogaru, MC al AR, şi de prof. Dan Claudiu Dănişor, de la Universitatea din Craiova. Au vorbit despre cărţile lor şi autorii. Ambele volume au fost realizate de Editura Academiei Române în colaborare cu Editura „Istros" a Muzeului Brăila, în 2017.

S-a lansat, de asemenea, lucrarea *Dreptul românesc în Basarabia* de Andrei Rădulescu, reeditare (la Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2017), cu o postfaţă a prof. Mircea Duţu, care a făcut şi prezentarea cărţii.

Participarea a fost numeroasă, de pe ambele maluri ale Prutului, incluzându-i pe ES Mihai Gribincea, ambasadorul Republicii Moldova la Bucureşti, prof. Valer Dorneanu, preşedintele Curţii Constituţionale a României, Oleg Bălan, rectorul Academiei de Ştiinţe Administrative din Republica Moldova.

Dr. Vlad Mischevca, un bun cunoscător al temei de cercetare a acestei epoci fascinante de trecere la modernitatea românească, în baza unui şir de izvoare diplomatice şi a vastei istoriografii internaţionale, abordează în lucrarea de faţă unul dintre cele mai dramatice evenimente geopolitice din istoria noastră naţională – *Actul din 1812.* În acest studiu, scris cu acribie, se analizează etapele principale ale duelului diplomatic dintre Imperiul Rusiei şi Imperiul Otoman în perioada Războiului Ruso-Turc din anii 1806-1812, care s-a încheiat prin semnarea la 16 (28) mai 1812 a Tratatului de Pace de la Bucureşti. Se acordă o deosebită atenţie elucidării evoluţiei tratativelor de pace ruso-turce, care a avut ca rezultat anexarea teritoriului Ţării Moldovei de la Est de Prut şi până la Nistru la Rusia ţaristă, generându-se astfel o nouă problemă internaţională, cea *Basarabeană.* Se prezintă impactul diplomaţiei fanarioţilor şi se arată scopurile expansioniste ale Marilor Puteri europene privind Moldova şi Ţara Românească, precum şi rolul Principatelor în calitate de „obiecte" ale raporturilor internaţionale în cadrul Problemei Orientale din secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea. Autorul deconstruieşte miturile Rusiei „eliberatoare" şi oferă o sinteză echilibrată a evenimentelor politico-diplomatice din Sud-Estul Europei din acel dramatic început de veac.

(Demir Dragnev, MC al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, în prefaţă)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Judeţean Argeş pentru Promovarea Culturii, Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu", Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ
Revistă lunară de cultură
Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail:
curteadelaarges@gmail.com
Website:
www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres" (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni) sau trimiţând banii în contul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş (detaliile bancare apar mai jos) şi o adresă poştală prin e-mail.

Tiparul: Tipografia Argeş Expres
argesexpres@yahoo.com

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Ioan fără de Țară

Horia BĂDESCU

Trăim într-o lume în derivă, o lume buimacă, năucă, refuzând reperele sau înlocuindu-le cu paradigme ale derizoriului, o lume entropică, o lume în convulsie, în travaliu, gata să aducă la lumina zilei o nouă creatură. Însă mă tem că ceea ce va naște nu va fi Ariel, chiar dacă am intrat în era cosmică, ci Caliban. Adică pământul. Dar nu țărâna roditoare din care vine și în care se întoarce trupul cel muritor, veșmântul efemer, vehiculul care poartă prin lumea întrupată scânteia de logos care suntem, precum blândul asin evanghelic, ci glodul imund care îți încleiază pașii și sufletul. O lume pe dos, care poartă cu evlavie și evghenie de grijă răufăcătorului și ignoră cu cinism dreptul victimei, în care viciul își așază noile temple pe ruinele bisericii umanității naturale și responsabile, iar cei îndărătnici în fireasca lor înzestrare sunt obligați a-l suporta în obraznicia lui oficializată, o lume fără mamă, fără tată, o lume a zbenguielilor dezmățate și a fandoselilor molierești, refuzată reflecției, a lui *vreau și iau fără să dau nimic în schimb,* o lume care refuză identitatea în beneficiul clonării universale, a politichiei care ar vrea să purtăm cu toții aceeași tichie, nu de mărgăritar, ci bășica mancurtizării și în care universalul magnificat e mugetul vițelului de aur. „Da, câștigul fără muncă, iată singura pornire/ Virtutea? e-o nerozie; geniul? o nefericire", avertiza judecătorul suprem, evangheliarul limbii române, Eminescu.

Dar care limbă română? „Limba de beton" a mass-mediei, vorba regretatului George Astaloș, cu aceleași formulări nefericite, cu aceleași clișee care voiajează, „cu subiect și predicat", într-un vesel dezmăț, de pe un canal pe altul, împroșcând focurile de artificii ale vreo patru, cinci superlative menite să stârnească spăimos interesul, cam tot atâtea câte numără limbajul internauților turmentați de aerul tare al unei libertăți „sans rivage"?

Limba găunoasă și semidoctă a administrației și politicii: „Au la Sybaris nu suntem lângă capiștea spoielii?/ Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii?/ Nu sunt oameni ce se luptă cu retoricele suliți/ În aplauzele grele a canaliei de uliți?/ Panglicari în ale vorbei care joacă ca pe funii,/ Măști cu toate de renume din comedia minciunii?" O, mult hulitule vizionar al „venitoriului patriei"!

Ori poate româna *vulgata,* în cotidiana și consecventa ei expresivitate falică, probă de maturitate și bărbăție până și la junele codane, transmisă din tată-n fiu, din casă-n stradă, din stradă-n școală, cu o obstinație jihadică?

La școală, Caliban!, ai vrea să strigi. Dar care școală? Aceea din care limba română, „cartea noastră de boierie", cum o numea Caragiale, a fost alungată pentru o inodoră și pe zi ce trece mai insipidă limbă de comunicare? Aceea în care deprinderea multimilenarei scrieri, a dansului sublim pe pagina imaculată, prin care mâinile înmănunchiate ale literelor iscă materialitatea cuvântului, trupul viu al sensului, fresca magnifică a spiritualității omenești la care ești participant, e înlocuită cu impersonala și mecanica atingere a tastaturii? Aceea ai căror absolvenți scriu la bacalaureat, dacă știu să o facă, cu aldine în mijlocul cuvântului, căci despre regulile ortografice nici nu mai poate fi vorba, acestea fiind subiect de doctorat? Aceea din care acuzativul e pe cale să fie alungat, în care articolul genitival și pronumele de întărire au ajuns de râsul curcilor, iar accentul are fluiditatea cursului bancar? Aceea care a dus, în ultimele decenii, la înspăimântătoarea cifră de 40% analfabeți funcționali, cum certifica, cu infinită tristețe și disperată revoltă, academicianul Ioan-Aurel Pop, într-o țară care eradicase analfabetismul, cu eforturi despre care ar putea mărturisi de dincolo de mormânt părinții mei, învățători dăruiți vocației lor?

Aceea din care istoria, Istoria Națională, suma faptelor prin care aceia cărora le suntem urmași au ținut țara în ființa ei, cu sângele și viața lor, cu biruințele și înfrângerile lor, e exilată în numele unei concordii iluzorii, al unei *pax magna* fără conținut? „Patria mea este limba română", a spus poetul. Ah, incomozii poeți! „Țara n-o poți duce cu tine pe talpa încălțărilor!", mărturisea un cărturar. Ah, cărturarii altor timpuri! „Nu poți învia decât din pământul patriei!", avertiza un înalt ierarh, sortit cândva să se stingă departe de el. Ah, înalții ierarhi din alte veacuri! Numai că o bună parte a acestui pământ nu mai este al nostru.

Școala? Expulzați din ea ori marginalizați limba română și istoria românilor, duceți în derizoriu temeliile identității noastre, ștergeți memoria unui popor pe cale de a deveni o populație în uitare de sine; ceea ce n-au reușit marile migrații, ceea ce n-au reușit marile imperii și jocurile murdare ale intereselor strategice vom reuși noi înșine. „Prin noi înșine", după o vorbă dragă multora, acum fără sens.

Dacă spre finele veacului al nouăsprezecelea, atunci când, totuși, destinul istoric pregătea ora noastră astrală, Poetul era îndreptățit a scrie: „Iară noi, noi epigonii?... Simțiri reci, harfe zdrobite/ Mici de zile, mari de patimi; inimi bătrâne-urâte/ Măști râzânde puse bine pe un caracter inimic;/ Dumnezeul nostru: umbra, patria noastră: o frază,/ În noi totul e spoială, tot e lustru fără bază; / Voi credeați în scrisul vostru, *noi nu credem în nimic",* ce ar mai putea spune el despre noi, zavragii de astăzi, pentru care Centenarul celei mai înalte clipe din existența noastră milenară, Marea Unire, stârnește mai puțin interes decât hărțuielile politice, zațul neostoitei sete de putere, hăuliturile maneliștilor ori fițele îmbogățiților nesfârșitei noastre tranziții?

Mai are importanță faptul că Ioan fără de Țară a fost fratele lui Richard Inimă de Leu?...

Natural și sintetic

Radu PINTEA

Omul este singura creatură care refuză să fie ceea ce este, spunea Albert Camus. În ochii unui optimist aserțiunea camusiană nu este o constatare, ci un avertisment. În ideea că ființa are în sine resursele și motivația de a se înălța în toate momentele de criză în care îi sunt amenințate rosturile, substanța. Studiind cu mare atenție singura „impresie" care ne este accesibilă de la Universul cu U mare – spectrul luminii albe – astrofizicienii au aflat pentru noi toți că galaxiile „fug" față de un punct central sau „miez" virtual, acest fenomen cosmic generalizat purtând denumirea de „deplasare spre roșu", adică exact ce-au văzut observatorii cerului că se întâmplă cu spectrele fiecărei astfel de megaformațiuni stelare în parte.

O privire atentă întoarsă omului și întregului său portofoliu de creații arată clar dimensiunea vădit „constructivă" a acestei ființe care, iată, s-a înconjurat cu un volum uriaș de obiecte artificiale, fiecare cu funcția sa bine stabilită. Prin artificial (sau sintetic – termen mai apropiat de chimie) se înțelege ceva care este creat nu de către o entitate din afara lumii umane, ci de mâna omului – adică „la mâna a doua" – prima fiind, evident natura virgină.

Suma tuturor acestor subcreații ale omului, în continuă creștere, a atins deja pragul de la care îndreptățește o constatare paralelă cu cea a astrofizicienilor: omul se „deplasează spre sintetic". Generarea de obiecte sintetice pare nesfârșită, indiferent că ele sunt produse pentru plăcere sau pur utilitar. Această furie a producției („de masă" – cum altfel?) duce la o supraproducție al cărei termen laic este exces. Excesul în orice domeniu nefiind imediat asimilabil, duce la dezechilibre dramatice, care impun la următoarea iterație ajungerea la un nou echilibru dinamic sub o nouă configurare. El este însăși rațiunea de a fi a abordării capitalist–reducționiste din paradigma generică a dezvoltării. Este dificil de spus în acest moment care e motorul și care vehiculul antrenat: finanțele conduc de la spate tehnologia sau invers, tehnologia biciuie marea finanță excitând-o spre noi așteptări, spre noi orizonturi.

De răspunsul la această întrebare depinde direcția în care o va lua următorul pas în istoria devenirii omului. Imixtiunea explicită a nanotehnologiei în toate fluxurile și acțiunile umane, tot mai intruzivă, mai agresivă, practic incontrolabilă din cauza unui criteriu – fals – cum că ar fi neutră din punct de vedere politic (inclusiv prin derivata sa geopolitică) nu numai că a transformat prin degradare până la caricatural relațiile interumane, dezghiocându-le afară din firescul lor ancestral, care s-ar fi cuvenit să fie considerat imuabil, dar a devenit prin însăși prezența sa un partener lipsit total de orice urmă de simț al umorului, în rol de santinelă la frontiera interregn pusă pe sancțiuni în numele unui set de reguli sintetice și ele, cu iz de inteligență artificială, care, percepute dintr-un unghi adecvat în sens clasic, dobândește o statură de autentică amenințare teroristă – inspirată, emanată, tolerată și aclamată la nivel planetar din cele mai bune intenții.

Vria de-acum tot mai necontrolabilă a nanotehnologizării, cursa tot mai furibundă a nanotehnologizării individului *en gros* și *en detail* – cu orice preț – la capătul unui număr finit de pași, un capăt nu prea îndepărtat, din nefericire, va ajunge la prețul ultim și cel mai scump din câte pot fi: viața însăși.

Disoluția limitelor despărțitoare dintre categorii limitrofe cum sunt informația și canalul de informație va complica infinit logica, existența, rostul și mai ales percepția acestora pe termen lung. E ca și cum materialul țevii prin care curge apa care-ți astâmpără setea ar emite pretenția de a se amesteca printre moleculele de apă într-o proporție care să ducă la indecidabilitate asupra identității relative a conținutului informației față de al său vehicul-suport.

Această schimbare a paradigmei poate fi suficient de comprehensibilă în industria materialelor compozite și semiconductoare, unde lucrurile sunt deliberat și controlat infuzate, difuzate, îmbogățite sau sărăcite la nivel molecular sau atomic din rațiuni ținând de fizica semiconductorilor și cuantică; la nivelul interacțiunii intime om nanotehnologie, însă, efortul scelerat de fuzionare prin copulație forțată a celor două într-un ,,compozit" nou va duce la o implozie gnostică. Lipsa oricărei metrici a unui astfel de rezultat, a unei astfel de sinteze, lipsa oricărui sistem axiologic și a unei minime și oricât de rudimentare teleologii, lipsa unei viziuni generale și particulare a unei astfel de lumi hibride va deveni curând o gaură neagră a civilizației, care va străluci orbitor doar prin desăvârșite muțenie și cecitate noetică.

→

Alexandru Surdu 79

Doina RIZEA

Duminică, 26 martie 2017, ora 14, Clubul Universităţii „Titu Maiorescu" din Bucureşti. Larga sală de marmură drapată cu perdele albastre filtrează primăvăratic cerul de afară. În jurul meselor rotunde, mari cât tăcerile lui Brâncuşi, lume aşezată pe categorii. În dreapta, cum priveşti de la prezidiu, „şaguniştii", foştii colegi ai filosofului, de la Liceul „Andrei Şaguna" din Braşov. Sunt îmbrăcaţi în uniforma liceului, croită de acum un secol şi mai bine şi ţinută în aceleaşi forme de croitorii vremilor noastre. Între dânşii, reprezentantul ASTREI (Asociaţia Transilvană Pentru Literatura şi Cultura Poporului Român), despărţământul Braşov. Sărbătoritul de astăzi, academicianul Alexandru Surdu, vicepreşedinte al Academiei Române, preşedintele Secţiei de Filosofie, Teologie, Psihologie şi Pedagogie a Academiei Române, poartă la aceeaşi uniformă o spadă de Cavaler al Ordinului Şaguniştilor – teacă îmbrăcată în catifea neagră, mâner şi ghinturi de aur. Stă lângă podiumul prezidiului aşteptând să se potolească rumoarea sălii. Un arc de cerc al mesei şaguniştilor se ridică: preotul profesor Adrian Niculcea de la Universitatea Ovidius din Constanţa şi preotul protopop Vasile Gavrilă, acompaniaţi de părintele profesor Theodor Damian de la Biserica Românească din New York, ridică slavă lui Dumnezeu pentru bucatele, băutura şi vorbele bune ce urmează a zidi această sărbătoare. În prezidiu – singura masă pătrată din sală – amfitrionul ni-i prezintă pe academicienii Alexandru Boboc şi Dan Bălteanu, precum şi pe fostul său coleg şagunist general Victor Vulpe şi pe col. (r) Adrian Constantin, comandor al Ordinului militar de România.

În continuare, cele 10 sau 12 mese mari din Clubul Universităţii „Titu Maiorescu" devin largi rotunduri în ascultare mai mult sau mai puţin tăcută: filosoful Alexandru Surdu, cel mai apropiat colaborator al lui Constantin Noica, deschide seria celor cinci alocuţiuni, adevărate prelegeri pregătite pentru prietenii săi, vorbind despre *Dragobete,* sărbătoarea iubirii la români, care este şi ziua sa de naştere, şi prezentând, desigur, cartea pe care a scris-o pe această temă. Are, ca material ilustrativ, şi un „dragobete", adică un buchet de flori şi rămurele, uscate la grindă peste an, legate acum într-o panglică tricoloră – ai zice, pentru că urmează, după cântările preoţeşti, un fel de pămătuf care se moaie în căldăruşa cu agheasmă pentru a stropi creştetele credincioşilor şi pereţii bisericii în timpul slujbei. Apa sfinţită nu se împărtăşeşte cu mâinile, este nevoie de o mărturie vegetală ca să întemeieze în suflete simbolul renaşterii.

În grupul nostru, prietenii de la masa vecină cu şaguniştii, se iscă discuţii pe teme literare, prelungite şi în pauza de gustări care a urmat, şi două amintiri livreşti se şoptesc de la ureche la ureche. Mai întâi, aceea din *Dan Căpitan de plai* de Vasile Alecsandri, care dă sensul renaşterii vegetale ca încredere în renaşterea unui neam: „Ghiaur, zice tătarul cu inima haină, ce simte firul ierbii când coasa e vecină? – Ea pleacă capu-n pace, răspunse căpitanul, căci are să renască mai fragedă la anul." (la acest răspuns înţelept, căpitanul prins în luptă este iertat de la moarte de către Ghirai), iar apoi, mai aplicat la ideea de Dragobete, versurile lui George Topîrceanu din *Balada unui greier mic* (aplicate, însă, la toamnă): „…Botezând natura udă/ C-un mănunchi de ciumafai" (completate în memorie, pentru rimă şi pentru a schimba anotimpul: „Primăvară, cum le laşi? Primăvară, cui le dai?"). Observaţii şoptite se fac de către Grigore Traian Pop, Nicolae Scurtu, Nicolae Georgescu ori Marian Nencescu, George Corbu, Anca Calancea, Doina Rizea, Theodor Damian – Adrian Rezeanu, de la Institutul de Lingvistică al Academiei Române, distinsul nostru lingvist specializat mai ales în toponimie, ascultându-ne cu interes şi punctând discuţia noastră subterană cu denumiri primăvăratice de sate şi locuri.

Pe la alte mese se comentează altfel; trebuie spus că în „categoriile" orchestrate de acad. Alexandru Surdu îşi au loc statornic colegi ai săi de facultate, foşti doctoranzi, foşti şi actuali colaboratori – între care aleasa mulţime, destul de deasă, a cercetătorilor de la Institutul de Filosofie şi Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru" al Academiei Române, condus chiar de către academicianul Alexandru Surdu: dânşii reprezintă o adevărată şcoală de gândire filosofică.

Celelalte patru prelegeri, punctate de pauzele de rigoare pentru discuţii şi degustări, ne-au purtat, timp de mai multe ore, prin sistemul filosofic al vorbitorului, dar şi prin înfăptuirile sale din acest an. S-au ridicat şi toasturi din sală, între care l-am remarcat pe acela al lui Nicolae Scurtu. Profesorul universitar Eugeniu Nistor, de la Universitatea „Petru Maior" din Târgu Mureş, i-a înmânat sărbătoritului o diplomă de onoare din partea universităţii, evocând cu această ocazie simpozioanele Constantin Noica pe care le-a organizat aici dl. academician, dar şi primul simpozion Constantin Rădulescu-Motru – evenimente cultural-ştiinţifice care au depăşit aria strictă a universităţii, bucurându-se de un prestigiu binemeritat în întreaga urbe.

Am mai remarcat în asistenţă prezenţa generalului (r) Dumitru Cristea, profesor la Universitatea „Titu Maiorescu", a profesorului universitar Iulian Tănase, a senatorului de Târgu Mureş Marius Paşcan. Cât despre atmosfera generală: „Toţi cu inime uşoare, toţi şăgalnici şi berbanţi" – pe lângă, desigur, consoartele lor, prezente in corpore sau virtual…

Rămânem cu impresia din scurta alocuţiune a lui Nicolae Georgescu, rostită *inter pocula* „cocârţophila": Într-o *Cronică Bucureşteană* publicată la *Familia* din Oradea, în toamna lui 1882, Ioan Russu-Şirianu, nepotul lui Ioan Slavici, prezintă publicului transilvan evenimentele culturale şi mondene din capitala Regatului, vorbind de teatre, grădini de vară, expoziţii – şi încheind: „Iar aceia dintre dumneavoastră care doresc să asculte şi să vadă lucruri mai înalte, pot merge la Cenaclul Junimea, condus de dl Titu Maiorescu, unde dl Mihai Eminescu îşi citeşte frumoasa sa poemă *Luceafărul,* în faţa unei asistenţe formate din B. Petriceicu-Hasdeu, Al. Odobescu, Moses Gaster, I.L. Caragiale şi alţii." Într-adevăr, lecturile *Luceafărului* deveniseră, pentru scurt timp, publice, un eveniment cultural al Bucureştilor. Iată cum sistemul filosofic al lui Alexandru Surdu devine, în cinstea zilei de Dragobete şi spre bucuria prietenilor săi, lectură publică a autorului. Cuvintele şi ideile ne-au împrospătat timp de câteva ore bune sufletele cu iubire redată, ai zice, de apa vieţii de la Maiorescu, Hasdeu, Eminescu, Noica, Surdu. Sunt „Dragobeţii" neamului românesc, nu singurii, nu ultimii.

Aceste două noi „valori" de stelară dar inutilă magnitudine vor văduvi de orice mâner interpretativ alunecarea pur inerţială a omului prin acest vortex spaţio-temporal ce i s-a dăruit spre augustă contemplare. Trufaş şi iscoditor dincolo de limite luciferice, asupra cărora multe capodopere ale lumii au atras cu neasemuită şi gingaşă măiestrie atenţia, el a ales autoimolarea cu iluzia că atomii săi sau măcar o parte dintre ei vor ajunge pe Mira Ceti, curios, poate, să vadă pe ce parte se înşurubează elicea Universului de-acolo. Va pierde sigur pe drum metrica drumului înapoi. Nicio victorie nu merită sacrificiul dacă nici eroul nici supravieţuitorii bravurii sale nu-i pot contempla binefacerile.

Dacă după concluziile savante trasatlantice 80% dintre subiecţii iscodiţi nu sunt capabili să tragă vânturi şi să mestece gumă în acelaşi timp, cum să putem înghiţi teoria că un acelaşi lot ar fi în stare să separe ţeava de apa care circulă prin ea când demarcaţia dintre ţeavă şi apă e tot mai vagă? E un ev mediu întunecat pentru toate categoriile de demarcaţii, delimitări, graniţe, limite. După milenii de uriaşe strădanii maieutice de a atomiza, discretiza, mărunţi Realitatea pentru a o putea categorisi şi înţelege, iată-ne în plină retrodinamică de „repasteurizare" a percepţiei noastre asupra Universului.

Simpla putere a sistemelor de calcul a făcut posibilă această reconversie în „pastă" a întregii paradigme gnostice adusă la un stadiu primar – fază în care lipseşte cu desăvârşire instrumentarul epistemologic pentru descifrarea, înţelegerea şi formalizarea noii civilizaţii. Una care printr-o fractură şi falie de doar două decenii ne-a împins pe toţi utilizatorii ciberspaţiului (sau poate ar trebui să-i zicem mai potrivit Ciberasic?) în perioada Jurasicului, când Pământul era stăpânit de dinozauri. Ca şi oasele fosilizate ale monştrilor de acum 60 de milioane de ani, circuitele cibernetice de azi conţin poetic de mult siliciu, ce-i drept altfel organizat, dar această reorganizare nu pare a fi treaba noastră, deşi ne priveşte. Şi încă cum! Acest fapt trebuie să ne dea foarte mult de gândit.

Contemplarea dihotomiei natural – sintetic, căci despre o dihotomie este vorba, nu e deloc simplă, iar consecinţele unei greşite evaluări a zonei de interfaţă, cu toată pleiada de schimburi subtile, nu pot decât să agraveze nemăsurat de mult situaţia emergentă prin confuziile şi bâjbâielile epistemologice la care acestea cu predilecţie predispun. *Il faut couper net* alunecă dinspre imperativ spre deziderat, unul tot mai complicat de atins, răsucind mâna la spate filosofilor şi matematicienilor, obligându-i să inventeze noi limbaje, structuri formale şi tot soiul de exotice sintaxe care să încerce aproximarea modelului de imprecizie cu care ne confruntăm.

Dacă la nivelul ideilor şi al formulărilor matematice, metamatematice sau postmatematice reprezentarea lucrurilor mai poate fi cât de cât digerată cu toate obligatoriile salturi gumilastice interparadigme care nu sunt totdeauna chiar simplu de făcut, atunci când lucrurile se întâmplă în viaţa reală, omul suferă un dureros recul, indiferent cât de educat sau de pregătit intelectual ar fi pentru a absorbi o asemenea unică experienţă fără precedent.

Cu mâinile goale se vede forţat să îndure supliciul noutăţii, în timp ce încearcă sincer să se acomodeze cât mai bine în noul spaţiu, unde se simte acut nevoia de *poatematică* (un fel de *urmatematică* preformală înainte de primele tentative mai serioase de abstractizare, de inferenţă şi de generalizare utilizată demult pentru rezolvarea unor probleme zilnice concrete, de regulă cât se poate de urgente şi care nu sufereau amânare).

Acest strămoş al metodei ar urma să fie folosit drept cârjă pe drumeagul povârnit al cunoaşterii, drept lupă măritoare alteori a unor adevăruri minuscule de multe ori invizibile cu ochiul liber (ochiul minţii, nu cel destinat aparatului optic!). Şi cu cât mai mici şi mai „elementare" aceste adevăruri, cu atât mai mare rangul de cărămizi din edificiul înţelegerii.

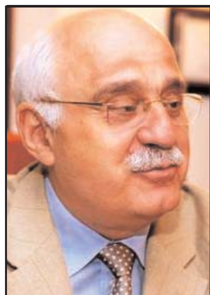
Departe şi adânc vizionarul nostru Grigore Moisil a identificat precis cele trei faze traversate de numen de-a lungul traiectului său şi simultan în cursul procesului de autorafinare: prima fază de paradox, cea de-a doua fază de banalitate, cea de-a treia de prejudecată.

În funcţie de unde crede fiecare dintre noi că ne aflăm, cel puţin ştim faza următoare, chiar dacă nu exact şi ce-ar trebui făcut cu ea sau în ea. Un orizont – orice orizont, inclusiv orizontul artificial – înseamnă cu mult mai mult decât lipsa acestuia; întrebaţi orice pilot sau orice marinar. Pentru un gânditor, un orizont de aşteptare este o binecuvântare, în ciuda doar aparenţei sale pustietăţi.

Ori poate tocmai de aia!…

Homo sapiens

Vasile Conta, juristul

Mircea DUȚU

Personalitate enciclopedică a culturii românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Vasile Conta (15 noiembrie 1845 – 21 aprilie 1882) a rămas cunoscut prin opera sa filosofică, dar s-a afirmat în viața publică a vremii la catedra universitară și bara parlamentară, mai ales datorită pregătirii și acțiunii sale juridice. Considerat de Ion I.C. Brătianu „poate cea mai mare inteligență pe care a dat-o neamul românesc” (1913), neînțeles de societate ca filosof, combătut ca om politic din cauza ideilor sale naționaliste, după afirmația unui biograf, a fost prețuit de contemporani grație preocupărilor sale juridice: ca profesor universitar de drept civil, avocat de talent și magistrat în cea mai înaltă jurisdicție a țării, Curtea de Casație și Justiție. Și tocmai această dimensiune majoră a personalității și activității sale care s-a bucurat cel mai mult de recunoasterea și aprecierea lumii timpului a căzut postum în anonimat, care persistă până astăzi. Pentru o mai dreaptă redare a vieții și a operei sale, rândurile de mai jos încearcă să-l prezinte pe Vasile Conta juristul, în liniile sale generale.

Pregătirea și activitatea juridică. Vasile Conta a studiat și a profesat dreptul din vocație și cu pasiune.

A plecat în 1869 la Anvers, în Belgia, cu o bursă „Pogor”, spre a studia comerțul, la L'Institut Supérieur de Commerce, așa cum scria unui cunoscut din țară: „Mi-a venit poftă să studiez științele juridice, mai ales că Bruxelles e aproape. Cred că, în orele libere voi ceti la drept ca recreație intelectuală, căutând a nu părăsi comerțul pentru care mi se dă bursă.”

Pasiunea devine treptat mai puternică decât datoria; în orele libere prepară examenele pentru drept, se preocupă de deprinderea limbilor engleză, italiană și germană și are bogate lecturi filosofice.

La 13 octombrie 1870 obține diploma de candidat (licență) în drept la Universitatea din Bruxelles, iar la 21 iunie 1872 devine doctor în drept „cu distincție” la același institut de învățământ superior.

După terminarea și a studiilor comerciale, Conta urma să se întoarcă în țară pentru a ocupa o catedră la Școala comercială care se hotărâse a se înființa la Iași. Dar, și de această dată, soarta hotărăște în favoarea dreptului: în ianuarie 1873 se înscrie la concursul pentru catedra de drept civil a Facultății juridice din Iași, susține examenul la 6 februarie, iar la 20 ale aceleiași luni depune jurământul cuvenit și începe prelegerile, care sunt audiate de un numeros și select public.

Într-adevăr, așa cum relata mai târziu un cunoscut, expunerile sale de bucurau de un mare succes, prin faptul că talentul oratoric și cunoștințele din alte domenii, în frunte cu aprofundarea filosofiei lui Auguste Comte și H. Spencer, „înviorau textele de lege și principiile dreptului civil”. Comparațiile cu situațiile din legislațiile țărilor apusene, prezentarea jurisprudențelor relevante și analogiile cu dreptul român le făceau „mult gustate” de auditorul format mai ales din magistrați, avocați și studenți. Dar, din păcate, o nemiloasă boală, care i-a afectat mai toată viața și care avea să-i grăbească timpuriul sfârșit, făcea ca numai după 3 luni să ducă la întreruperea cursului. Prezența la catedră a însemnat pregătirea cursurilor și desfășurarea examenelor, elaborarea studiilor juridice și filosofice, în paralel întemeind o ligă cu tendințe naționaliste, pentru protejarea comercianților și industriașilor români.

Activitatea socio-profesională și științifică a lui Vasile Conta s-a desfășurat numai pe parcursul a zece ani – între 1872 și 1882.

Mai întâi avocat, apoi, din februarie 1873, și profesor universitar de drept civil, nu se limitează la a adera și la a reproduce un curs deja tipărit și impus de facultățile de profil prestigioase, ci elaborează planuri proprii de expunere a materiei, întreprinde cercetări și realizează dezvoltări originale ale problemelor juridice. În iarna anului 1874–1875, în timpul celor patru luni cât a stat pentru tratament medical la Pisa (Italia), așa cum relatează colaboratorul său V. Livianu, Conta a scris primul volum dintr-un proiectat tratat elementar de drept civil pentru studiul studenților în jurisprudență, cel consacrat materiei persoanelor. Din nenorocire, însă, la întoarcerea în țară, cufărul în care se afla manuscrisul s-a pierdut între Trieste și Viena, iar eforturile de recuperare a sa nu au dus la niciun rezultat. În aceste condiții, și-a reluat preocupările în domeniu, de această dată elaborând planul unui tratat mai amplu, în care Codul civil român să fie comentat în paralel cu vechile legiuiri ale țării (Legiuirea Caragea și Codul Calimach) și în comparație cu unele coduri din țări care au adoptat modelul Codului civil francez din 1804. A reușit numai să strângă și să ordoneze un vast material documentar și să redacteze o serie de note ajutătoare, preliminare. Redactat în limba franceză, materialul preliminar purta titlul *Notes préparatoires pour un Traité de Droit Civil.*

Printre lucrările juridice se numără și un început de proiect de cod comercial, scris pe câteva foi volante, sub forma câtorva articole privitoare la definiția noțiunii de comerciant și la enumerarea operațiunilor care conferă această calitate celor ce le săvârșesc.

Deputatul. Intrarea în politică și dobândirea, în 1879, a calității de deputat al orașului Iași în Adunarea Constituantă menită să modifice celebrul art. 7 al Constituției României din 1866, a însemnat o altă ocazie de manifestare a competențelor în materie de drept ale juristului-filosof. Plasat în tabăra celor care considerau că atunci „nu era loc” pentru un asemenea act, alături, de pildă, de literatul Iacob Negruzzi, profesor de drept comercial la Universitatea din capitala Moldovei, Conta a dezvoltat argumente istorico-sociale în favoarea unei soluții realiste, atrăgând atenția, precum și aprecieri, chiar din partea adversarilor săi politici, în frunte cu Ion C. Brătianu, care va acționa spre a-l aduce în Partidul Național Liberal. Printre documentele rămase în arhivă se află și un proiect de redactare a art. 7 revizuit, din a cărui comparare cu textul constituțional adoptat rezultă o influență evidentă. În același timp, a fost un susținător ardent al menținerii dispozițiilor constituționale privind interzicerea dobândirii de imobile rurale de către străini. În Parlament, Conta a luat cuvântul și în chestiunea răscumpărării căilor ferate, făcând uz de vastele sale cunoștințe de ordin financiar și juridic. „Când fu vorba de chestiuni financiare, Conta dovedi că nu-și pierduse vremea în școala din Anvers și că aptitudinile lui erau extraordinar de variate” (Rosetti-Tescanu). Despre orator, același autor scria: „Omul de stat se sui la tribună, după cum profesorul se suise la catedră, după cum studentul vorbise tovarășilor săi; modest, deși fără sfiiciune, deplin stăpân pe dânsul și pe subiect. Improviza totdeauna cu cea mai mare înlesnire… Într-o vorbire corectă își exprima vederile puternic coordonate și niciodată banale.”

Ministru. Vasile Conta a devenit în 1880 ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor în cabinetul liberal condus de Ion C. Brătianu. Principala misiune încredințată în această calitate a fost aceea de a promova o nouă lege privind organizarea învățământului public și privat, cea din 1864 fiind considerată „incompatibilă cu cerințele moderne ale culturii”. Proiectul promova o viziune înaintată, modernă, cuprinzând prevederi referitoare la lucru manual, practica agricolă și grădinăritul cu pomicultura în cursul superior al școlilor primare, înființarea de școli primare în orașe, cu internate și grădinițe de copii, crearea de școli industriale pentru băieți și pentru fete, de școli profesionale, comerciale, agricole ș.a. Așa cum scria un contemporan (I. Rădulescu-Pogoneanu), erau idei de „cea mai mare însemnătate socială pentru un popor care pare puțin înclinat înspre negoț și întreprinderi industriale și care, deși trăind din munca câmpului, a rămas ceva în urmă cu agricultura”. Prin reforma preconizată se putea ajunge în mod evident la promovarea unei clase de mijloc românești, la un progres social remarcabil. Și, într-adevăr, așa cum remarca același I. Rădulescu-Pogoneanu (1902), „câte decenii au trebuit românilor ca să înțeleagă propunerile lui Conta din 1880! Și ce altă înfățișare ar fi avut țara noastră astăzi, dacă dăscălimea din acele timpuri, cu Panu și Creangă în frunte, ar fi avut o cultură sociologică mai întinsă!”

Numai că, pus în discuție, proiectul de lege naște discuții și contestații din ce în ce mai virulente din partea acelei „clici profesionale”, revoltate împotriva măsurilor care „tratau și reglementau într-un mod sever și imparțial atribuțiile, salariile, perspectivele și penalitățile ce cădeau asupra celor chemați să propage lumina”, începând cu „dăscălimea” Iașului. Perceput de mulți ca un gânditor materialist, ateu și, prin aceasta, ca promotor al unei atitudini ostile față de cler, Conta și-a atras antipatia și protestul și din partea preoțească, foarte numeroasă, a dăscălimii. O altă prevedere mult criticată a fost aceea de a se introduce taxe pentru învățământul secundar, considerată ca necuvenită din partea unui „partid roșu” precum cel al liberalilor Brătienilor, fapt care a condus, în cele din urmă, la retragerea sprijinului politic și, în consecință, demisia ministrului Instrucțiunii Publice.

Doctrinarul juridic. Dintre contribuțiile teoretice în materie juridică ale lui Vasile Conta, o atenție deosebită merită „o definițiune inedită” a dreptului, publicată în revista *Dreptul,* de duminică, 21 noiembrie 1882. Pentru el „Dreptul, în întregul său, este organizarea libertății, egalității și a fraternității”, trei principii științifice, sistem în care *libertatea* este facultatea omului de a dezvolta ființa sa, bucurându-se de orice bun într-atât încât să nu atingă libertatea altuia; *egalitatea* se cuvine înțeleasă ca proporționalitate, adică împărțirea bunurilor în mod proporțional cu serviciile aduse altora (societății și indivizilor), iar *fraternitatea* reprezintă solidaritatea și armonia indivizilor și a societății, trebuința de a se condiționa unii altora, legătura care unește pe toți membrii societății în același centru de coeziune organică. Cele trei elemente exprimă conservarea și dezvoltarea indivizilor în societate, după natura lor, iar lipsa acestora „atrage… decadența și moartea societății”. „Dreptul, în particular, este facultatea de a se bucura de un bun dat, în conformitate cu principiul: libertate, egalitate și fraternitate; de a lua partea sa datorită în bunurile care constituie obiectul asociațiunii.”

Din notele sale asupra domeniului, spicuim și redăm câteva gânduri răzlețe, dar semnificative: „Sentimentul justiției este presimțirea folosului. Folosul (utilitatea) este conștiința deplină despre acțiunile conservatoare… Furtul a fost odinioară cu dreptul celui mai tare, mai întâi, al celui mai dibaci, mai pe urmă… era atunci cea mai înaltă expresie a instinctului de conservare. Acum când omenirea a ajuns la forma de instinct conservator ce merită respectul muncei de către moralist, furtul este pedepsit… Se pare că jurisconsulții de frunte și colecțiile cele mari de legi se produc la începutul căderii unui popor. Atunci nu mai este acea activitate de legislație, acea ciocnire, acea schimbare, acea succesiune de interese care se arată și se dau pe față prin organizarea legilor; după ce s-a sfârșit experiența, lupta s-a sfârșit. Se pun pe gândit. Voiesc regulă în ceea ce au învățat pentru a se fuduli cu înțelepciunea de bătrân de acolo înainte neputincios…”

Traductibilitatea inefabilului

Mircea BĂDUȚ

O viforeală răscolind meridianele internet, provocându-i pe concetățenii virtuali ai rețelelor sociale să-și decarteze așii din „topul celor mai bune 10 cărți citite”, mi-a reamintit o chestiune care mă mai preocupase în gânduri minore, dar neajunsă odinioară la masa critică necesară exprimării. Chestiunea (in)traductibilității beletristicii. Și resuscitată acum de penuria de titluri românești prin listele acelea.

Chestiunea mea (dilema pentru a cărei dezbatere las de-o parte faptul că deseori îmi suspectez patriotismul restrâns numai la afecțiunea pe care o port limbii române) e că, la modul teoretic și abstract (foarte abstract!), nicio traducere în limba română n-ar putea fi, din perspectiva formei literare, a măiestriei scrisului, a ideilor subtile, superioară celor mai bune scrieri neaoșe.

De cumva mi s-ar cere să răspund tranșant (și nondilematic) *de ce mă îndoiesc de posibilitatea 'traducerii perfecte', aș fi nevoit a spune că 'traducerea nu are cum să fie atât de „suculentă” pe cât poate fi scrierea nativă'.*

Da, scriitorul de *limba română* (dar sub rezerva că e posibil să existe în lumea asta mare și alte limbi la fel de expresive, iar atunci chestiunea în dezbatere se va abstractiza și mai mult, prin extrapolare), deci, cum spuneam, *scriitorul autohton* recurge, atunci când creează, la o miriadă de 'mecanisme/artificii' stilistice de jonglare a microideilor, care lui îi vin 'aproape pe negândite'. Or, dacă asemenea 'mecanisme' au fost angrenate în scriitura străină, ele n-ar putea fi accesibile decât unui traducător de aceeași talie cu acel *autor teoretic* (ceea ce n-ar fi imposibil). Iar, dacă ar avea un asemenea „calibru”, traducătorul nostru ar putea scrie propriile cărți, care – din nou abstractizând *in extremis* – ar deveni superioare oricărei cărți străine traduse (apropo de puerila idee a „clasamentării”, dintru început) și doar rațiuni grele, precum cea comercială, ori vreun diferend cu Muza, l-ar putea reține de la angajarea în spirala perfecțiunii literare.

Probabil că cititorul va admite că un silogism similar (dar mai puțin diagnosticabil ca sofism) poate fi construit și în problema traducerii inverse, din limba română în vreo altă limbă, după cum se va vedea mai departe.

Suntem cu toții de acord că există multe 'artificii' discrete alcătuind acea formă literară deosebită. (Și veți fi observat că m-am separat de chestiunea filonului epic, ori de cea a macroideilor, ignorând-o spre a o rezerva unui alt timp/spațiu/donquijote.) Și încerc să exemplific (deși probabil că un lingvist, un om al literelor, ar face-o mult mai convingător): împerecheri de substantive cu adjective ori de verbe cu adverbe, inefabile prin semantica juxtapunerii, dar și folosind „la sinapse” alăturări inspirate de silabe, ori (cine știe?) invocând ezoteric consoane rulante și diftongi orfici. Sau la nivelul ideilor de stil, unde neaoșul poate angaja fluxuri de expresii cu rezonanță în mentalul oral al societății locale/naționale (microideii sublimând prin inducerea de empatii selective), ori poate invoca sugestii cu vibrație în spiritul contemporan (exploatând legătura afectivă a contingenței).

Când traduce un text literar dintr-o limbă în alta, traducătorul dispune de o libertate îngustă, o toleranță pe care o poate folosi (după propria știință/intuiție) pentru a se abate un pic de la traducerea *mot-à-mot* – realizând ceea ce se numește (atunci când își permite să fie numită) 'adaptarea textului'. Probabil că același mai-devreme-aproape-invocat specialist în litere și limbi, cu oarece strădanie, ar putea identifica și chiar descrie 'mecanismele' care definesc/exploatează această 'libertate' în traducere. Așa cum probabil că, dintre aceste mecanisme, cel mai puternic (și totodată cel mai potrivit pentru exemplificare) este cel al *sinonimelor:* un cuvânt din limba 'sursă' poate avea mai multe cuvinte echivalente în dicționarul destinație (plus eventuale locuțiuni sinonime, cu aceeași funcție sintactică, dar cu arome distincte). Și doar contextul literar (al frazei, al operei, al culturii originare) îi poate sugera traducătorului care ar fi sinonimul cel mai potrivit.

Hm! Dar dacă autorul nativ ar fi ales, deliberat, un alt sinonim, unul care să inspire cititorului altceva decât contextul? Întocmai ca o (licență, de) provocare pentru noi?

La extrema cealaltă. Uitându-ne la capătul opus al 'chestiunii traductibilității inefabilului', respectiv la traducerile făcute de actualele translatoare automate (aplicații informatice independente, ori servicii web gen 'Google Translate'), putem prezice că peste doar câțiva ani performanțele acestora vor fi decente. Mă ghidez (în al doilea rând) după evoluția anterioară: dacă la începuturi (acum un deceniu-două) rezultatele traducerilor automate erau hilare, astăzi ele sunt măcar întrebuințabile (în situațiile impuse de criteriul vitezei), deși încă le putem privi condescendent (fiind deocamdată nepotrivite pentru beletristică).

Însă premisa bazală pentru pozitivismul acestui augur ne vine din potențialul de a angrena în curând suficient de multe reguli de frazeologie și de semantică – respectiv în acel proxim viitor când substratul (performanța hardware-ului; articularitatea algoritmilor software; focalizarea oamenilor) se va fi împlinit.

Și încerc mai jos o serie de exemplificări sintetice, de soiul celor ce ar putea fi implementate într-un sistem inteligent de traducere dintr-o limbă în alta.

» Chestiunea alegerii cuvântului corespondent din lista lexicală de *sinonime:* pentru a putea alege cât mai evoluat, ar trebui angajate simultan atributele de *cardinalitate* și de *ordinalitate* însoțind (explicit, în viitor) semanticile. Adică tocmai inefabilul pe care mintea noastră îl face atunci când, fără efort considerabil, alege sinonimul cel mai bun pe baza unei clasificări derulate instinctiv pe două axe complementare: sfera/domeniul și rangul/relevanța.

» Pentru a distinge între *omonime* (sau între *omografe*), automatul trebuie să considere adiacența contextuală (cuvintele din jurul cuvântului suspect de omonimie/omografie) și să angajeze reguli probabiliste, reguli desprinse nu din statistici brute (sintetizate prin OLAP ori *data-mining*), ci din tipare frazeologice (de genul: după o prepoziție urmează de obicei un substantiv, iar după o conjuncție sunt șanse mari să vină un verb; așa cum adjectivul are în preajmă un substantiv, iar adverbul un verb).

» Detectarea *subiectului subînțeles* (chestiune spinoasă la traducerile automate din limba română) printr-o abordare de 'inginerie-inversă': identificarea și delimitarea propozițiilor; analizare sintactică pentru denominarea entităților esențiale de scriere; 'apelarea' candidaților la 'subiectism'; numirea substantivului/pronumelui prezumtiv-echivalent; reevaluarea frazei rezultate.

» Ș.a.m.d. (Și mai toate implementabile prin logici probabiliste, ci nu deterministe, așa cum se obișnuise informatica să opereze, în primele ei decenii.)

Da, știm: constituirea colecțiilor de reguli, precum și construirea logicilor de extragere și respectiv de aplicare a acestora, toate necesită timp, resurse materiale și umane. Însă lucrurile deja s-au urnit prea mult pentru a rata cumva destinația. De fapt, încrederea mea se bazează pe chiar faptul că putem de pe-acum, fie și în modul acesta incipient-sistemic, să definim tratamente pentru neajunsurile manifestate astăzi în traducerea automată. Pentru că – așa cum ne spuse Jules Verne, copii fiind – ceea ce unii oameni imaginează, alții (sau aceiași) vor reuși să transpună în viață.

Avocatul. Prima profesie exercitată cu titlu universitar de Conta a fost cea de avocat. În august 1872 se întoarce la Cahul, unde pledează în câteva procese, dar după câteva luni, în noiembrie, se transferă la Baroul din Iași. „Conta era un avocat de mâna întâi, dar un avocat *sui-generis*; nu pleda decât pentru cauzele drepte”, nota biograful său Ana Conta Kernbach. Și nici pentru onorarii, acestea rămânând câteodată pe hârtie și niciodată nu s-a îndreptat pentru recuperarea lor împotriva clienților de rea-credință. Multe dintre înscrisurile care cuprindeau restanțele de plată au rămas în arhiva familiei. În fața Curții cu Juri a apărat adesea „pe nenorociții cari îi credea victime ale societății”, iar bara i-a servit ca o tribună de a exprima nu numai idei juridice, ci și de a denunța rele sociale profunde.

Consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție. Și ieșirea din impasul major al vieții sale publice de ministru a însemnat pentru Vasile Conta tot întâlnirea cu dreptul, fiind numit consilier la Secția I a Curții de Casație, în locul rămas liber prin retragerea magistratului Al. Cantacuzino. „La retragerea din minister, Înalta Curte, ca o contra manifestare împotriva cabalei vulgare a cărei victimă fusese ministrul, cheamă pe Conta în sânul ei. Dânsul nu putu fi de față decât la un număr restrâns de ședințe, destule pentru a câștiga stima savanților săi colegi” (D. Rosetti). Răsfoind *Buletinul Casației* din acea vreme, îl găsim, de pildă, ca raportor într-o serie de cauze judecate în ianuarie-februarie 1882, privind probleme precum inadmisibilitatea recursului în casație, întemeiat pe mijloace noi, care nu au fost propuse și discutate la instanța de fond, imposibilitatea de a formula în apel cereri noi, afară de despăgubiri sau daune-interese ș.a. Deși, din cauza bolii, nu a participat decât la puține ședințe de judecată, acestea au fost însă îndestulătoare pentru a face să se bucure de stimă și de aprecierile înalților magistrați ai țării.

La ședința solemnă de deschidere a anului judecătoresc 1882–1883, din 16 august 1882, prim-președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, Al. Crețescu, evocând personalitatea marelui dispărut, remarca: „…apariția sa între noi a fost foarte scurtă, dar când ne gândim la curajoasa sa activitate, fie ca profesor, fie ca cugetător, fie ca om politic, când ne aducem aminte de omenitatea caracterului său, de siguranța judecății sale, însoțit de o extremă modestie, înțelegem câte speranțe conține în sine această existență și ce gol a lăsat pierderea prematură a lui Vasile Conta.”

Vasile Conta juristul reprezintă un alt exemplu – alături de multe altele, precum cele ale lui Mihai Eminescu, Iacob Negruzzi sau Titu Maiorescu, spre a aminti doar câteva dintre cele ale contemporanilor săi – de personalitate a culturii românești pentru care studiul și practica dreptului au reprezentat „baza socială” în temeiul căreia au putut să-și dezvolte activitatea creatoare. Deși redusă aparent la semnificații practice, formația juridică a însemnat mult mai mult, a adăugat virtuțile logicii, deschiderii spre concret și aspirațiilor generale demersului de afirmare în diferitele sfere ale culturii.

Homo sapiens

Reformă sau strategie în sănătate?

Viorel GAFTEA

Există câțiva factori esențiali în viața unei națiuni: educația, sănătatea, economia, identitatea și integritatea națională.

În principiu, omul ca ființă se roagă cu prioritate pentru sănătate, astfel putând construi și apăra restul valorilor. Schimbarea societății și mai ales transformarea ei economică și tehnologică au impus schimbări majore și în domeniul sănătății, a serviciilor și infrastructurii utilizate pentru aceasta. Mentalitatea este și ea în schimbare, odată cu progresul tehnologic și creșterea mobilității individului.

La noi, sistemul de sănătate este o prioritate, ținând seama că mortalitatea generală s-a menținut la valori constante în ultimii ani, iar datele comparative arătau, după 2011, 12 decese la mia de locuitori, cu circa 25% peste media UE, cu un exces de mortalitate în mediul rural (14,2‰) comparativ cu mediul urban (9,8‰), parte și pe seama populației mai îmbătrânite. Acest lucru aduce la zi problema bilanțului negativ între natalitate, mortalitate și migrația externă, populația stabilă din România scăzând substanțial în perioada recentă, mai mult decât între cele două războaie mondiale.

Începuturile sistemului de sănătate din România

Perioada începând cu apariția Regulamentelor Organice (1831-1832) și până în anul 1938, anul instalării Dictaturii Regale a lui Carol al II-lea, a fost cea în care sistemul de sănătate din România s-a format și s-a consolidat, simultan cu formarea statului unitar român modern în spațiul rezultat prin unirea din 1859, respectiv prin Marea Unire din 1918. Dacă la 1800, găsim în spațiul românesc un procent de urbanizare de 6-7%, iar slaba dezvoltare a industriei constituia un element de înapoiere și frânare în calea dezvoltării societății în comparație cu alte state europene, astăzi 50% din populație continuă să trăiască în mediul rural, dar, mai grav, în condiții rurale. Prima lege sanitară cu valabilitate în Transilvania a fost *Planum regulationis în re sanitatis* din 1755, urmată de Regulamentele Organice adoptate în cele două provincii române, la 1 iulie 1831 în Țara Românească și 1 ianuarie 1832 în Moldova. Legea Cantacuzino din 1910, Legea sanitară din anul 1921 și apoi 1930 au avut ca precursor Decretul Domnesc de la 25 august 1862, care înființează *Direcțiunea generală a serviciului sanitar,* coordonată de Carol Davila.

Legislația asigurărilor sociale, controlul și legiferarea farmaciilor, legislația privind reglementarea practicii medicale și finanțarea sistemului sanitar românesc au fost pașii spre modernizarea domeniului, dar continuă să fie probleme ale societății actuale. Asistența medicală curativă în cadrul și în afara spitalelor, înființarea acestora continuă să fie o problemă și în ziua de astăzi. Acoperirea cu medici și locul lor în societate constituie oglinda accesului la servicii medicale.

Asistența medicală de urgență și organizarea asistenței medicale preventive, precum și alegerea modelului de sistem sanitar, au fost determinate de condiția economică și socială a populației – o populație săracă, ocupată predominant cu agricultura chiar și în prezent. Aceasta ar fi o radiografie foarte generală, care ne duce la întrebarea: *avem nevoie de o reformă sau de o strategie în sănătate?*

Situația de astăzi

Existența unui sistem sanitar eficient are un impact major asupra speranței de viață a populației, oferă putere și continuitate națiunii. Demolarea de spitale, fie de către regimul comunist (Spitalul Brâncovenesc), fie recent, dar și cele care au rămas și azi, dovadă a istoriei trecute, cum ar fi Spitalele Colțea, Filantropia, cu toate neajunsurile la nivel de implementare, arată că sistemul sanitar românesc menține accentul pe asistența publică statală, într-un efort civilizator la care medicii vremii contribuie în condiții total dezavantajoase față de alte categorii sociale.

Cu toate că avem o legislație destul de modernă, statul nu a reușit să susțină financiar bunele intenții ale legiuitorilor. Decalajele în dotare, în remunerarea medicului, pun o amprentă negativă și se resimt în viața de zi cu zi, constituind sursa unor deficiențe structurale, a migrației cadrelor sanitare, a corupției din sistem, a deselor vicii de practică sau calitate a serviciilor.

Organizarea și funcționarea Casei Naționale de Asigurări de Sănătate, conform O.U.G. nr. 150/2002, existența Sistemului Informatic Unic Integrat al Asigurărilor Sociale de Sănătate (SIUI) și a Sistemului Informatic Prescripția Electronică (SIPE) în cadrul SIUI, au continuat cu DES (Dosarul Electronic de Sănătate, http://www.des-cnas.ro/pub/) și au creat cadrul și infrastructura unui sistem modern și informatizat.

Guvernul (http://www.gov.ro/) și Ministerul Sănătății (http://www.ms.ro/) au legiferat modalitatea de utilizare și completare a Dosarului Electronic de Sănătate (DES) al pacientului, componentă a Platformei Informatice a Asigurarilor de Sănătate (PIAS). DES preia datele și informatiile existente în Sistemul Informatic Unic Integrat (SIUI) în ceea ce privește istoricul medical al pacientului, baza de date medicale, necesară luării celor mai bune și rapide decizii medicale în caz de urgență, la care au acces medicii și proprietarii acestor date, asigurații.

Intrarea României în Uniunea Europeană, la 1 ianuarie 2007, a impus caselor de asigurări de sănătate emiterea cardului european de asigurat, CEAS, și accesul la servicii europene decontate.

Centrul de Cercetare și Evaluare a Serviciilor de Sănătate (http://www.drg.ro/) este structura SNSPMS (Scoala Națională de Sănătate Publică, Management și Perfecționare în Domeniul Sanitar București, http://www.snspms.ro/), care are în activitate colectarea și gestionarea setului minim de date la nivel de pacient în regim de spitalizare continuă și de zi de la toate spitalele din România (aplicația DRG), în baza normelor în vigoare ale Casei Naționale de Asigurări de Sănătate și ale Ministerului Sănătății Publice.

Reformă sau strategie?

Prezentarea cadrului și evoluției istorice, dar mai ales situația actuală ridică o întrebare: *sistemul de sănătate românesc are nevoie în primul rând de o reformă sau de o strategie?*

Reglementarea prin lege este funcțională, operațională, dar *sistemul necesită simultan și o reformă și o strategie.*

Partea de reformare legislativă și tehnologică a fost parcursă prin realizarea sistemelor informatice suport. Reforma în management, în modul de retribuire, în finanțarea sistemului se cere cu insistență din interiorul acestuia și de către societatea civilă.

În cadrul procesului de reformare trebuie amintită informatizarea activității medicilor de familie, integrarea serviciilor de urgență și sincronizarea unităților UPU spitalicești cu serviciul 112. Măsurile de reformă au fost propuse în „Analiza funcțională a sectorului de sănătate în România" realizată de experții Băncii Mondiale.

Strategia este necesară, ea aduce viziunea pentru viitor. Strategia Națională de Sănătate 2014-2020, adoptată prin HG 1.0282014 privind aprobarea Strategiei naționale de sănătate 2014–2020 și a Planului de acțiuni pe perioada 2014–2020 pentru implementare, aduce în atenție factorii esențiali pentru *succesul, asumarea, implicarea și acțiunea responsabilă instituțională și a specialiștilor* în atingerea obiectivelor, de la furnizorii de servicii sau autoritățile locale până la structurile centrale de sănătate implicate în schimbarea paradigmei actuale.

Serviciile sectorului de sănătate trebuie să corespundă mai bine direcției către modernitate, progres și dezvoltare pentru societatea românească. Câteva valori sunt menționate: comunicarea și transparența, centrarea pe pacient, angajamentul privind direcțiile strategice naționale, ancorarea în evidențe, asigurarea valorii adăugate, investiții, echitatea și etica profesională, îmbunătățirea continuă a calității serviciilor de sănătate publică.

Strategia aduce viziunea de dezvoltare și aliniere la cerințele moderne, prin consolidarea și dezvoltarea serviciile de sănătate, extinderea Dosarului Electronic de Sănătate (DES) și Prescripției Medicale Electronice (PE), cu înglobarea categoriei rețetelor necompensate și adăugarea facilităților pentru procesarea biletelor de trimitere, a certificatelor medicale, a Cardului Național de Asigurări de Sănătate (CEAS), inclusiv valorificarea superioară a Sistemului Informatic Unic Integrat (SIUI) prin capacități suplimentare în jurul acestei platforme.

Strategiile în dezvoltare la nivel de președinție, guvern, minister sau Academia Română (http://www.acad.ro/strategiaAR/strategiaAR.htm) vin să completeze, să detalieze problematica sănătății, dar responsabilitatea rămâne în sarcina cetățeanului și a medicului.

Toate strategiile, deși menționează subfinanțarea domeniului și a personalului, nu au găsit încă instituțional cadrul adecvat care să producă schimbarea de paradigmă, reformarea și trecerea la pașii strategici. Semnificativă este o hartă a asigurărilor de sănătate: cum e în Europa, cum va fi în Romania (http://medlive.hotnews.ro/harta-asigurarilor-de-sanatate-europa-versus-romania.html).

Situația de mâine

Evoluția la nivel de conștientizare în societate a cerințelor individuale, a progresului tehnologic, dezvoltarea comunicațiilor și mobilitatea individului și a serviciilor aduc elemente noi în viziunea clasică a relației pacient-doctor, asigurat-asigurator, cetățean-stat.

Telemedicina, serviciile mobile m-sănătate, biomedicina, nanotehnologiile, robotica și inteligența artificială (AI) vor cunoaște o dezvoltare tot mai accentuată orientată spre domeniul medical. Monitorizarea și evaluarea de la distanță, telediagnosticarea și transplantul de organe sunt pe un trend crescător în oferta actuală a serviciilor de sănătate.

Aplicațiile bazate pe AI ar putea îmbunătăți rezultatele de sănătate și calitatea vieții pentru milioane de oameni în următorii ani, dar numai în cazul în care câștigă încrederea medicilor, asistentelor medicale și pacienților, precum și în cazul în care politica de reglementare și obstacolele comerciale sunt eliminate.

Ca și în alte domenii, datele sunt un factor cheie. A existat o imensă reținere față de colectarea de date cu caracter personal de la dispozitivele de monitorizare și aplicațiile mobile, de la înregistrările electronice de sănătate (DES) din setul clinic individual. Ele sunt însă necesare în cercetare și diagnostic.

Am prezentat foarte succinct problemele și programele și am menționat adresele de internet pentru accesarea acestora, pornind de la faptul că majoritateaa populației nu cunoaște cadrul general al domeniului public de sănătate, relația individului limitându-se la cea cu medicul de familie și cu spitalul în situații mai grave.

Conștientizarea și educarea populației are un rol covârșitor în asigurarea unor cerințe și servicii de sănătate corespunzătoare prezentului și practicii internaționale, în rolul civic privind finanțarea domeniului și calitatea serviciilor.

Viorel Gaftea este secretar științific la Secția de Știința și Tehnologia Informației a Academiei Române. Este inginer electronist, cu o bogată experiență în service, administrarea și managementul de sisteme și rețele informatice naționale, și doctor în economie. A participat la elaborarea strategiilor e-Guvernare, e-Sănătate, Agenda Digitală, Planul Next Generation Access (2013), în proiecte interne și internaționale. Între 2005-2009 a activat în Comisia Europeană, în grupuri de lucru e-Health, e-ID, e-Gov. A predat cursuri la Universitatea Tomis Constanța și Universitatea din București, Facultatea de Administrare a Afacerilor.

Dublul concert de Bach

Adrienne și Ovidiu Drimba

Constanța VAIDA HALIȚĂ

Era în septembrie 1946 și eu aveam unsprezece ani. Vărul meu favorit, cel pe care îl admiram fără limite, medic, băiat frumos și inteligent, venise de la Cluj la noi, la București, pentru scurt timp, pregătindu-și o plecare la studii la Paris. În acest timp, pe plan politic, țara noastră părea abandonată de puterile occidentale și predată în mâna rușilor. Mulți considerau că nu trebuie să cedăm fără o luptă dusă până la capăt pentru salvarea țării de amenințarea bolșevizării, alții, mai bine informați și mai pragmatici, căutau căi ocolitoare pentru a-și salva libertatea personală, a familiei sau averea, puse în pericol. Ambasadele apusene *asistau* neputincioase sau nu, la acapararea puterii de către grupări politice aflate în slujba URSS, în vederea comunizării țării, înlăturării și distrugerii păturii intelectuale și a partidelor politice democratice.

În aceste condiții, a apărut primul nostru val de emigranți către țările din apus, format din tineri intelectuali și politicieni români, precum și din întregi familii de diferite naționalități, stabilite în țară în decursul anilor și care au văzut clar, în noua politică, un pericol pentru existența lor. Așa s-au destrămat prietenii, căsătorii și afaceri înfloritoare, așa s-a pus capăt unor cariere.

Ambasada Franței ne-a oferit atunci un sprijin pentru tinerii români merituoși, prin burse de studii în diferite domenii în Franța. De acest sprijin a beneficiat și vărul meu, care absolvise de curând facultatea de medicină din Cluj.

Acesta este momentul istoric foarte important, anii 1946-1947, pe care istoricii trebuie să-i analizeze minuțios, redându-ne întreaga lor semnificație pentru soarta intelectualilor și politicienilor români, pentru țara noastră, în definitiv.

Stăteam așezată pe covorul bej, cu model geometric, din biroul tatei, în fața micului aparat de radio, un model vechi și uzat. În jur se adunaseră cei ai casei, tata și vărul meu Didi, pomenit mai sus. Deschisese radioul în grabă, spunând că se transmitea *Dublul concert pentru vioară* de Bach, în interpretarea lui George Enescu și a lui Yehudi Menuhin, elevul său, celebrul violonist. Auzeam pentru prima oară vorbindu-se despre cei doi muzicieni. Cât despre concert, eram cu atât mai puțin familiarizată. Cunoștințele mele în domeniul muzical, pe atunci, se rezumau la câteva arii celebre sau uverturi din opere. În cameră se făcuse liniște. Toți ascultam concentrați glasul viorilor care se întrețeseau cu atâta măiestrie. Eram și eu fermecată de armonia sunetelor, în pofida unei transmisii defectuoase. Pe nesimțite, pătrundeam pe tărâmul unei lumi nebănuite, miraculoase, care m-a atras de la primele acorduri. Se deschisese o fereastră către o grădină înflorită și strălucitoare. Cum și de unde puteau să ia naștere asemenea armonii? Mă gândeam la lecțiile mele de pian, cam plictisitoare, când măicuța profesoară mă atingea peste degete, cu un creion lung, la fiecare greșeală.

După încheierea audiției, vărul meu mi-a ținut o prelegere despre Bach, despre George Enescu și Yehudi Menuhin. În entuziasmul și căldura cu care îmi vorbea, simțeam o participare personală, o stare legată de decizia pe care trebuia să o ia. Plecarea în Franța nu reprezenta doar absența pe perioada studiilor, ea îi prilejuia stabilirea în Occident. În familie se vorbea despre o logodnă sau căsătorie care trebuia astfel amânată. Mereu apărea și numele unei fete, colegă de facultate, medic și ea, *Adrienne*.

Evenimentele s-au precipitat, timpul nu i-a mai dat răgaz lui Didi să mai chibzuiască, a plecat. Nu s-a mai vorbit despre acea misterioasă logodnă. N-am știut niciodată cum s-a sfârșit povestea lor. De ce fata n-a plecat cu el? Poate n-a avut puterea să-și părăsească părinții, poate n-a avut curajul unui nou început sau a fost doar o amânare, în speranța unei regăsiri ulterioare?

Viețile lor au continuat pe drumuri diferite. El și-a prelungit aventura spre Argentina, în căutarea unui loc cu mai multe șanse de afirmare. Ea s-a căsătorit. Pentru a uita? Nu am răspuns la această întrebare. Pot doar spune, din puținele mele mărturii, că povestea lor a fost una adevărată, o poveste destrămată, ca multe altele, de evenimente din afară, de intervenția unor forțe oculte cărora nu puteai să te opui și care au sfâșiat întreaga noastră țară.

Anul acela a fost și pentru mine un an de încercări, ultimul an petrecut la Pitar Moș, școală desființată odată cu alte multe școli particulare, prin aplicarea noii reforme a învățământului. Atunci, un număr mare de profesori occidentali, maici și călugări, eleve de altă naționalitate, s-au întors în țările lor de origine, lăsând în urma lor, regrete, suferințe și goluri în viața spirituală și culturală de la noi.

În cursul acelor ani nefaști și plini de neliniști, într-o zi, am fost chemată la cabinetul medical al școlii Pitar Moș. O doctoriță tânără, frumoasă și blândă mi-a completat o fișă medicală cu datele mele personale. A insistat în legătură cu numele meu de familie, Haliță, dinspre tata. Mi-a spus să vin la cabinet de câte ori am o problemă de sănătate și nu numai. La urmă mi-a dat o rețetă pentru un tonic și a aplicat ștampila ei de medic. I-am citit numele – *Adrienne*. Eram pentru ea, atunci, probabil, ultima verigă care o mai lega de iubitul ei plecat.

De dincolo de ocean, după un număr de ani, am primit o scrisoare care conținea și o fotografie, o fetiță frumoasă, blondă, primul copil al vărului meu, care se chema Adrienne. Așa am descoperit că povestea lor a continuat, prin acest semn, dincolo de distanță și timp.

După mai bine de treizeci de ani de la aceste întâmplări, eram căsătorită, uitasem demult romantica poveste și mă numeam Vaida. Trăiam noi tragedii, inclusiv devastatorul cutremur din 1977. Viața își urma cursul ei, cu bune și rele. Într-o seară, în casa unor prieteni, am avut plăcerea să-l întâlnesc pe profesorul Ovidiu Drimba, pe care îl știam doar prin intermediul operelor sale. Ardelean, elegant și discret, un erudit de tip renascentist, m-a atras de la primele vorbe. Am îndrăznit la sfârșit să-i fac o invitație la noi, acasă, bineînțeles, împreună cu soția, care nu îl însoțea în acea seară.

La data stabilită, nu fără emoții, am primit vizita domnului și doamnei Drimba. Pregătisem casa și masa, așa cum mă învățase bunica mea, Sultana. Atmosfera, stabilită de îndată, era plăcută și destinsă. S-au abordat mai multe subiecte de interes. În primul rând, Dragoș era nerăbdător să cunoască detalii din anii petrecuți de profesor în preajma lui Lucian Blaga, al cărui asistent fusese Drimba. Eu nu pridideam să aflu părerile dânsului despre vestigiile antice romane, atât de bogat reprezentate pe întreg teritoriul Italiei, de unde familia Drimba se întorsese de curând, după o ședere de zece ani. Doream să aflu, direct, din partea unui martor avizat, impresiile, sentimentele, pe care ți le trezește conviețuirea cu atâtea opere de artă, Forum, Via Apia, Tivoli, Pompei, Paestum, așa cum, pentru prima oară, ni le împărtășise la rândul lui profesorul, sculptorul, Mac Constantinescu, la orele de istoria artelor, în anul doi de facultate. Profesorul Drimba parcurgea teritorii întregi, ca într-un vis. Nu vorbea savantul, ci omul de suflet, îndrăgostitul.

Mai târziu, noi, doamnele, ne-am așezat pe canapea și am depănat amintiri din anii de după război, petrecuți la școală, și astfel s-a ajuns și la școala de la Pitar Moș, unde îmi petrecusem cei mai frumoși ani ai copilariei. Atunci, în ochii doamnei, a apărut o strălucire neașteptată. S-a uitat mai atent la mine și m-a întrebat ce nume am purtat înaintea căsătoriei, atunci, în timpul școlii. Încet mi s-a luminat și mie tabloul unei scene petrecute demult – într-un cabinet medical, o doctoriță tânără și delicată întocmindu-mi o fișă medicală... Am suprapus, în gând, acea imagine irizată, diafană, din trecut, peste chipul matur, marcat de câteva riduri fine de expresie, din fața mea. N-am mai putut spune decât *Adrienne*...

Note - Ovidiu Drimba

Dragoș VAIDA

Discuțiile cu profesorul Ovidiu Drimba (1919-2015) îmi dezvăluiau un erudit istoric al literaturii, comparat de critici cu Nicolae Iorga pentru spiritul enciclopedic. Cu o operă bogată, a scris lucrări de istoria culturii și civilizației și de literatură universală, vezi [2]. A fost unul dintre asistenții lui Lucian Blaga, la catedra de filosofia culturii de la Universitatea din Cluj, în anii 1948-1949. Și-a dat doctoratul cu teza *Les Premières influences du symbolisme français sur la poésie roumaine,* vezi revista *Historia,* și a fost conferențiar la catedra lui Tudor Vianu, în anii 1962-1968. A fost profesor de limba și literatura română modernă, peste zece ani, la Universitatea din Torino și la Universitatea Catolică din Milano. Amintirile legate de discuțiile noastre mă poartă cu gândul către *Dublul concert* al lui Bach și mai ales către Lucian Blaga și Tudor Vianu.

Gavoty descrie frumos în [3] interpretarea *Dublului concert,* datorată lui George Enescu împreună cu Sir Yehudi Menuhin, în termenii următori: „Enescu atacă cu acea asprime sinceră a oamenilor cărora le place să spună adevărul. Menuhin îi răspunde insinuându-și sonoritatea argintie în neîntrerupta țesătură a coardelor. O clipă unică este aceea din mijlocul largo-ului, când cele două viori sugerează arabescuri înlănțuite asemănătoare cu două suflete ce s-au regăsit în înălțimi."

Se spune că suntem marcați de ceea ce ni s-a întâmplat în viață între 15 și 25 ani. În cazul unor prieteni și al meu, așa stau lucrurile pentru anii dintre 1948 și 1958. Am avut șansa să iau cunoștință de scrierile celor doi iluștri cărturari, Tudor Vianu și Lucian Blaga, în deceniul meu de maximă receptivitate intelectuală și sufletească, în ultimii doi ani de liceu, 1950-1952. Am avut privilegiul să îl întâlnesc pe Tudor Vianu (1897/8-1964) de mai mule ori în anii amintiți, Liceul Titu Maiorescu, azi I.L. Caragiale, unde învățam, fiind aproape peste drum de casa profesorului de pe Andrei Mureșanu. Pe Lucian Blaga (1895-1961) l-am cunoscut mai târziu, prin anii '60, când l-am vizitat la clinică, la Cluj. Drimba îl cunoscuse îndeaproape, după cum se vede din interviul substanțial [1]. Acest interviu merită să fie citit pentru evocarea lui Lucian Blaga și a vieții din universitățile noastre în care Ovidiu Drimba a predat.

Despre Blaga am scris în [4]. Dintre scriitorii noștri care au avut legături cu expresionismul, pe lângă Lucian Blaga, citat în acest context, în articolul nostru precedent, îi mai amintesc pe Nichifor Crainic, Adrian Maniu, I.M. Sadoveanu, Ion Pillat și Tudor Vianu. La cunoașterea expresionismului au contribuit revista *Gândirea,* apărută între 1921-1944, întâi la Cluj, apoi transferată la București, și revistele de la Sibiu, Brașov și Cernăuți, tipărite de minoritatea noastră germană. Lui Tudor Vianu îi rezerv o parte dintr-o consemnare care va urma.

Cât despre Adrienne și Ovidiu Drimba, ei doi rămân pentru noi nedespărțiți, viețile lor s-au potrivit – ca viorile *Dublului concert.* După pierderea soției, profesorul n-a mai scris. Amintirile noastre sunt nedecolorate după ani, căci, după cum spunea Eugene O'Neill, „Viața cu adevărat trăită este în trecut sau în viitor – prezentul este un interludiu... Un straniu interludiu în care recurgem la trecut sau viitor ca să ne slujească drept mărturie că trăim." Aș spune mai degrabă, mai general, ca să ne înțelegem pe noi înșine și prezentul pe care îl trăim (sau, mai direct, *adevărul* nostru de *temelie,* de *structură,* nu este *înainte,* ci *înapoi,* acolo trebuie căutată explicația și dulceața, pe parcurs risipită).

Istoria de lângă noi

Odiseea craniului lui Mihai Viteazul

Constantin CLOŞCĂ

Istoria poporului român este încărcată de jertfe colective şi individuale, făcute întru apărarea libertăţii, identităţii şi unităţii neamului, pentru o existenţă demnă în rândul popoarelor civilizate. Rememorarea înfruntării oştilor otomane la Călugăreni (1595) constituie un prilej de evocare a faptelor viteazului unificator de la Alba Iulia şi Iaşi, iar în acest context ne propunem redarea succintă a unui episod mai puţin cunoscut din posteritatea domnitorului Mihai Viteazul (1593-1601) şi anume, aducerea la Iaşi a craniului său, în timpul Primului Război Mondial. Reamintim faptul că Mihai Viteazul, domnitor al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată Ţara Moldovei, cum singur s-a intitulat, a fost asasinat de către mercenarii generalului austriac Basta, la ordinul acestuia, pe Câmpia Turzii. A urmat o josnică batjocură din partea asasinilor: după decapitare, corpul şi capul au fost aruncate în direcţii diferite. Referindu-se la acest episod tragic, Nicolae Iorga scria că „Radu Buzescu (locotenent al lui Mihai Viteazul) cu soţia sa, furară ţeasta viteazului domn… o strecurară până la acea mănăstire din Deal a Sfântului Niculae, lângă Târgovişte, unde era necropola acestui neam" (a familiei sale). Astfel că, salvat de Buzescu, craniul domnitorului a fost adus în Ţara Românească, trupul ciopârţit rămânând în pământ transilvan.

Au urmat secole în care sufletul românesc şi-a adunat cu răbdare şi jertfe energiile, întreţinându-şi speranţele pentru o faptă care putea să întârzie, dar la care nu era posibil să se renunţe: unirea tuturor românilor într-un singur stat, aşa cum cerea jertfa lui Mihai. Se ştie că „un suflet nu poate avea odihnă câtă vreme nu i se împlinesc năzuinţele". (*Sburătorul*, 23 octombrie 1920)

Destinul a vrut ca relicva (craniul) marelui erou să ajungă pe meleagurile Moldovei, în condiţiile vitrege ale Primului Război Mondial, aşa cum o mare parte a populaţiei din sud-vestul ţării s-a refugiat atunci la est de Carpaţi, în Iaşiul istoric unde, la 1600, voievodul îşi făcea intrarea triumfală, venind de la Alba Iulia ca domn al biruinţelor şi întregitor al pământului românesc.

Intrată în război, în august 1916, alături de Antantă (Anglia-Franţa-Rusia), România a obţinut la început unele succese, pentru ca apoi armata română, cu toate actele de vitejie şi sacrificii, să piardă teritoriul eliberat al unei părţi din Transilvania, apoi şi alte spaţii de la sud de Carpaţi. Această situaţie a fost cauzată de lipsa ajutorului promis de aliaţi, precum şi superiorităţii militare germano-austriece.

Odată cu armatele române respinse în luptă, în toamna anului 1916, craniul lui Mihai Viteazul a fost ridicat în taină de la Mănăstirea Dealu şi adus la Iaşi, unde a fost ocrotit până la terminarea războiului. Există incertitudini cu privire la locul unde a fost păstrată lădiţa cu relicva. Principala versiune este aceea că a fost adăpostit la Biserica Sfântul Gheorghe-Lozonschi din Iaşi, lăcaş situat în apropierea Mitropoliei. Cealaltă versiune este că relicva la care ne referim ar fi fost dusă în Rusia, în zona Odesa, la Kerson, ceea ce este mai greu de crezut.

Potrivit tradiţiei, românii sărbătoresc în fiecare an, pe data de 8 noiembrie, ziua Sfinţilor Mihail şi Gavril. Aşadar, în ziua de 8 noiembrie 1918, memoria lui Mihai Viteazul a fost omagiată la Iaşi într-un mod cu totul deosebit, în prezenţa celebrei relicve. Sărbătoarea a fost închinată exclusiv marelui voievod, eroul neamului românesc. Prăznuirea a avut un caracter cu totul aparte, fiind organizată la rangul ceremoniilor naţionale, cu prezenţa familiei regale, a membrilor guvernului, a personalului diplomatic acreditat în România, reprezentanţi ai Basarabiei (unită deja cu Patria Mamă), ai Transilvaniei şi Bucovinei, precum şi a unei mulţimi impresionante.

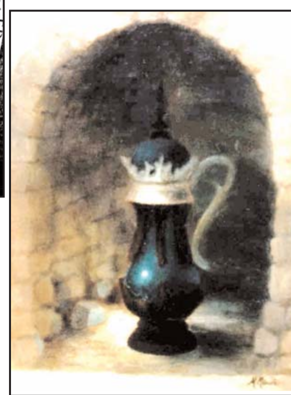
În după-amiaza de 8 noiembrie 1918, au avut loc întruniri în sala Teatrului Naţional şi la Universitate, prilej cu care Nicolae Iorga şi reprezentanţi ai Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei au evocat „cu înflăcărare memoria lui Mihai" (presa). Dintre alocuţiunile rostite cu acel prilej am reţinut un fragment din emoţionantele cuvinte ale Î.P.S. Pimen, mitropolitul Moldovei: „Rare sunt zilele când un neam întreg, în împrejurări deosebite, îşi sărbătoreşte eroii, precum noi ne-am adunat azi aici, în vechea Mitropolie a Moldovei, ca să facem o slujbă bisericească pentru pomenirea celui mai mare viteaz al neamului nostru, şi apoi împrejurarea e şi mai rară, ca aşa o serbare de recunoştinţă pentru eroii vechi să se facă în faţa rămăşiţelor pământeşti, precum avem aşezat în această domnească raclă capul lui Mihai Viteazul…" (Pimen, *Din vremea marelui război,* Bucureşti, 1919)

Solemnităţi deosebite au avut loc la Iaşi şi în vara anului 1920, cu prilejul reîntoarcerii la Mănăstirea Dealu a relicvei lui Mihai Viteazul. A fost un măreţ şi ultim omagiu din acei ani adus eroului naţional. Presa vremii consemna cu abundenţă de date şi elogii procesiunea care a avut loc la Iaşi. Astfel, în ziua de 23 august a acelui an, „din toate casele acestei vechi urbii şi din împrejurimi cetăţeni de cele mai diferite vârste şi ocupaţii, cu emoţie în piept, veniseră într-un număr impresionant să aducă un pios omagiu lui Mihai Viteazul, însufleţiţi de împlinirea năzuinţelor de unitate, a căror începător fusese El". (*Evenimentul*, 24 august 1920) O adevărată mare de oameni, rânduiţi cu grijă şi evlavie, se întindea de la Mitropolie până la gară: trupe din garnizoană cu drapelele de luptă, corporaţiile muncitoreşti cu steagurile lor, şcolile de toate gradele, invalizi şi veteranii de război, studenţi, funcţionari şi o mulţime copleşitoare. Erau de faţă delegaţii venite din Bucureşti, Transilvania, Bucovina şi Basarabia, a căror prezenţă întregea decorul acelui emoţionant eveniment.

În ziua destinată despărţirii relicvei domnitorului unificator de Iaşiul „odihnei" sale temporare, s-a oficiat mai întâi un impresionant serviciu religios la Mitropolie, apoi, la tribuna unităţii neamului românesc au urcat, pe rând, Nicolae Iorga, generalul Zadik, mitropolitul Pimen şi alte personalităţi care au rostit cuvântări pline de patos.

La un moment dat, „o tăcere tulburătoare s-a aşternut peste toată mulţimea încremenită de solemnitatea momentului; lădiţa cu relicva este ridicată şi scoasă din incinta Mitropoliei, spre a fi aşezată pe afetul de tun amenajat în acest scop. Trupele au prezentat onorul, îngheţate parcă în faţa comandantului erou, care le-a condus cu spiritul său spre marile biruinţe de la Mărăşeşti. Muzica militară a intonat Imnul Naţional, clopotele tuturor bisericilor din Iaşi răspândeau ecoul emoţionantei solemnităţi". (*Idem*)

A urmat defilarea militară, în aclamaţiile mulţimii, după care cortegiul oficial s-a pus în mişcare spre gară. Dangătul a sute de clopote, salve de tunuri,

vuietul avioanelor care survolau oraşul, precum şi un puternic ansamblu coral au condus pe cel ce părăsea Iaşiul pentru a doua oară, într-un înălţător imn de slavă. Momente unice, cu adevărat de neuitat. Subliniem şi faptul că pe cât de tainică a fost aducerea craniului la Iaşi în toamna anului 1916, pe atât de fastuoasă a fost întoarcerea la locul de veci, Mănăstirea Dealu – Târgovişte, în vara anului 1920.

Lădiţa cu relicva voievodului a străbătut distanţa Iaşi–Târgovişte cu un tren special, însoţită de personalităţi şi gardă militară. În programul naţional de reîntoarcere a craniului marelui voievod la locul de dinainte de război au fost prevăzute mai multe opriri şi manifestări populare. Astfel, la Ruginoasa, locul unde se aflau osemintele lui Alexandru Ioan Cuza, mii de cetăţeni au venit la gară să aducă un pios omagiu eroului de la Călugăreni. Au urmat Mirceştii lui Vasile Alecsandri, unde cortegiul a făcut un popas la mormântul bardului poeziei naţionale româneşti. Au fost depuse coroane de flori, evocându-se cele două personalităţi trecute în eternitate.

La Mărăşeşti, delegaţia a fost întâmpinată de o imensă adunare de cetăţeni ai locului, pe ale căror chipuri se imprimase adânc trăirea epopeii marilor bătălii din vara anului 1917. Sub impresia puternică şi amintirea acelor zile de eroism legendar, au fost vizitate mormintele eroilor căzuţi la sfânta datorie patriotică, precum şi locurile, încă fumegânde, devenite piramide ale sacrificiului în lupta pentru apărarea libertăţii şi unităţii naţionale româneşti.

Alte localităţi de pe traseul străbătut de trenul protocolar s-au bucurat de emoţia întâlnirii cu relicva unificatorului de la 1600, precum şi cu înalta suită de personalităţi care însoţea trenul oficial. Ultimele ceremonii au avut loc la Mănăstirea Dealu, unde a fost reaşezat craniul celui ce abia acum îşi găsea odihna şi liniştea depline. Fusese „întregit" trupul mutilat al marelui voievod, prin aceea că neamul românesc se unise în graniţele aceluiaşi spaţiu istoric, în acelaşi pământ; cele două părţi de corp ale lui Mihai Viteazul, despărţite de mâini criminale pe Câmpia Turzii, erau acum în pământul aceleiaşi Patrii – România.

Referinţe

1. O. Drimba, *Interviul Lucian Blaga - omul, profesorul, filosoful, poetul,* acordat istoricului şi criticului literar I. Oprişan şi apărut în cartea acestuia *Lucian Blaga printre contemporani,* Editura Saeculum, 1995, 607 pagini, vezi site-ul CrestinOrtodox.ro.
2. O. Drimba, *Istoria culturii şi civilizaţiei*, Vol. 1-11, Editura Saeculum – Vestala, 1998-2003.
3. B. Gavoty, *Amintirile lui George Enescu*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1982, p. 70.
4. D. Vaida, *Demersul matematic în filosofia lui Lucian Blaga*, în *Lucian Blaga – Cunoaştere şi creaţie. Culegere de studii*, coordonatori D. Ghişe, A. Botez, V. Botez, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1987.

Pomelnicul Mănăstirii Argeșului

Pr. Daniel GLIGORE

Io ***Basarab Voievod,*** *Io Alexandru Voievod, Io Radul Voievod star* (bătrânul), *Io Neagoe Voievod ctitor I gospojda ego* (și doamna lui) *Despina* sunt primele rânduri cu care începe pomelnicul (Aurelian Sacerdoțeanu, „Pomelnicul Mănăstirii Argeșului", în *B.O.R.*, LXXXIII (1965), nr. 3-4, pp. 297-330). Dacă pomelnicul ar reproduce fidel un alt pomelnic din timpul lui Basarab I sau Nicolae Alexandru Basarab, atunci am fi îndreptățiți să-l considerăm pe Basarab I primul ctitor. Pomelnicele încep cu cel care a ctitorit primul locaș de închinare, chiar dacă acesta s-a distrus din anumite motive, iar pe temeliile rămase s-a mai ridicat în timp o nouă biserică.

Ca și în cazul multora dintre așezămintele noastre monahale, pomelnicul original al Mănăstirii Argeșului nu s-a păstrat și asta din mai multe motive. Fiind considerat un lucru sfânt, după ce se învechea, era transcris, cel vechi fiind ars spre a nu fi profanat, ori era păstrat într-un loc bine ferit, de regulă gherghirul mănăstirii. Când pomelnicul refăcut era considerat deja învechit, copistul trecea la refacerea lui, iar din grija de a nu fi omise nume, se recopiau și alte pomelnice existente.

Pomelnicul Mănăstirii Argeșului a avut aceeași soartă. Astăzi se păstrează trei copii succesive. Cea mai veche datează din vremea lui Matei Basarab, din anul 1651, când s-a început transcrierea lui, așa cum rezultă dintr-o însemnare făcută într-un ornament executat pe fila 11 a exemplarului A – manuscrisul 742.

Cele trei manuscrise păstrate, numerotate 742, 743, 744, se află în prezent în colecția Arhivelor Naționale Istorice Centrale ale României. Manuscrisele au căpătat o încărcătură emoțional-istorică și datorită încercărilor grele prin care au trecut. Primele două au fost „înstreinate în Țara Turcească, în vremea războiului" (1788) și răscumpărate de la turci, împreună cu o liturghie, de Ioan de la Oreava, „și le-au adus la leat 1793", după cum se consemnează chiar în pomelnic (*Idem*, p. 332). Pentru a fi ferite de urgia războiului, în anul 1916, toate cele trei manuscrise au fost date spre păstrare de către episcopul Argeșului lui Dimitrie Onciul, pe atunci director general al Arhivelor Statului. Ținute în casa de fier până în anul 1938, noul director, Aurelian Sacerdoțeanu, le-a integrat colecției de manuscrise, considerând că, prin conținutul lor valoros în informații de interes istoric și cultural-religios, trebuie puse la îndemâna cercetătorilor. În plus, pentru a putea fi expuse unei cercetări mai largi, accesibile publicului numeros interesat, în anul 1965, a oferit posibilitatea cunoașterii integrale a pomelnicului printr-o ediție critică, publicată în paginile revistei *Biserica Ortodoxă Română.*

Pomelnicul Mănăstirii Argeșului (manuscrisul 742), alcătuit din 37 de foi, dintre care ultimele 7 albe, copiat pe hârtie cu filigran, după un original slavon, este cel mai vechi pomelnic păstrat cunoscut. Copiștii anonimi au început transcrierea în anul 1651 și au încheiat-o în prima parte a secolului al XVIII-lea, în timpul stăreției egumenului Ghenadie (1687-1716). Legarea manuscrisului s-a făcut către începutul egumeniei lui Ghenadie, iar către sfârșitul ei s-au înlocuit câteva file. Copiștii au operat unele modificări în ceea ce privește ordinea cronologică a numelor domnilor, introducând pomelnicul despoților sârbi (la poziția 8), al unor boieri (poz. 40), și punând în fruntea arhiepiscopilor și mitropoliților pe un Mitrofan, patriarh de Alexandria (posibil cel din perioada 1636-1637) și pe un Nifon al Ierusalimului care, nefiind nominalizat de alte surse, se presupune că este de fapt cel al Constantinopolului. Lista mitropoliților Ungrovlahiei a fost amestecată cu cea a episcopilor de Râmnic, fără a conține însă numele celor dintâi mitropoliți.

Întrucât printre numele voievozilor se află și cel al lui Radu al III-lea cel Frumos (1462-1463, 1474-1475), se apreciază că la acea dată pomelnicul original era deja întocmit, deoarece grămăticul care l-a completat, spre a face deosebirea dintre primul domn Radu I, fiul lui Nicolae Alexandru Basarab (Radu Negru), și Radu cel Frumos, a adăugat, în dreptul primului, cuvântul *star* (în slavonă *bătrânul, cel bătrân*). Pomelnicul a fost scris în limbile slavonă și română, cu grafie chirilică. După caligrafie și unele caracteristici privind folosirea unor semne grafice în text sau însemnări marginale, rezultă că a fost opera a trei copiști. Partea cea mai veche a manuscrisului reprezintă, prin bogăția și varietatea ilustrației, o veritabilă operă de artă – frontispicii din arabescuri, motive vegetale, care încadrează și portretele iconografice ale lui Iisus, *IC – XC* bust, binecuvântând și ținând în mâna stângă Evanghelia deschisă, pe care este înscris, în slavonă, *Veniți la Mine toți cei osteniți, eu vă…;* un cap de om din care pornesc vrejuri care se împreună deasupra și pe care stă un corb cu crucea în cioc. În centrul imaginii este o cristelniță din care pornesc două ramuri ce se întorc sub o cruce *IC-XC NI-KA*.

Urmează o mare varietate de vrejuri simple, capetele a două femei încoronate, ramuri cu frunze și fructe. Pe fila 19 este înfățișată Maica Domnului Orantă cu Pruncul în față, încadrată de inscripțiile în slavonă: „O, Preacurată Maică a lui Dumnezeu, ascultă rugămințile robilor tăi și primește darurile", iar pe o altă pagină (23), ornată cu vrejuri și flori, în medalion Iisus Hristos în picioare, predicând și ținând în mâna stângă Evanghelia, pe ale cărei pagini s-au înscris cuvintele (în slavona veche) „Veniți, binecuvântații Tatălui Meu și moșteniți…", alăturat fiind o altă inscripție: „Copacul care nu rodește se cuvine a fi tăiat și aruncat în foc". Mai sunt și alte înflorituri marginalii, care marchează alineate ale textelor. Manuscrisul a fost legat, la începutul secolului al XVIII-lea, în piele de culoare castanie, decorată cu chenar imprimat în aur, fiind inscripționat titlul, de asemenea în aur, cu grafie chirilică: POMELNICUL MĂNĂSTIRII ARGEȘULUI – GHENADIE ERM. EGM (*ieromonah, egumen*). În mijloc a fost imprimată o vinietă reprezentând-o pe *Maica Domnului Orantă* cu Pruncul pe brațul stâng, flancată de doi îngeri. Pe spate, în mijloc, se află reprezentată floarea-soarelui stilizată și imprimată, de asemenea, în aur. Datorită timpului și deselor utilizări, de multe ori neglijente, aurul din imprimeu s-a șters, fiind greu perceptibil. Și manuscrisul a suferit deteriorări timpurii, prin smulgerea unor file și înlocuirea cu altele, cerneala neagră și roșie, folosită pentru scris, s-a decolorat neuniform, mai ales pe margini.

Manuscrisul 743. „Pomelnicul sfintei și dumnezăeștii mănăstiri Argeșu acum a doua prescris în zilele préluminatului d(o)mnu Io Mihai Suțu V(oe)v(o)d și mitropolit a toată Ungrovlahiia chiriu chir Grigorie, cu osârdia și toată cheltuiala sf(i)nții sale părintelui arhim(andrit) sf(i)nții mănăstiri chir Partenie, la anul mântuirii 1785. Prescrisu-s-au dar de Petrache Ghiurca Râmnicianu în mănă(stirea) Arges." (*Idem*, p. 297)

După cum rezultă din însăși însemnarea copistului, pomelnicul a fost transcris de Petrache Ghiurca Râmniceanu, la Mănăstirea Argeșului, în anul 1785. Copia este, în general fidelă, cu unele deosebiri în ceea ce privește respectarea unor coloane și a lecturilor deosebite făcute de copist, în special a traducerilor rubricilor slavone cât și a termenilor mai deosebiți.

Pomelnicul a fost transcris pe hârtie groasă în filigran și este alcătuit din 56 de file, dintre care cele de la nr. 52-54 sunt albe. Principalul copist este Petrache Ghiurca Râmniceanu, dar apar și „mâini diferite", care au făcut adăugiri, ștersături sau modificări.

Ilustrația manuscrisului, destul de bogată și variată, a fost executată în cerneală și culori, fiind, în cea mai mare parte, imitație din cea a primului pomelnic. Cea mai valoroasă, deosebită de celelalte, este ilustrația paginii de titlu – „poarta manuscrisului" – o compoziție alcătuită din șase medalioane iconografice, brodate cu frunze de acant, iar pe frontispiciu, în partea centrală, jos, reprezentarea lui Dumnezeu Savaot. Medalionul central superior înfățișează scena Adormirii Maicii Domnului, având în stânga, reprezentarea scenei „Toma primește brâul", iar în dreapta pe cea cu „Apostolii caută pe Precista la mormânt". În interiorul manuscrisului, pe folio 8, Iisus Hristos, folio 12 – Sfântul Vasile Arhiereu; folio 13 verso – Sfântul Meletie arhiepiscopul Antiohiei – 1812; folio 14 – Maica Domnului Orantă, imitație după cea din manuscrisul A. Alte desene sunt reprezentări vegetale, zoomorfe și antropomorfe, numeroase arabescuri și viniete. Pe fila 1, verso, s-a făcut însemnarea: „Aceste sfinte icoane s-au făcut de sfint. părintele [arhim. sfintei m.] Par<tenie> arhimandrit ig<umen> m<ănăstirii> Ar<geș> și poftesc pre fieștecarele [cine s-ar îndemna a face] a împodobi [cu] aceste sf. ico<ane> cu coroane de argint să nu facă pentru ca să nu să strice icoanele că asa am socotit [dacă] va fufti (pofti) cineva și să le împodobească cu candele și altele asemenea acestora."

Legătura manuscrisului s-a făcut în piele maron, pe suport de mucava. Ca și la primul manuscris, s-au aplicat chenare în imprimeu de aur și sec (fără culoare). Pe față, la mijloc, s-a reprezentat scena Răstignirii, iar pe spate cea a Maicii Domnului cu Pruncul, în colțuri fiind Sfinții Evangheliști. Legătura s-a deteriorat, prezentând urme de carii, iar imprimeurile în aur s-au șters în cea mai mare parte.

Manuscrisul 744. „Pomelnic al sf(i)ntei ep(i)scopii Argeșu într-acest chip așezat scoțindu-să numele aceste din pomélnicul ctitorilor pentru mai înlesniré pomenirii la proscomidie, scriindu-să dupe altu pomelnic vechiu asémene în zilele păstoririi turmei ceii cuvântătoare a pré sf(i)nții sale chir Iosif, întâiul ep(iscop) al Argeșului, la létul 1809."

A fost scris de către Dionisie Eclesiarhul, în anul 1809, parțial pe hârtie groasă în filigran, având și adăugiri. La fila 47 verso se află însemnarea „3262 nume în acest pomelnic s-au scris în dar de mine Dionisie Eclis.", ceea ce face ca datarea și numele autorului, ca și la al doilea manuscris, să fie certe.

Pomelnicul Mănăstirii Argeșului este unul dintre cele mai valoroase documente pentru studiul istoriei vieții bisericești și al genealogiilor, dar și pentru cel al situației și evoluției climatului social, politic și cultural-religios al perioadei pentru care a fost completat. Importanța pomelnicului este dată și de faptul că acesta provine de la cea mai veche reședință mitropolitană a Țării Românești. (*Idem*, p. 297)

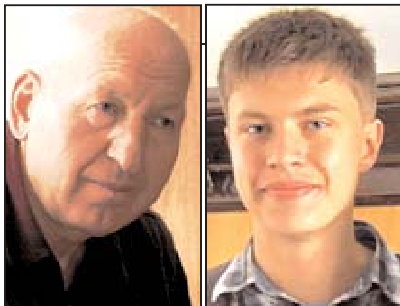
(Fig. 1: Începutul Pomelnicului Mănăstirii Argeșului din 1785; Fig. 2: Pomelnicul Mănăstirii Argeșului – 1785, „Predoslovia" (transcris de Petrache Ghiurca Râmniceanu); Fig. 3: Pomelnicul Mănăstirii Argeșului – 1785, foaia de titlu.) Fragmente din teza de doctorat a autorului, *Considerații istorice privind recunoașterea primei Mitropolii a Țării Românești. Locașuri de cult din Argeș și Muscel până la sfântul Neagoe Vodă Basarab,* susținută în 2016 sub conducerea științifică a prof. univ. Radu Ștefan Vergatti.

Podul de reviste

Astrofizicianul Nicolae Donici, ctitorul unei citadele științifice la Nistru (II)

Ion HOLBAN, Mugur Ioan GRIGORIȚĂ

Donici a avut puterea să se lanseze singur în știință. Încă de pe băncile universității a căutat să aibă acces la marea lume a științei, să-i cunoască personal pe marii astronomi ai lumii. Pentru că în domeniul analizei spectrale înainte erau francezii, el i-a contactat pe cei mai cunoscuți astronomi francezi. Aceștia, văzând că au de a face cu un tânăr de o rară inteligență, bine pregătit profesional, l-au cooptat, în 1897, în Societatea Astronomică Franceză (SAF), numărul de înregistrare 1787. Ca să însușească mai bine analiza spectrală, face rost de un fragment de meteorit căzut în localitatea Grossliebenthal, regiunea Odesa, locuită de coloniști germani, îi cercetează componența chimică, iar rezultatele le formulează într-un articol, pe care îl expediază prestigioasei reviste germane *Astronomimische Nachrichten*, unde vede lumina tiparului în 1898. Peste un an îi apare încă un articol pe aceeași temă, mult mai amplu, în *Buletinul Societății Astronomice Franceze.* Frumoasă și cu demnitate intrare în Catedrala Științei, la doar 24 de ani. În 1904 este ales membru al Societății Astronomice Ruse, ceva mai târziu a celei germane, apoi membru al Uniunii Internaționale pentru Cercetări Solare, desemnat din partea acesteia responsabil de organizarea observațiilor asupra eclipsei de Soare din 8/21 august 1914 de la Teodosia, Crimeea. Este membru fondator al Uniunii Astronomice Internaționale, fiind inclus în câteva comisii de specialitate: Fizica soarelui, Observații fizice asupra planetelor, cometelor și sateliților (Stockholm, 1938), chemate să analizeze realizările și să determine direcțiile prioritare de dezvoltare ale compartimentelor respective ale astrofizicii, membru al comitetului astronomic român. În 1922 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Privire de ansamblu asupra Lumii

Nicolae Donici a fost un astronom de factură universală, avea o viziune de ansamblu asupra fenomenelor astronomice, nu trecea cu vedere niciunul dintre ele, oricare ar fi fost el, eclipsă, cometă, bolid strălucitor, crepuscul, lumină zodiacală, eveniment meteorologic sau chiar cutremur. Avea simțul problemelor fundamentale, era stăpânit de dorința de a pătrunde în esența lucrurilor. Vedea fenomenele din natură în strânsă legătură unele cu altele, încerca să le încadreze în canavaua fenomenelor universale, de pildă, dorea să găsească legătură între cutremurele terestre și cele solare. Trăgea concluzii numai în baza unui material experimental bogat și a unor teorii validate. Ceea ce observa aducea la cunoștință, prin intermediul telegrafului, forurilor științifice de vârf din lume: Academia Imperială de la Sankt Petersburg, Academia Română, Societatea Astronomică Franceză. Pe lângă astronomie, Donici cunoștea bine matematica, observațiile sale erau totdeauna însoțite de analize și sinteze cuprinzătoare, de calcule matematice detaliate efectuate în baza unor teorii probate. Avea cunoștințe profunde în domeniul fizicii, cunoștea analiza spectrală, care avea la bază o fizică nouă pe atunci – fizica atomică, mecanica cuantică. Astronomul poseda și calități de inginer, își proiecta echipamentul științific, bunăoară, „tripletul de comete”, cu ajutorul căruia putea să fotografieze simultan atât cometa, cât și spectrul ei și totodată să facă și observații vizuale; aparatul îi servea și pentru observarea eclipselor solare și lunare, pentru fotografierea altor corpuri cerești în diferite regiuni spectrale. Observatoarele din Pulkovo și Odesa, cu care colabora, nu aveau pe atunci un spectroheliograf atât de performant, motiv pentru care Academia Imperială Rusă mulți ani la rând îl numea pe Donici șef al misiunilor sale științifice de observare a eclipselor totale de soare, în 1905 acordându-i și un premiu pentru investigațiile sale. Nicolae Donici utiliza cele mai eficiente tehnologii de cercetare ale timpului, cum ar fi aparatul de fotografiat, încuraja utilizarea camerei de filmat și a celulelor fotometrice în cercetările astronomice, se interesa de teoria relativității, cea care a schimbat cardinal concepțiile omului despre spațiu și timp. Era și un mecanic iscusit, o parte dintre lucrările tehnice necesare pentru modernizarea echipamentului științific le înfăptuia el însuși în atelierul său. Era și un bun grafician, executa singur desenele pentru articolele sale. Pe deasupra, era și un om inventiv, a născocit, de exemplu, fanta circulară pentru spectroheliograf, care ulterior a început să fie folosită de toți astrofizicienii lumii. Interesantă este și ideea sa de a face o fotografie stroboscopică a coroanei solare în timpul eclipsei din 29–30 august 1905, fotografiind coroana din două puncte situate la o distanță de aproximativ trei mii de kilometri unul de altul, unul în Spania și altul în Egipt, idee realizată în zilele de azi cu ajutorul telescoapelor amplasate în Cosmos. Metoda sa de observare a luminii zodiacale a fost recomandată la Congresul Uniunii Astronomice Internaționale ținut în 1938 la Stockholm tuturor astronomilor interesați de această problemă.

Plugar al Universului

Tabloul pictorului Aurel David (1935-1984) *Plugarul Universului* parcă se referă la astrofizicianul Nicolae Donici. Ordonat și rațional în muncă, ziua efectua cercetări asupra Soarelui (urmărea mișcarea granulelor fotosferice, floculelor cromosferice și protuberanțelor, ca să înțeleagă cum fierbe materia

solară), iar noaptea făcea observații asupra altor corpuri cerești, ca să descifreze tainele pe care acestea le ascund. A efectuat cercetări spectrale complexe asupra astrului zilei în timpul a opt eclipse totale de Soare în cele mai diferite colțuri ale lumii, numărându-se printre recordmanii lumii în această privință: 28 mai 1900 (Spania, Elche); 17–18 mai 1901 (Sumatra, Padang); 16–17 martie 1904 (Cambodgia, Phnom-Penh); 29–30 august 1905 (Spania, Alcala de Chisvert); 16–17 aprilie 1912 (Portugalia, Ovar); 8 august 1914 (Rusia, Teodosia); 31 august 1932 (SUA, Maine, Cap Porpoise); 19 iunie 1936 (Turcia, Ineboli). A stabilit existența heliului în coroana soarelui până la distanța de 27.604 km de la suprafața astrului, a hidrogenului – până la 44.166 km și a calciului până la distanța de 49.135 km, a identificat liniile spectrale ale elementelor Mg, Fe, Ni.

A făcut observații și asupra a opt eclipse de Lună, determinând raza Pământului după umbra acestuia lăsată pe astrul nopții. Încerca în felul acesta să determine influența atmosferei terestre asupra măsurătorilor. Era un savant răbdător, nu se grăbea să tragă concluzii pripite, fără dovezi certe, rezultatele lui de fiecare dată erau credibile, onestitatea lui de savant era mult apreciată de comunitatea științifică. La 14 noiembrie 1907, în Egipt, de exemplu, a făcut observații asupra trecerii planetei Mercur pe discul Soarelui, dar avea unele îndoieli asupra unor măsurători, de aceea, a așteptat următoarea trecere, care a avut loc la 24 mai 1924, ca să repete măsurătorile și să se convingă definitiv că cea mai apropiată planetă de Soare într-adevăr nu are atmosferă. În știință contează foarte mult onestitatea cercetătorului. Datele sale le verifica cu multă minuțiozitate, astfel ca alți savanți să se poată folosi de ele cu încredere. (Probabil nu întâmplător a fost inclus într-o comisie financiară a Uniunii Internaționale de Cercetări Solare.) A cercetat planeta Saturn, evaluând perioada de rotație a acesteia după mișcarea unor pete luminoase, a studiat spectrele unui șir de stele de primă mărime: Tauri, Orionis, Canis Majoris, Bootis, Canis Minoris, Leonis, Virginis. În 1910, împreună cu alți astronomi ai lumii, s-a angajat să studieze mișcarea cometei Halley, pentru o determinare mai precisă a orbitei acesteia. Mai mult, a mobilizat clerul din Basarabia, ca împreună cu enoriașii să facă observații asupra fenomenelor care urmau să fie generate de intersecția cozii cometei cu atmosfera terestră, iar cele observate să le relateze astronomului. A participat împreună cu alți astronomi ai lumii la alcătuirea Hărții Fotografice a Cerului, iar în septembrie 1923, la studiul „Săptămâna internațională a norilor”, care a avut printre rezultate și alcătuirea primului Atlas al Norilor.

Personalitățile cresc printre personalități

Astrofizicianul Donici a înțeles la timp că o știință este viabilă numai dacă cercetătorii fac schimb de idei, sunt mobili. De la vârsta de 27 de ani, până la 82 de ani, a participat la cele mai reprezentative conferințe și congrese din domeniu. Era un savant cu o mare vizibilitate, fiind ales pe parcursul vieții în cele mai prestigioase comisii de specialitate, care trasau direcțiile prioritare de dezvoltare ale astrofizicii moderne. În fotografiile de epocă apare în primele rânduri. A reprezentat mulți ani Rusia, apoi România în știința mondială. El poate și azi servi ca model de mobilitate, cooperare și integrare a omului de știință în comunitatea mondială. Faptul că vorbea perfect româna, rusa, franceza, germana, engleza și era dublat cu omul de cultură, îi permitea ușor să comunice cu cele mai mari personalități ale astrofizicii contemporane lui (Flammarion, Janssen, Bredihin, Poincaré, Eddington, Oort, Chretien, Belopolski, Slipher, Pokrovski, Baklund, Kostinski, Glazenap, Hertzsprung, Schwarzschild, De la Baume Pluvinel, Pickering, Costa Lobo ș.a.). Personalitățile cresc printre personalități. Practic, toți cei cu care a interacționat savantul basarabean au pe cer cel puțin un corp ceresc care le poartă numele. O constelație de asteroizi-oameni de știință, cununați cu stelele și înrudiți cu infinitul, horesc prin Univers. Asteroidul cu numele Nicolae Donici poartă numărul 9494, în ordine numerică este alături de cel care poartă numele Eminescu, 9495.

Om de rară noblețe, Nicolae Donici poseda un dar aparte de a comunica cu semenii. Înainte de a urca pe Piscul Astrofizicii, reușise să urce pe Piscul Omeniei, numai astfel putem explica faptul că numele său se întâlnește în amintirile multor astronomi renumiți ai timpului: Janssen, Chretien, Costa Kostinski, Lobo, Ricco, Puiseux…, de la care azi aflăm multe lucruri interesante despre înaintașul nostru. Este extraordinar de plăcut să citești cum Janssen îl prezintă în 1903 la Paris pe tânărul astronom Nicolae Donici marelui chimist D.I. Mendeleev (1834-1907) și altor somități ale științei timpului.

(În fotografie, Nicolae Donici, în primul rând, al treilea din stânga, printre participanții la cea de a 4-a Conferință a Uniunii Internaționale de Cercetări Solare, Mount Wilson, California, SUA, 30.08. – 3.09.1910; al treilea din dreapta este Edward C. Pickering, directorul Observatorului Harvard, foto din arhiva Universității din Chicago.)

Podul de reviste

Poetica cercetării

Nicolae Donici a moștenit harul poetic al strămoșilor săi. În lucrările sale deseori se întâlnesc pasaje poetice, metafore reușite. Concludentă în această privință este lucrarea „Încercări de studiere a cromosferei în afara eclipselor de soare cu un spectrograf cu deschidere circulară la Evian-les-Bains (Haute-Savoie) și la observatorul Janssen din vârful muntelui Mont Blanc" (un fragment al căreia a fost tradus din franceză, de M.I.G., și publicat). Donici a elaborat un spectroheliograf cu fantă circulară, pe care l-a testat în laboratoarele Universității din Odesa, dar a dorit să-l testeze și în condiții în care influența atmosferei e redusă la minim. În acest scop, i-a scris lui Jules Janssen (scrisoarea se păstrează în arhiva astronomului francez), în care i-a solicitat sprijinul. În felul acesta, în 1903, Donici a ajuns la Observatorul Janssen situat pe cel mai înalt pisc al muntelui Mont Blanc, la altitudinea de 4.810 m. A fost o întreprindere îndrăzneață și riscantă, să urci pe vârful muntelui și să faci cercetări într-o atmosferă rarefiată de oxigen, care provoacă rău de munte, aritmie, vome, pe un vânt puternic, gata în orice moment să te arunce jos de pe pisc, ger năprasnic, de până la – 43°C, dar dorința de a cunoaște a fost atât de mare, încât a învins toate greutățile. Urcând pe cel mai înalt pisc al muntelui, scrutând de deasupra lumii meterezele de argint ale piscurilor îndepărtate, zările albastre, meditând în nopți stăpânite de ger aspru, întuneric dens și lumină stelară clară, savantul și-a învins slăbiciunea, a dobândit putere de voință, și-a deșteptat sentimentul sublimului și nostalgia revenirii, a căpătat o conștiință nouă: că înaltul și adâncul se învecinează, că numai această vecinătate poate să explice geneza lumii, că numai efortul propriu poate să-ți asigure succesul în viață, că numai lupta cu greutățile vieții dă sens existenței omului. După ce a trudit câteva zile în „altarul de zăpadă", a coborât de pe munte mai cunoscător, mai curat, mai bun, mai omenos. Urcând pe piscul muntelui, el de fapt s-a urcat pe Piscul Cunoștințelor și ne-a luat și pe noi cu dânsul. Apropiindu-se de stele, ne-a apropiat și pe noi de ele. Ce vremuri înalte există în istoria noastră! Impresionat de cele văzute, Nicolae Donici, când scria lucrarea, a uitat pe moment că e astrofizician, s-a transformat în poet, a evadat în frumusețe, lăsându-ne mărturii de o rară splendoare artistică despre ascensiunea pe Mont Blanc, despre priveliștile care se deschid privitorului odată cu ascensiunea, despre răsăriturile de soare și jocurile fermecătoare de lumini care se văd „de deasupra lumii", descrieri comparabile doar cu cele despre aurora polară ale lui Constantin Stere (1865–1936), observată de scriitor în apropiere de Polul Nord, în timpul surghiunului în Siberia.

Om de omenie, iubitor de Patrie

Memoria colectivă a locuitorilor din Dubăsarii Vechi spune că boierul era un om inteligent, modest, omenos, nu suferea minciuna. Era bun gospodar. Se păstrează două beciuri ale lui situate perpendicular, dar având gură comună, murăturile și lactatele le ținea separat. Cu sătenii se purta simplu, nu se rușina de nicio muncă, când lucra nu se sfia să îmbrace haine simple. Era bun la suflet. În timpul sărbătorilor religioase le organiza tinerilor din sat distracții – dansuri, scrânciob. Având echipament meteorologic, informa cu regularitate sătenii cum va fi timpul, ca ei să știe când să cosească grâul, când să-l lase în brazde, când să-l pună vrac. Toamna, îi anunța când se așteaptă brumă, ca ei să strângă sau să-și protejeze roadele, fapt pentru care sătenii îi erau recunoscători. Aprecieri asemănătoare întâlnim și în mărturisirile astronomului Andrei Baikov (1886–1958) și ale compozitorului Constantin Romanov (1895–1961), oameni apropiați astrofizicianului. Memoriile acestora și copiile unor lucrări ale astronomului, despre care am vorbit la început, au fost aduse de Bezviconi în perioada dezghețului hrușciovist la Chișinău. Foarte sociabil, cu Donici oricui îi era interesant să discute, povestea despre lucrurile frumoase văzute peste hotare, întâmplări din timpul misiunilor sale științifice, istorioare amuzante din viața oamenilor de știință. Era foarte atent cu oamenii, în lucrările sale nu uita să mulțumească celor care l-au ajutat cu ceva, fie acesta savantul care i-a sugerat o idee, mătușa sa Elena care i-a pus la dispoziție o nouă încăpere, mecanicul care i-a ajustat instrumentele, ghidul care l-a condus

pe munte. Nu se rușina să menționeze că observațiile le-a făcut la Observatorul din Dubăsarii Vechi, ba chiar se mândrea cu aceasta. Avea simț istoric, își iubea baștina, ținea mult la pădurea sa de stejari de la Pohorila, cu multă istorie în spate, stejari pe sub care, spunea el, soldații lui Potiomkin strângeau ghinde pentru a le trimite împărătesei la Sankt Petersburg ca să le planteze în grădina ei. Păstra pădurea pentru generațiile viitoare, nu permitea vitelor să pască în ea. Zicea că nu există în toată Europa o asemenea pădure. Ori de câte ori se întorcea din îndelungatele sale misiuni științifice, făcea o plimbare în jurul pădurii, cu mâinile la spate, îi plăcea să respire ozonul, primăvara și parfumul florilor, încărcându-se astfel cu energie, ca să fie mai creativ. Îi cânta ființa de puterea acestui pământ, simțea că se adaugă neamului său. Își iubea mult Patria, chiar după ce a fost nevoit să părăsească România, în toamna lui 1944, în articolele sale menționa că este colaborator al Academiei Române.

Din spusele sătenilor, boierul iubea mult animalele, avea mai mulți câini, care îl însoțeau peste tot. Câinii îi ținea mai mult dintr-o necesitate, localitatea era la hotar și aici în permanență aveau loc provocări din partea bolșevicilor. Bunăoară, la 28 decembrie 1922, la Dubăsarii Vechi a fost înmormântat soldatul Petre Marcu, originar din comuna Bordeși, județul Râmnicul Sărat, „împușcat de bolșevici la 26 decembrie în timpul serviciului" (slujba de pomenire a fost făcută de preotul Gheorghe Harega și dascălul Luca Nagacevschi; la nepotul preotului, inginerul Gheorghe Teodoreanu, s-au păstrat câteva fotografii, făcute probabil de Donici, din timpurile acelea). Astfel că astronomul își păzea Observatorul ca ochii din cap. Compozitorul Constantin Romanov, care deseori se odihnea vara la astronom, vorbește de 7 câini (numele a trei dintre ei au fost stabilite: Rex, Dingo și Bublinschi). Știindu-se despre această pasiune a astronomului, Societatea chinologilor din Chișinău l-a ales președinte. Odată, Nicolae Donici a făcut o surpriză conducerii Societății – a invitat-o la un picnic. A venit un camion plin de iubitori de patrupezi. Soția savantului, Maria, femeie ospitalieră, le-a organizat o petrecere boierească. Bucatele, vinul și rachiul veneau ca pe bandă rulantă, încât spre seară mulți dintre oaspeți mergeau în patru labe. Savantul a botezat evenimentul „Festivalul câinilor". Boierul însuși nu făcea abuz de băutură. Deși avea 6 ha de vie europeană, bea vin cu un păhăruț mic. Încă și azi locul unde era vinăria este numit Boiereasca.

Umblând mult prin lume și multe văzând, la întoarcere Nicolae Donici împărtășea celor din țară practicile bune văzute. Bunăoară, participând la congrese științifice, văzând cum olandezii și germanii gospodăresc pământul, a dezvoltat la Dubăsarii Vechi legumicultura, meserie de care s-au molipsit și sătenii, care și azi continuă să se îndeletnicească cu ea. Povestirile bunicilor săi despre astronom l-au impresionat atât de mult pe Ion Novac, locuitor al comunei, încât domnia sa a sponsorizat instalarea unui bust al astronomului în fața conacului său, aflat azi în delăsare. Din nefericire, s-au găsit oameni mizerabili care l-au distrus. Nicolae Donici ducea și o viață spirituală bogată: citea mult, avea o bibliotecă științifică și istorică bogată, era permanent la curent cu noutățile științifice, cunoștea istoria țării, îi plăcea muzica, frecventa concerte, mereu cânta arii din opere. Îi plăceau sărbătorile religioase, îndeosebi cea de Paști, la care totdeauna se străduia să fie acasă. În săptămâna Paștelui, de joi până duminică era la biserică, asculta slujbele, cânta împreună cu coriștii. În biserică există câteva icoane la care s-a închinat astrofizicianul, în fața cărora neam plecat capul și noi.

Sfârșit de epopee

Cursul vieții astrofizicianului a fost tulburat la 28 iunie 1940, când rușii au trecut Nistrul. Astronomul s-a văzut nevoit să părăsească Basarabia. Ocupanții nu i-au permis să-și i-a echipamentul științific, doar biblioteca personală. După eliberarea Basarabiei de către Armata Română, în 1941, Donici revine la Dubăsarii Vechi, dar găsește casa și observatorul răvășite. În casă se instalase Sovietul sătesc, iar echipamentul științific fuseseră demontat și dus la Observatorul Astronomic din Kiev. În toamna lui 1944, când sovieticii au început vânătoarea basarabenilor stabiliți în România, Nicolae Donici părăsește România și, prin Polonia și Germania, ajunge în Franța. Spre sfârșitul vieții a lucrat la Observatorul din Nisa. Ultima sa comunicare științifică a făcut-o în 1955, la 82 de ani, la Congresul UAI de la Dublin. S-a stins din viață la 22 noiembrie 1960, după cum a stabilit astronomul Magda Stavinschi, în azilul de bătrâni de la Puget-Téniers, în apropiere de Nisa. Ceilalți membri ai familiei sale s-au stabilit în Argentina.

(În fotografie, coliba „unchiului Nick" din Padang, Sumatra, cu aparatajul pregătit pentru studierea activității Soarelui în timpul eclipsei din 17-18 mai 1901, fotografie făcută de astronom.)

Lacrima Anei

Marcel Miron este preot la Biserica „Sfântul Toma" din Huși. Scrie versuri din copilărie, a publicat puțin, mai ales în revista *Lumină lină*, care apare la New York. Debutează în volum cu *Versuri albastre și aurii,* Editura Junimea, Iași, 2015. În același an îi apare volumul *Caiere de lumină* (Editura Gens Latina, Alba Iulia) – din care este reluat poemul alăturat. În 2016 publică la Editura Timpul, Iași, volumul *De la Kogaion la Athos*. Este membru al USR, Filiala Iași, din 2016.

La Curtea de Argeș

La Curtea de Argeș
biserica lui Manole arde
cu nopți de rugăciune
în prag de sânziene.

Voievozii ies din morminte
lăcustele sar pe obrajii lor verzi
albinele culeg din ochii lor
amintirile mierii domnești.

La Curtea de Argeș
Ana plânge
pereții bisericii se încing
cu brâie de curcubeu
Manole
obosit de zbor
zidește fântânile cerului.

La Curtea de Argeș
plânge Ana
plânge Manole
plâng fântânile
neplânsele lacrimi.

Brâncuși, de la inițiere la revelație (III)

Dan LUPESCU

Dincolo de aceste praguri de analiză ale inițierii… Victor Crăciun, arhitectul acestui minuțios studiu, *Brâncuși – de la inițiere la revelație,* ne împărtășește opinia că, deși a zăbovit îndelung asupra acestor praguri de analiză ale inițierii genialului sculptor (toate cele sintetizate de noi până în acest punct al prezentării), deși a cercetat mărturiile celor care l-au cunoscut pe Brâncuși, nu a depistat urmele acestui secret, acela ca marele creator să fi făcut parte (și în spațiul francez) din masonerie, după care continuă să ne ofere alte și alte amănunte: „În cartea de referință privind complexul epocii pe care o străbătea Brâncuși, eseistul Petre Pandrea se referă doar în trecere și destul de evaziv la problema care ne interesează. Probabil nu putuse comenta mai mult în vremea în care masoneria în România era suspectată de activități care ar fi putut clătina regimul și avea să fie interzisă."

Simțind că se apropie de capătul demersului său, Victor Crăciun face încă un efort, în speranța desăvârșirii documentării sale, adresându-se direct lui Marcel Șapira, care, în 1948, când a ales calea exilului în Franța, a dus cu el multe secrete și documente ale masoneriei românești. Devenind unul dintre apropiații lui Mircea Eliade și ai lui Emil Cioran, la Paris, acesta a avut posibilitatea de a se întâlni cu Constantin Brâncuși.

În urma unei îndelungate convorbiri, din 2008, purtată acasă la Șapira, în capitala Franței, în prezența preotului paroh al Catedralei Ortodoxe Române din Jean de Beauvais, Constantin Târziu, Victor Crăciun își consolidează concluzia că *Brâncuși a avut legături cu masoneria la Craiova* (ceea ce explică, încă o dată, și afirmația sculptorului „La Craiova m-am născut a doua oară"), *dar, ajuns la Paris, „nu a restabilit posibile legături de această natură,* deși marii cărturari români din secolul al XIX-lea au avut puternice legături cu intelectualii francezi masoni".

Definindu-l pe Brâncuși ca pe om al epocii sale, desăvârșit cunoscător al atmosferei pariziene, care era la curent cu conferințele celebre ale lui René Guénon (întemeietor al revistei *La nouvelle litteraire,* cel care a impus ideea unui singur Dumnezeu, pentru toate credințele, și anume Marele Creator al Universului), Victor Crăciun punctează, din nou, decisiv:

1. „Fără să se desprindă de credința ortodoxă în Bunul Dumnezeu, Brâncuși era un înțelept susținător al *omului universal, dezvoltat prin cunoaștere și revelație,* condiție pe care n-o poate împlini decât prin *libertatea absolută,* care asigură *inițierea absolută.* Brâncuși a fost și a rămas un cutezător (n.n. și cugetător) al libertății totale, ceea ce i-a asigurat locul câștigat în arta lumii."

2. Deoarece întâlnirea cu opera misticului tibetan Milarepa, personalitate insolită a poeziei și filosofiei asiatice, a avut loc după Primul Război Mondial, acesta nu-l mai putea înrâuri pe Brâncuși, care, în momentul respectiv, „își definitivase aproape toate conceptele marilor opere, expunând *creații* reprezentative, *unice în lume,* comentate de specialiștii vremii".

3. „Milarepa a rămas o lectură de interes, în elanul său (n.n. al lui Brâncuși) întotdeauna ahtiat de a cunoaste", însă „nu-l va influența filosofic nici în legătură cu Ansamblul de la Târgu-Jiu și nici cu alte opere create în deplină forță personală de gândire și creație".

Victor Crăciun face apel, mai apoi, la mărturisirile baronesei Renée Irana Frachon (femeie distinsă, având sânge persan, poetă și psihanalistă, „care i-a rămas prietenă o jumătate de veac, poate mai mult decât i-ar fi stat alături o soție"), mărturii publicate de Ionel Jianu.

Despre Irana, Victor Crăciun ne încredințează că „ne lasă cea mai profundă caracterizare tocmai în legătură cu *omul absolut, iluminat de geniu,* rămas viu în conștiința ei". Iată pasajele care-i întăresc istoricului literar și de artă de la cumpăna secolelor XX-XXI o asemenea convingere: „Pentru mine, Brâncuși rămâne o necontenită prezență. Tot ce am învățat de la el mi-e mereu de folos, *mă ajută să văd ceea ce alții nu știu să vadă.* Cred că darul cel mai de seamă pe care mi l-a făcut Brâncuși n-a fost bronzul *Muza adormită,* ci unul mult mai de preț: mi-a deschis ochii către minunea vieții, mi-a arătat cât de curată poate fi o dragoste adevărată."

Eseistul nostru – despre care Milița Petrașcu susține că este „un strateg al scrisului", pentru care „cuvântul capătă o forță aparte", Victor Crăciun înrudindu-se cu „naratorii care știu să pună în valoare firul conducător al povestirii fără să cedeze o clipă bagheta conducerii", posedând arta de a descoperi întotdeauna firul magic și de a ilumina tot ce atinge – conchide asupra pasajelor citate mai înainte din baroneasa persană: „Este aici recunoașterea că *Brâncuși era un inițiat,* capabil de a conduce și altora pasii spre călătoria inițiatică întru cunoașterea de sine și a lumii."

Din lungile discuții cu sculptorița Milița Petrașcu, discipolul cel mai talentat al titanului din Hobița, Victor Crăciun selectează un citat extrem de elocvent: „Era francmason (și exprima cu o anumită forță acest cuvânt – glosează eseistul pe marginea afirmației atât de categorice), ca mulți dintre artiștii pe care i-am cunoscut în anii mei parizieni, Alexander Archipenko, Marcel Duchamp, Robert Delaunay, Ossip Zadkine, Erik Satie și chiar primul meu soț, Pierre Curie, iar dintre români, Victor Eftimiu."

Apropiată și ea de Brâncuși, răstimp de patru decenii (în anii 1919-1924, aceasta ucenicise în atelierul magistrului din Impasse Ronsin), Milița Petrașcu „îl caracterizează pe acesta drept un om *misterios și miraculos;* îl observă cu ochi de artist și îi realizează bustul, care i-a fost pe plac maestrului său", apreciată de el ca o portretistă fără egal.

Sintetizând și concluzionând pe marginea ceasurilor colocviale pe care le-a avut cu Milița, Victor Crăciun reține precizarea sculptoriței că Brâncuși avea unele *întâlniri ciudate, de taină,* pe care ea nu le comenta și le punea pe seama unor *ciudățenii secrete.* Vor fi fost „întâlniri" masonice?, se întreabă franc autorul, după care își răspunde prompt că, în vremea celui de-Al Doilea Război Mondial, întâlnirile „de taină" ale sculptorului trebuie să fi fost cu mișcarea de Rezistență franceză, împotriva nazismului, despre care există dovezi peremptorii, scoase la lumină în anii postbelici.

Punând cap la cap toate elementele trecute în revistă până acum, eseistul subliniază că *Brâncuși a fost un artist independent, ce nu poate fi atașat niciunui curent sau grupări/școli de artă* ori din alte domenii, filosofice, sociologice sau de altă natură: „A început prin *a se iniția, a fi inițiat* și a fost un artist supus *inițierii* întreaga viață, așa cum se cuvine să fie un mare maestru. Toate aceste deslușiri din viața octogenară a lui Brâncuși converg spre înțelegerea specificului inițiatic al maestrului."

Ultimele pagini din volumul *Brâncuși – de la inițiere la revelație* sunt de o concentrație ideatică maximală, autorul încercând să ne dezvăluie sensul și ținta demersurilor sale (concentrice și în spirală!), dar și noile orizonturi ale concluziilor desprinse: „Am avut în vedere deopotrivă atât căutările general umane ale artistului, acea *scară care duce la desăvârșire în cunoașterea universului,* cu tot ceea ce există, *inclusiv latura ezoterică a renașterii la viața spirituală absolută* (s.n.) – ceea ce în artă a exprimat în *Columna fără sfârșit* – un urcuș neîntrerupt spre obținerea *revelației* –, cât și cel masonic, care se împlinește prin ritualuri specifice care includ sacralitatea, conținând semne și însemne caracteristice societății secrete respective, uneori oculte."

Călătoria, între legendă și realitate. De la aceste temeiuri pornind, Victor Crăciun ne dezvăluie, ca într-un ritual inițiatic, noi chipuri ale demonstrației sale, fundamentate pe o documentare și cercetare de o acribie remarcabilă, aducând în prim-plan valențe și virtuți cât se poate de clare:

a. Încă din Școala de Arte și Meserii de la Craiova, Brâncuși a urcat în comunitatea fraternă (parcurgând primele două trepte: ucenic și calfă), titlul primit (acela de maestru) demonstrând că îi sunt apreciate însușirile sale înalte, el fiind cotat drept „cel mai bun și înțelept din generația sa".

b. Tocmai pentru că aveau încredere deplină în însușirile sale, profesorii vienezi de la Școala de Arte din Craiova l-au și ghidat să efectueze acea călătorie inițiatică în capitala Imperiului Austriac, călătorie pe care, ulterior, o va repeta din proprie inițiativă, de astă-dată spre Paris, de la München la Lunéville parcurgând drumul „per pedes", aidoma oricărui aspirant la primirea recunoașterii, așa cum era cutuma încă din Antichitate și Evul Mediu. Aceasta este, în viziunea inedită a lui Victor Crăciun, călătoria între legendă și realitate, acompaniată permanent de miracol.

c. Autorul nu crede că, în Franța, Brâncuși își va prelungi legătura cu frățiile masonice, dar – în pofida acestui detaliu – „și-a luat, în timp, atribuțiile de maestru", devenind un artist recunoscut (în America, în Europa și pe arie planetară) și având foarte mulți ucenici, peste 25.

d. „A acceptat și năzuitoare artiste, dar, păstrând tradiția (n.n. masonică), le-a dat nume de bărbați (Petrache, Costache) și se comporta cu ele ca într-o societate de băieți." De asemenea, conform cutumelor, meșteșugul „se fura", iar farmecul era asigurat de dialogurile doldora de învățăminte despre artă, dar și despre lume și univers.

Victor Crăciun numește „treptele" rezumate de noi mai sus „calea lui spre cunoaștere, pe care o inocula, cu menționarea lui Dumnezeu, ades evocat, cum se poate constata și din textele lăsate în română și franceză (publicate de Doina Lemny și Robert Cristian Velescu în volumul *Brâncuși inedit*)". Concluzia („calea lui spre cunoaștere"), reieșită din aceste texte, până nu demult inedite, este consolidată de *maximele, aforismele, meditațiile,* observațiile brâncușiene publicate mai întâi de Constantin Zărnescu, în 1980 (la Editura Scrisul Românesc din Craiova, cu un preambul de Marin Sorescu) și, după 1990, de Sorana Georgescu-Gorjan.

În acest nou context, Victor Crăciun înalță colonada de lumină a unor noi intuiții, conexiuni și revelații: „Adesea el se exprima în *dodii,* mod particular de *încifrare a mesajului, specific oltenesc,* deci din obârșii, *dar existent și în confrerii.* Acest mod de a formula ideile poate fi considerat *un sistem propriu de a dărui,* la rândul lui, inițierea celor care îl vor urma, *particularitate a desăvârșiților maeștri."*

În plan artistic, această căutare este „încifrată" în *Poarta Sărutului,* care, din perspectiva nouă a comentatorului, „înseamnă tocmai deschidere, prin iubire și comuniune fraternă, spre alte lumini, spre nesfârșitul văzduhurilor, spre care se avânta *Măiastra,* așa cum credința populară a neamului său o transmite prin legende și basmuiri".

→

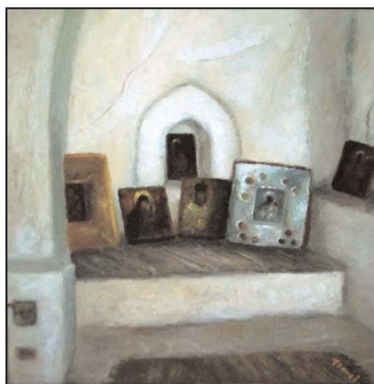

Brâncuși - 60

Forând în adâncurile spiritului și spiritualității strămoșești, Victor Crăciun evidențiază pertinent și tranșant: „Acest duh al trecerii între lumi și lumini semnifică puterea celor aleși, pe care Ionel Jianu a formulat-o cel mai exact, folosind expresia românească *văzduh,* ușor de străbătut doar cu ajutorul *Măiestrei,* ea însăși plămădire artistică a zborurilor dintotdeauna, deci a *înălțării.”*

În ideea unei cât mai nuanțate lămuriri, Victor Crăciun face trimiteri direct la sursă, citând din Ionel Jianu: „*Spațiul* poate fi măsurat. *Văzduhul* e incomensurabil. *Spațiul* e mărginit, pe când *văzduhul* nu cunoaște margini (ca la Eminescu, n.n.; sublinierile ne aparțin), fiind liber ca zborul gândului. (…) Înțelesul lui ar putea sugera că lumea duhurilor devine vizibilă în zările înalte spre care se avântă pasărea lui Brâncuși. (…) *Văzduhul are dimensiune de legendă.”*

Revelația lui Brâncuși. Extinzând la maximum viziunea sa despre universul spiritual al lui Brâncuși, ca și despre vectorii semnificațiilor capodoperelor acestuia, cu inocența copilului care descoperă fascinația troienelor imaculate de omăt, foarte înalte, dar și foarte adânci, Victor Crăciun, urmărit cu obstinație de atingerea țintei demonstrației la care s-a angajat, *saltul de la inițiere la revelație,* în gândirea și creația părintelui sculpturii moderne mondiale, concentrează iarăși lamura ideatică a turului său de forță, ajuns în pragul finișului, pe care o ridică pe noi parametri de limpiditate: „Inițierea lui devine general umană, *în căutarea veșnică a deplinei revelații* cu amintirea unor *însușiri ritualice* care nu se puteau șterge. *Ele veneau însă dintr-o lume de demult, iar el ajunsese într-o altă lumină,* fiind recunoscut ca Dumnezeu al artei, patriarh al ei, Sfântul din Montparnasse. A fost, deci, socotit *cel mai de seamă reprezentant și deschizător de drum al artei noi, dincolo de curente și școli* (s.n.), pentru că el însuși forma CURENTUL BRÂNCUSI, pornind din *Sinea sa și a poporului său,* care exprima, prin arta lansată de el, ceea ce năzuia pentru omenire: BUCURIA CURATĂ.”

Foarte aproape de a pune punct disecției și sintezei sale, comentatorul consideră, cu justețe, că acesta era capătul trudei inițiatului și minunea/miracolul la care a ajuns prin ea.

În autoportretul grafic al Esenței ființei sale, Brâncuși, insistă Victor Crăciun, și-a imaginat *Sinea sa ca pe o spirală,* precum proiectase, cu ani în urmă, și portretul legendarului scriitor irlandez James Joyce, spirala fiind „unul dintre cele câteva semne sacre care alcătuiau prima scriere din lume, o scriere șamanică, semn dublu care simboliza, înainte de toate, perechea, cuplul, unirea celor două principii complementare ale vieții și ale lumii: principiul feminin și cel masculin”.

Resimțim impulsul de a face o mică breșă în tumultuoasa demonstrație a lui Victor Crăciun, reamintindu-vă câteva detalii despre unul dintre cei mai valoroși scriitori ai veacului XX, James Joyce (1822-1941), prieten al sculptorului, din moment ce a apelat la serviciile sale pentru a-i realiza coperta unui viitor volum, Brâncuși caligrafiind, cu o mișcare rapidă, după ce îl privise preț de câteva secunde, șocantul, însă atât de apreciatul portret-spirală, al celui ce avea să devină autorul romanelor *Portret al artistului în tinerețe* (1916), *Ulise* (1992), *Veghea lui Finnegan* (1939), al nu mai puțin celebrului volum de nuvele *Oameni din Dublin* (1914) și a două cărți de poeme. Maestru al monologului interior și al muzicalității prozei, James Joyce l-a avut ca discipol pe dramaturgul Samuel Beckett și i-a influențat pe William Faulkner, Eugene O'Neill, Jorge Luis Borges, Umberto Eco. În postumitate, istoricii literari ai lumii l-au plasat pe James Joyce în piscul listei modernismului literar anglo-saxon, alături de T.S. Eliot, Ezra Pound (autor al unui studiu de chinogramă despre Brâncuși), Virginia Woolf.

Revenim la volumul *Brâncuși – de la inițiere la revelație,* menționând că autorul sintetizează, cu admirabilă subtilitate, o multitudine de semnificații, având legături intrinseci cu fenomenala creație brâncușiană:

I. Asemenea crucii, „spirala este un *arhisimbol,* ba chiar mai mult, *o epifanie a principiului însuși al vieții* – cea mai mare forță divină pe care o invoca omul sacru/șamanul”.

II. „*Spirala a fost simbolul cel mai folosit de strămoșii noștri îndepărtați* (să ne gândim numai la vasele mitomorfe, la ceramica de Cucuteni, Vădastra sau Vinca, la brățările de Cucuteni, la cele dacice), care vedeau în el izvorul însuși din care ia naștere viața, ciclul, perpetua (re)înnoire, continuumul naștere-renaștere/viață-moarte-înviere; transformare, devenire, evoluție, îmbunătățire, perfecțiune și, de aici, divinitate.”

III. „Semnifica vortexul/vârtejul care aduce și duce, apropie/depărtează, care absoarbe și expulzează, care leagă și dezleagă și care *face trecerea dintr-o lume într-alta*, altfel spus, semnifica *intrarea și ieșirea în/din lume.”*

IV. Păstrat în întreaga noastră cultură tradițională (de la cusături, împletituri, țesături, crestături, până la produsele culinare, colacul fiind doar unul dintre obiectele ritualice care îl conțin), acest simbol are semnificații și o forță cu totul aparte, cu evidente valențe de unitate, continuitate, solidaritate, identitate culturală și spirituală.

V. Din piscul iluminării profunde, Victor Crăciun precizează: „iar pentru noi este de natura evidenței că Brâncuși – depozitar nu doar al unei culturi dobândite în școli, prin lecturi, ci și a uneia receptate prin matricea spirituală a poporului său, cu care s-a contopit – cunoștea adâncile semnificații ale semnului sacru”.

În inelul penultim al demonstrației sale, autorul realizează încă o conexiune inspirată, deschizând o geană fără sfârșit în abordarea și interpretarea universului brâncușian: „Să observăm cu atenție această Sine a sa, oarecum *(Relativement, tel que moi…).* Deasupra spiralei/sufletului/vieții/căutărilor așază o cupă despărțită în două părți, cea mai mare simbolizând arta, cea mică semnificând problemele paralele și obișnuite, cele lumești. Cupa este în legătură directă cu spirala sinelui, rezultând un tot absolut, o cupă în care partea bucuriilor este semnificativă, demonstrându-i fericitul concept: *Deviza mea a fost totul sau nimic.* Și a dat totul pentru artă.”

Ajuns în faza de a pune, cu adevărat, un punct final călătoriei în care ne-a invitat, inițiindu-ne fără ca noi să ne dăm seama, Victor Crăciun afirmă că Brâncuși a dat totul pentru artă, făcând-o „ca un inițiat desăvârșit, în condițiile modificării continue a lumii moderne”.

Finalul acestui cuceritor „roman de idei”, care este volumul *Brâncuși – de la inițiere la revelație,* atinge vibrații liturgice și de poem în proză de cea mai bună densitate: „A fost un om al acestei lumi întregi, dincolo de spațiu și timp, ca și toți marii inițiați ai lumii. O știa și ținem seama de ceea ce a spus spre sfârșitul vieții:

Eu nu mai sunt al acestei lumi;
Sunt departe de mine însumi,
Desprins de propriul meu trup –
Mă aflu printre lucrurile esențiale.”

Considerăm cât se poate de binevenită aranjarea sub forma unei strofe (aceea de mai sus) a uneia dintre mărturisirile ravisante ale lui Brâncuși, din care cei mai mulți dintre contemporanii săi nu înțelegeau, probabil, mare lucru și-și vedeau de ale lor, treceau mai departe, cu un zâmbet îngăduitor – trezindu-se mult mai târziu, peste ani și ani, că au purtat, în inimă, în creier și în suflet întrebarea tulburătoare: „Oare ce-o fi vrut să spună Patriarhul din Carpați?!?...”

După o steluță (semn tipografic) abia perceptibilă, Victor Crăciun adaugă un ecou, ca într-un vers de final/verset repetat, pe o altă zare a spiralei: *„Eu mă aflu acum foarte aproape de Dumnezeu și nu îmi mai trebuie decât să întind o mână spre El, ca să îl pipăi!... Îl voi aștepta pe bunul Dumnezeu în atelierul meu…* Acolo a căpătat, cum a dorit și cum o merita, liniștea eternă… Alături de urmașii săi: capodopere ale universului omenesc din secolul XX. Ajunsese la *revelație…”*

Iar revelația – sper că înțelegem cu toții – era Absolutul. Era însuși Dumnezeu. Pe care, în ultimele sale clipe terestre, Brâncuși îl invoca și îl îndemna, ca pe un foarte apropiat confrate de joc, din copilărie, care trebuia să vină instantaneu și să-i dăruiască/să-i paseze mingea de foc a eternității, a iluminării mântuitoare: „Haide, Bă!... Haide, Bă!...”

Atât de tămăduitor se încheie volumul *Brâncuși – de la inițiere la revelație,* încât nu rezistăm ispitei de a-i prelungi reverberațiile, întru mai buna înțelegere a sculptorului, reamintind câteva dintre „dodiile” sale, totdeauna grele de tâlcuri profund-siderale:

Viața este o spirală. Nu știm în ce direcție este ținta ei, dar trebuie să mergem în direcția pe care o credem cea justă.

Oamenii nu își mai dau seama de bucuria de a trăi, pentru că nici nu mai știu să privească minunile Naturii.

Aici (în India), am găsit Pacea și Bucuria.

Cine nu iese din Eu, nu atinge Absolutul și nu descifrează nici viața.

Bucuria cea mai mare este contactul dintre esența noastră și esența eternă.

O sculptură desăvârșită trebuie să aibă darul de a-l vindeca pe acela care o privește.

Eliberează-te de pasiuni, eliberează-te de pofte, eliberează-te de greșeli – acestea sunt trei precepte, zale și scut, pentru orice Spirit. Purtând această armură, ești puternic în contra răului – devii invulnerabil.

Am eliminat din sculptura mea tot ce nu este esențial. Eu nu doresc să reprezint o pasăre, ci să exprim însușirea în sine, zborul, elanul ei. Cocoșul meu nu e cocoș. Pasărea mea nu este pasăre. Sunt simboluri. Vreau să înalț totul dincolo de Pământ.

Priviți-le…, până când le veți vedea! Cei mai aproape de Dumnezeu le-au văzut.

Încheiem prin a cita două judecăți de valoare: Henry de Montherlant (Paris, 1945): „Brâncuși e un înaintemergător pe calea regală a Artei. Creator de artă cu caracter divin.”

Sir Herbert Read (Londra, 1969): „Trei pietre de hotar măsoară în Europa istoria sculpturii: Phidias, Michelangelo, Brâncuși.”

Alăturăm acestora alte două citate, de astă dată dedicate lui Victor Crăciun, în semn de prețuire și admirație pentru Om, Profesionist și Patriot:

Preot Constantin Galeriu: „Victor Crăciun este una din acele esențe rare, mult plăcute lui Dumnezeu și oamenilor, care, cu smerenie și fără urmă de trufie, se pune în slujba neamului uitându-se adeseori pe sine, necătând la piedici și greutăți, negândind la recunoașteri și răsplată.”

Grigore Vieru: „Prețuit de românii de pe ambele maluri ale Prutului, mușcat de unii care au beneficiat din partea fostului regim totalitar și care azi se folosesc din plin și de anarhia culturală postdecembristă, Victor Crăciun rămâne, prin tot ce cu iubire de moșie făptuiește, un fruntaș al culturii române și un bun fecior al Patriei.”

Brâncuşi - 60

Brâncuşi, prinţ al formei pure

Maria Mona VÂLCEANU

Elegantul volum semnat de Ana Calina Garaş, Editura Rao, Bucureşti, 2016, a fost lansat la Târgul de carte Gaudeamus într-o atmosferă de bucurie şi parcă de biruinţă sufletească.

Este într-adevăr una dintre cele mai frumoase cărţi care au apărut ca omagiu adus modelatorului sculpturii moderne. Hârtie de album, format B5, imaginea lui Brâncuşi fiind înfăţişată într-o triplă viziune – zămislirea în sufletul copilului a dorului de a crea, sub dalta miraculoasă a Moşului din Hobiţa Gorjului, anii de ucenicie, atelierul de la Paris – succesul, expoziţiile, America într-un prim-plan, totul dublat de o inspirată prezentare a vieţii din sat, sub mâna formatoare a *muichii,* învăţătoare şi păstrătoare a tradiţiei, a Bisericii, a muntelui cu truda dârză a ciobăniei, a Bistricioarei în care sclipesc peştii de aur, a bătăturii cu cocoşul alungător al duhurilor întunericului şi vestitor al zilei ce va să vină.

Al treilea fir din care se împleteşte râul mătăsos de iubire al acestei cărţi este prezentarea, ca într-un album de artă, a operelor care au marcat înălţarea acestei sculpturi, de la *Orgoliu* (bronz, 1905, Muzeul de artă Craiova) şi *Supliciul* (bronz, 1907, Art Institute of Chicago) la zbor, *Pasăre în spaţiu,* (bronz polisat, 1941, Centre Georges Pompidou, Paris).

Cartea stă sub semnul cunoscutului aforism al lui Brâncuşi, *Să creezi ca un Demiurg, să porunceşti ca un Rege şi să munceşti ca un sclav.*

Un crez de viaţă care l-a călăuzit de când a început să cunoască poruncile acestei lumi: *Crescuse crestând cu briceagul nuiele şi bucăţi de lemn, şi asta i se trăgea de la Moşu. Când se grăbea muică-sa să plece undeva, îl ducea în curtea unui vecin lemnar, lăsându-l printre aşchii. Acolo îi plăcea mult lui Constantin, că vecinul acela, Moşu' cum îi zicea, se juca mereu cu lemnele, aşa credea el. Acolo aduna tot felul de aşchii, mai ales rotunde ca nişte melci şi subţiri, subţiri că zburau când le sufla. Omul... făcea pentru el repede o jucărie: o scăriţă, un cui de lemn, o morişcă din aşchii de la geluit. Îl ridica în braţe, iar copilul, ţinându-l de după cap, vedea mai departe decât de jos şi îşi răsfira bucuros privirea împrejur.*

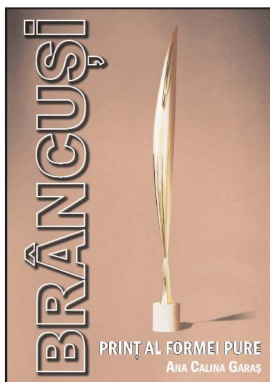
Dar nu numai temeinicul cioplitor din satul Olteniei de sub munte a intuit harul-darul copilului cu ochii albaştri ca seninul zărilor care îl chemau neîncetat. Autoarea marchează şi alţi martori ai talentului neobişnuit:

Brâncuşi şi-a amintit cum mai cioplise un Crist în copilărie, la munte, unde întâlnise sihaştri care păzeau turmele Mănăstirii Tismana. La unul din ei a văzut o Cruce cu un Crist. A făcut şi el un Crist mai mare, dintr-un lemn gros cât putea să-l ţină în mână.

– Vai, zise sihastrul, Dumnezeu a coborât în mâinile tale şi ţi-a dat darul cioplitului.

Aceste episoade alternează cu momentele instalării în Oraşul-Lumină. Primul capitol al cărţii, *Paris – porunca tainică a sorţii*, prezintă acest pas: *A ajuns la Paris în 14 iulie 1904, de Ziua Naţională a Franţei,* capitol care conţine şi mărturisirea de credinţă a autoarei: *Parisul îi părea lui Brâncuşi un cosmos de lumini şi culori... primea un pandur al spiritului, care va face în sculptură pasul hotărâtor al începutului de secol XX.*

Imaginile foto color ale operelor ne însoţesc permanent pe acest drum al povestirii, în ordinea în care au fost zămislite de sculptor din masa amorfă a materiei. *Cuminţenia pământului* (1907/1908, piatră) este astfel comentată de Ana Calina Garaş: *Cuminţenia pământului a fost văzută de Brâncuşi pe viu. Mumele bătrâne, pe care le întâlnea în copilărie la poarta casei stând cius, într-o poziţie specifică simplităţii fruste, din care rămăsese un mănunchi de viaţă adunată în linişte şi înţelepciune. Reculegerea lor, la care au ajuns prin tăceri şi rugăciuni, era lipsită de frământări lăuntrice. Păreau intrate pe căi de vis, în leagănul tăcerilor ascunse.*

Un alt capitol, *Coup de foudre,* ne duce înspre alte momente cruciale din destinul celui care s-a jucat cu nemurirea: *anul 1910 înscrie două momente de referinţă în viaţa şi opera lui Brâncuşi. În anul acela a cunoscut-o pe Margit Pogany şi a început să facă proiecte pentru prima Pasăre Măiastră.* De fapt, iubirea aceasta fără orizont şi împlinire ne duce *La curţile dorului,* devenind sursă de inspiraţie în cântecul pietrei, al bronzului şi al marmurei: *nu e întâmplător că după plecarea Domnişoarei Pogany, Brâncuşi sculptează Pasărea Măiastră, săgeată a destinului, o iconografie a dorului sau delir al dragostei.*

Mai multe decenii sculptorul a lucrat la supunerea formei, înfăţişarea păsărilor s-a metamorfozat, la început suple ca nişte amfore străvechi, ajungând să sugereze verticalitatea Firii.

Eileen Lane, o tânără intelectuală cu preocupări de artă plastică modernă, se îndrăgosteşte de sculptorul de 46 de ani, aflat în apogeul carierei. Irlandeza l-a însoţit în Gorj, încântată de a vedea Mănăstirile Cozia şi Tismana, iar din flacăra acestei iubiri a dăinuit un portret sinteză din onix: *Femeile care au însemnat ceva pentru el, le-a imortalizat într-un bloc de piatră, întrupând o scânteie de iubire pentru o amintire veşnică. Anul următor începe lucrul la Portretul lui Eileen Lane... e din onix alb şi are forma unei lacrimi... e un portret sinteză, poate cel mai abstract din creaţia sa, dar original şi unic.*

Tot de atunci datează câteva subiecte noi, cum ar fi *Cocoşul Galic* şi *Peştele.* Mi se pare interesantă interpretarea pe care Ana Calina Garaş o întrupează din cuvinte pentru motivul peştelui: *Peştele e o operă originală surprinzătoare. Prima versiune e o sinteză de simplitate şi forme pure, ducând căutările spre esenţa lucrurilor. Fiind din marmură galbenă, pare un obiect lucitor, un fulger de lumină. Brâncuşi spunea că nu a vrut să înfăţişeze un peşte, ci „străfulgerarea spiritului său".*

Avea dreptate V.G. Paleolog când afirma că Brâncuşi voia să sculpteze cu lumină; într-adevăr, a reuşit să pună în valoare forţa iradiantă a luminii şi darul ei de a transfigura materia.

Anul 1923 a început cu o veste bună: Regele Ferdinand l-a decorat cu Ordinul Steaua României şi tot acum începe viaţa palpitantă a boemei artistice pariziene, a prietenilor americani, jurnalişti, colecţionari, pictori, sculptori, Ezra Pound, James Joyce, Peggy Guggenheim. Acum faima lui Brâncuşi trece dincolo de Ocean.

Monumentului Eroilor de la Târgu-Jiu (1937) i se acordă un capitol special, bogat ilustrat cu imagini: *Brâncuşi s-a gândit la ce auzise de la sihastru, că între cer şi pământ este o asemănare magică. Aşa cum pe pământ există un brad mitic, pomul vieţii, tot aşa e Pomul vieţii şi în cer, paradisul lui Dumnezeu. În sculptor se trezea copilul, inundat de amintiri, când cioplea prima Coloană, după cel mai profund totem arhaic românesc, bradul, care, mai mult decât o coloană a cerului, e reprezentarea arborelui–om, a bărbatului-brad.*

Simbolic, ultimul capitol este intitulat *Mesager al transcendenţei,* meditaţia artistului zidit în singurătatea atelierului său, intuind înţelepciunea creştinismului şi sfaturile filosofilor orientali, gândind la sine şi la ceilalţi.

Am vizitat în această iarnă atelierul scăldat în lumină albă al sculptorului, conservat cu grijă de francezi la Centre Georges Pompidou. Am mângâiat cu ochii înlăcrimaţi obiectele pe care mâinile lui le atinseseră, m-am înălţat împreună cu *Păsările în spaţiu* presărate pe socluri. Şi o imensă tristeţe m-a copleşit la plecare: parcă lăsând atelierul, lăsam acolo, la Paris, un lucru drag, pe care-l păstram în sufletul meu.

Cartea Anei Calina Garaş a venit să umple un gol şi să aducă o împlinire, înfăţişând un destin răsfrânt în lumină de curcubeu, într-o lucrare de o excepţională ţinută grafică, fond gri luminat de două imagini emblemă, *Pasărea în spaţiu,* 1941, pe coperta I şi *Domnişoara Pogany,* 1920, pe coperta IV, unde întâlnim şi acest cuvânt al autoarei: *Acest volum înmănunchează impresii despre viaţa şi opera lui Constantin Brâncuşi inspirate din murmurul tradiţiei, dintr-o copilărie imaginară şi din aforismele sculptorului. Personajul istoric e ficţionalizat prin fantasticul din amintiri.*

„Brâncuşi eternul"

Sorin Lory BULIGA

Contribuţia genială a lui Constantin Brâncuşi la înnoirea limbajului şi viziunii plastice în sculptura modernă este un fapt unanim recunoscut. Influenţa sa a fost puternic resimţită nu numai în sculptura modernă, dar şi în cea contemporană.

Ca un omagiu adus creatorului sculpturii moderne, la 60 de ani de la moartea sa, la Târgu-Jiu s-au desfăşurat mai multe evenimente cultural-artistice sub genericul amplei manifestări anuale „Colocviile Brâncuşi", numită de această dată „Brâncuşi eternul". Organizatori au fost Centrul de Cercetare, Documentare şi Promovare „Constantin Brâncuşi", Primăria şi Consiliul Local al Municipiului Târgu-Jiu, Centrul Naţional de Informare şi Promovare Turistică „Constantin Brâncuşi", Muzeul Judeţean Gorj „Alexandru Ştefulescu", Filiala Târgu-Jiu a Uniunii Artiştilor Plastici din România, în parteneriat cu Universitatea „Constantin Brâncuşi" şi cu Liceul de Artă „Constantin Brăiloiu".

Evenimentul s-a deschis pe data de 15 martie 2017, la Cinematograful „Sergiu Nicolaescu", cu filmul *Brâncuşi* realizat în anul 1996 de Cornel Mihalache. În aceeaşi zi, la Galeriile Municipale de Artă, a avut loc vernisajul Expoziţiei Naţionale de Arte Vizuale „Desenul post-Brâncuşi" (curator şi director de proiect dr. V. Fuiorea, preşedintele Filialei Târgu-Jiu a UAP). Realizată cu largul concurs al UAP din România şi cu sprijinul Primăriei Târgu-Jiu, a doua ediţie a expoziţiei reuneşte lucrări reprezentative ale unor artişti români din mai multe generaţii, mulţi dintre ei foarte activi în plan naţional şi internaţional. Criticul de artă Pavel Şuşară a mediat întâlnirea cu simeza, făcând aprecieri privind conţinutul tematic al expoziţiei şi semnificaţia generală a lucrărilor. După părerea sa, un titlu potrivit pentru următoarea ediţie ar fi „Desenul de sculptură post-Brâncuşi", ceea ce ar reprezenta un nou concept în „gândirea acestui salon".

Petru Lucaci, preşedinte al UAP din România, împreună cu alţi artişti au vorbit despre posibilitatea ca expoziţia să capete anvergură internaţională, având în vedere cariera excepţională a multor artişti care au expus aici. Domnia sa consideră desenul „o formă de energie" şi „o stare de spirit" ce pot fi transferate prin mai multe mijloace. Crede că un muzeu de artă modernă la Târgu-Jiu (şi în ţară) este necesar, deoarece reprezintă „o dimensiune educaţională, formativă şi civilizatoare şi este patrimoniul de care avem nevoie".

→

Brâncuși - 60

Au fost apoi lansate catalogul *Desenul post-Brâncusi* (editat cu sprijinul Centrului „Constantin Brâncuși”) și cărțile *Brâncuși - pinț al formei pure* de Ana Calina Garaș, *Coada dracului – Cartea înstrăinării* de Bata Marianov și *Noica & Brâncuși – deschideri în seninătatea ființei* de Ion Pogorilovschi, despre care au vorbit Ana Calina Garaș, Bata Marianov, Sorana Georgescu-Gorjan, Genoveva Pogorilovschi și Lucian Gruia. La final, artistul Petru Lucaci a acordat Premiile „Constantin Brâncuși” ale UAP din România lui Mircia Dumitrescu (Opera Omnia), Dragoș Răzvan Petrișor (Opera Prima), Napoleon Tiron (Premiu de excelență pentru sculptură), Marius Barb (Premiu pentru toată activitatea) și o diplomă pentru merite deosebite în organizarea expoziției „Desenul post-Brâncuși” (ediția a doua) lui Vasile Fuiorea.

În data de 16 martie 2017, în sala de conferințe a Universității „Constantin Brâncuși” (Campusul studențesc „Debarcader”) s-au derulat mai multe evenimente. În deschidere, Luminița Popescu, rectorul UCB, a ținut să sublinieze că această manifestare este dovada unei foarte bune colaborări între universitate, Primăria Târgu-Jiu și Centrul „Brâncuși”, toate instituții aflate în slujba comunității locale de care târgujienii trebuie să beneficieze din plin.

Radu Boroianu, președintele Institutului Cultural Român, a adresat un îndemn la coeziune europeană prin cultură, în acest moment complicat pentru Europa. Cum „spiritualitatea este cea care a creat Europa”, atunci „doar printr-o coeziunea dată de spiritualitate putem să ajungem să constituim o adevărată comunitate europeană”. În ceea ce-l privește pe Brâncuși, consideră că „este necesar să încercăm să pătrundem în gramatica, logica și spiritualitatea lui și atunci, înțelegând mesajul său, noi înșine vom fi mai buni, mai drepți și mai creativi. Trebuie făcut acest efort de înțelegere, iar Târgu-Jiu este locul încărcat cu cea mai multă înțelegere și gramatică a lui Brâncuși.”

Doru Strîmbulescu, managerul Centrului „Constantin Brâncuși”, a anunțat că Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Optoelectronică București a identificat deja toate punctele vulnerabile la operele de piatră, fiind acum în curs de a se constitui o comisie pluridisciplinară de specialiști (fizicieni, arhitecți, restauratori, chimiști, biologi, geologi) care va analiza datele puse la dispoziție de INOE, în vederea întocmirii unor rapoarte de specialitate ce vor sta la baza întocmirii unui proiect de intervenție, pentru a se stabili la modul concret care sunt soluțiile și pașii ce trebuie urmați în continuare. INOE parcurge acum a treia fază de monitorizare a ansamblului, în acest an obiectivul fiind *Coloana fără Sfârșit.*

A fost, de asemenea, lansat volumul bilingv *Documente din arhivele naționale ale județelor Gorj și Dolj cu privire la Ansamblul sculptural brancușian de la Târgu-Jiu,* realizat de Sorin Buliga și Adina Andrițoiu (consilieri în cadrul Centrului „Constantin Brâncuși”) cu sprijinul Serviciului Județean Gorj al Arhivelor Naționale. Cartea are un caracter inedit, pentru prima dată fiind prezentate publicului larg, în fotocopie, documentele identificate în Arhivele Naționale ale județelor Gorj și Dolj referitoare la ansamblul brâncușian. Acest demers arhivistic și documentaristic face parte din programul *Viața și opera lui Constantin Brâncuși în lucrări de licență, dizertații și teze de doctorat* al Centrului „Brâncuși” și deschide în același timp *Seria documentară* a Editurii Brâncuși.

A fost prezentat apoi stadiul întocmirii dosarului de includere a ansamblului brâncușian în patrimoniul UNESCO de către Stefan Bâlici, manager INP (Institutul Național al Patrimoniului) și Irina Iamandescu, președinta ICOMOS România (The International Council on Monuments and Sites) care coordonează echipa de întocmire a dosarului respec-tiv. INP a parcurs deja etapa de evaluare a dosarului anterior și a stabilit problemele care trebuie rezolvate. Planul este ca noul dosar să fie depus la sfârșitul acestui an la UNESCO pentru evaluarea preliminară, iar în februarie 2018 să fie depusă forma finală.

Arhitectul Dorin Ștefan a prezentat sinteza proiectului „Modernizarea și Reabilitarea zonei Protejate a Ansamblului Monumental Calea Eroilor” pe bază de imagini. Conceptul pe care se bazează intervențiile (care pleacă de la expresia lui Ionel Jianu: „nu monumentul este în oraș, ci orașul este în monument”) este de a se crea o interfață (pe orizontală și verticală) care să lase o anumită „transparență” spre oraș.

Criticul de artă Pavel Șușară a susținut conferința „Constantin Brâncuși – necesitatea înființării la Târgu-Jiu a unui Muzeu de Artă Modernă”. El crede că oportunitatea pe care o creează legea de înfințare a unui Muzeu „Constantin Brâncuși” aici, la Târgu-Jiu, poate declanșa o inițiativă generală de înființare a unui muzeu de artă modernă, care să fie dotat cu spații de expunere și să aibă o structură instituțională la nivelul întregii țări.

Ionuț Vulpescu, Ministrul Culturii și Identității Naționale, a onorat cu prezența sa manifestarea „Brâncuși eternul” și a ținut să spună că un frumos omagiu adus lui Brâncuși la 60 de ani de la moartea poate fi chiar includerea ansamblului său de la Târgu-Jiu în patrimoniul UNESCO și, de asemenea, înființarea unui Muzeu „Constantin Brâncuși” la Târgu-Jiu. A precizat că a vizitat deja câteva locuri în oraș și va anunța în curând unde va fi găzduit acest muzeu.

Au urmat apoi dezbateri privind stadiul proiectului de amenajare și modernizare a Căii Eroilor, dosarul UNESCO și necesitatea înființării muzeului de artă modernă. În sală au fost prezente autorități publice locale (primarul Aurel Popescu, viceprimarul Adrian Tudor, președintele Consiliului Județean Cosmin Popescu, Ionuț Vulpescu, ministrul Culturii și Identității Naționale), parlamentari, membrii consiliului științific al Centrului „Constantin Brâncuși”, artiști, critici și istorici de artă, oameni de cultură.

În după-amiaza aceleiași zile, a avut loc în Parcul Central vernisajul Expoziției Concurs Național „Brâncușiana Copiilor” (la cea de-a XV-a ediție) prezentată de Daria Haidău, directoarea Liceului de Artă „Constantin Brăiloiu”. Au participat peste 400 de elevi de la școlile de cultură generală, cât și de la liceele vocaționale din județele Dolj, Mehedinți, Buzău, Deva, Sibiu, Caraș-Severin, Vâlcea și București. Tema concursului a fost „Timp și spațiu” și a avut ca scop sensibilizarea elevilor talentați și familiarizarea acestora cu opera brâncușiană.

Manifestarea „Brâncuși eternul” s-a încheiat cu vernisajul expoziției „Versant aleatoriu” a sculptorului Nicolae Fleissig, la Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” (prezentată de criticul de artă Pavel Șușară), unde s-a lansat și catalogul expoziției.

Semn(al) de carte

Marcel Miron, *Versuri albastre și aurii*, Editura Junimea, Iași, 2015 (Prefață de Theodor Codreanu)

Cu poemele remarcabile din acest volum de debut, Marcel Miron se alătură celor tot mai mulți care mărturisesc faptul că poezia e o rugăciune profană, iar rostul ei este unul civilizator: civilizarea ființei, îmblânzirea sufletului, a demonilor dinlăuntru. Poetul scrie cu tăcerea sa, iar tăcerea este durata când cuvântul se întoarce pentru a se reîncărca de sacru. (Ioan Holban, pe coperta a patra)

Valentin Iacob, *Viața și moartea în troleibuzul 81*, Ed. Integral, București, 2016

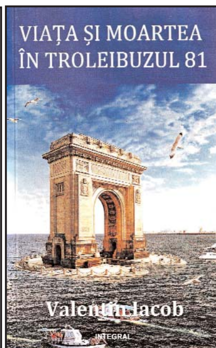
Viața și moartea în troleibuzul 81 este o carte orchestră, care creionează o imagine a României de ieri și de azi. O carte scrisă și gândită ca un puzzle cu suflu afectiv intens, un suflu narator care unește ficțiunea cu evocarea. (Autorul)

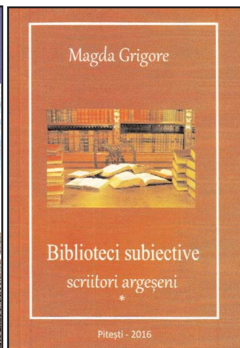
Instalat cu voluptate la volanul cărții sale, Valentin Iacob ne conduce cu mână surprinzătoare și sigură printre închipuiri și amintiri. Ca un rege prin Palatul Nostalgiei. Pe scurt, un autor excepțional. (Daniel Bănulescu) (Texte reluate de pe coperta a patra)

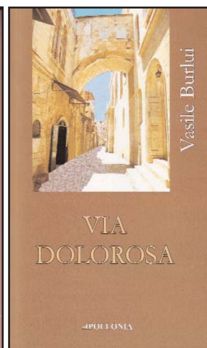
Magda Grigore, *Biblioteci subiective. Scriitori argeșeni,* Ed. Alean, Pitești, 2016

Știu că scriitorii rămân și în secolul XXI niște idealiști care vor să schimbe lumea și să (re)formeze omul după chipul și asemănarea unor idei. Scriitorul adevărat luptă cu realitatea și cu propria perfecționare, cu bunătatea și cu iertarea, toate îi sunt necesare, luptă cu propria neputință de a înțelege lumea în care trăiește și toate mecanismele ei, de multe ori absurde. Scriitorul e *în-singurat* și perfecționist, pariul lui e mai degrabă cu el însuși. Munca trebuie să-i fie însă susținută cel puțin prin admirație publică și solidaritate, prin respect social, pentru că el înlesnește circulația ideilor și dorește să impună o morală activă. El este singurul în stare de o igienă conceptuală a lumii. Literatura este pentru scriitor *muntele lui Sisif* pe care se căznește toată viața să urce visul. Scriitorii se înfruntă și se confruntă, se stimulează reciproc, se iubesc sau se dușmănesc, dar construiesc împreună o lume virtuală mult mai atractivă decât cea în care trăim. (Autoarea, pe coperta a patra a cărții)

Vasile Burlui, *Via Dolorosa,* Editura Apollonia, Iași, 2014

Simplu spus, în *Via Dolorosa,* Vasile Burlui adună nostalgii, tristeți, gânduri, spaime generate de inexorabila trecere a timpului. Dar lucrurile nu sunt atât de simple: urmele lăsate în memorie și în suflet de traumele unei existențe zbuciumate sunt adânci și dureroase. Poeziile volumului indică fiecare o stare, un popas al memoriei pe anevoioasa cale a unei Golgote spirituale. (…)

În ce privește forma versurilor lui Vasile Burlui, cândva, la o lansare a unuia dintre volumele sale de versuri, l-am auzit pe poet spunând că, atunci când scrie, deși o face în vers aparent „clasic”, ceea ce-l interesează este ca forma să-i primească gândurile, chiar cu nerespectarea canonului. Poate că post-modernism înseamnă și acest lucru: să modifici clasicul în sensul modernității sau, altfel spus, să de-formezi tiparul, fără a-l sparge, pentru ca el să-ți accepte sensurile. Oricum, afirmația poetului invită la reflecție. (Iulian Popescu, în Prefață)

Dialoguri esenţiale

De vorbă cu Petru Hadârcă

Raia ROGAC

Chişinăul era şi este sincronizat la viaţa culturală europeană. (Petru Hadârcă)

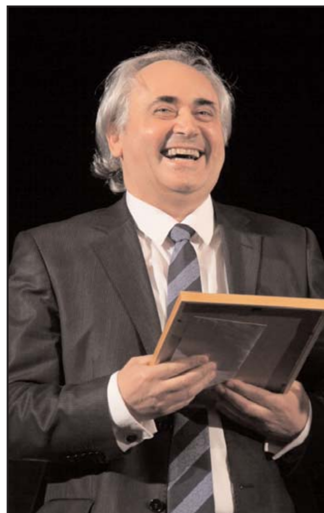
RR: *La calităţile de actor, regizor şi director general al Teatrului Naţional „Mihai Eminescu", Petru Hadârcă vine şi cu cea de cronicar de epocă, deocamdată. Criticul Leonid Cemortan, începând cu 1983, o dată la zece ani, edita câte un nou volum despre istoria Teatrului Naţional din Chişinău. Cele trei cărţi ale sale, pe lângă numeroasele articole ştiinţifice, v-au determinat să muiaţi pana în cerneală sau, mai bine zis, să ştergeţi praful de pe cronice bătrâne? Mă refer la volumul* O cronică a Teatrului Naţional „Mihai Eminescu" din Chişinău 1918-1930, *îngrijit de Domnia voastră, care în scurt timp de la apariţie a reuşit să culeagă multe recenzii favorabile. Care sunt cele mai interesante momente?*

PH: Nu sunt şi nici nu pretind a fi cronicar, critic de teatru sau istoric, sunt actorul şi regizorul curios, dornic şi însetat de a-şi cunoaşte rădăcinile, de a păstra respectul şi amintirea înaintaşilor care au creat, iubit şi suferit de dragul artei teatrale. Volumul de documente *O cronică a Teatrului Naţional „Mihai Eminescu" din Chişinău 1918-1930,* este rodul unui vis parţial împlinit. Visul meu era să adun cât mai multe materiale pentru un muzeu al TNME şi pentru o istorie a acestui teatru. Cunoşteam, bineînţeles, studiile regretatului critic, exeget şi om de teatru Leonid Cemortan, în special monografia *Teatrul Naţional din Chişinău (1920-1935). Schiţă istorică.* Am convingerea că suntem obligaţi să continuăm această activitate de cunoaştere a istoriei şi a rădăcinilor. Am lucrat mai mult timp în Arhivele Naţionale ale României şi în Biblioteca Academiei Române pentru a colecta dovezi despre începuturile teatrului românesc din Chişinău.

RR: *La aceeaşi Editură Cartier din Chişinău şi aproape în acelaşi timp, cu acelaşi număr de pagini – 510, a văzut lumina tiparului şi volumul* Geneza Teatrului Naţional din Chişinău 1818-1960 *de Iurie Colesnic. Volume total diferite. S-ar putea spune că* O cronică a Teatrului Naţional „Mihai Eminescu" din Chişinău 1918-1930 *completează armonios* Geneza Teatrului Naţional din Chişinău 1818 -1960.

PH: Cele două volume sunt complementare, ele fac parte dintr-un proiect comun – recuperarea istoriei Teatrului Naţional „Mihai Eminescu".

RR: *Am avut în vedere că ele în niciun caz nu repetă, nici parţial, materialul factologic; după cum am şi spus, se completează reuşit.*

PH: Iurie Colesnic a realizat o sinteză de factură enciclopedică, iar eu m-am ocupat de publicarea celor mai importante documente, pentru a pune la dispoziţia publicului informaţia aşa cum a fost ea stocată în arhive şi biblioteci. M-am gândit că avantajul publicării documentelor ar fi imens: cei curioşi vor avea bucuria contactului nemijlocit cu istoria, iar pentru cercetătorii interesaţi de acest subiect va fi un instrument de lucru, un material care poate sta la baza cercetărilor şi interpretărilor istorice ulterioare.

Petru Hadârcă s-a născut la 8 mai 1963 în Sângerei. Absolvent al Institutului Teatral „B.V. Şciukin" de pe lângă Teatrul Academic „E. Vahtangov" din Moscova. Actor, regizor şi director general al Teatrului Naţional „Mihai Eminescu" din RM. A jucat în Teatrele „Luceafărul" (1985-1991) şi „Mihai Eminescu" (1991-1994) din Chişinău, precum şi la Teatrul „Ion Creangă" din Bucureşti (1994-1996). În perioada 1995-1997 a fost angajat prin colaborare la Teatrul „Nottara" din Bucureşti. Timp de mai mulţi ani a fost director artistic al Studioului de Creaţie „Apropont" din Chişinău (1997-2001), al Teatrului Muzical „Ginta Latină" (2001-2003), precum şi al Teatrului Naţional „Mihai Eminescu" (2003-2004). A jucat în roluri principale în peste 50 de spectacole de teatru, filme televizate şi artistice. A fost regizor şi autor de emisiuni la postul de radio Vocea Basarabiei (2007-2009), iar în 2009-2010 consilier parlamentar la Camera Deputaţilor, Parlamentul României.

Laureat al multor premii naţionale şi internaţionale. Deţinător al titlurilor onorifice „Maestru în artă" şi „Artist al Poporului", de asemenea, laureat al Premiului Naţional.

RR: *Înţelepciunea unui proverb popular avertizează că din vânatul după doi iepuri te alegi cu niciunul. Cu atât mai mare bucuria când cauţi să vânezi unul şi te alegi cu doi. La Bucureşti aţi găsit materiale interesante atât pentru Muzeul Teatrului Naţional, cât şi pentru* O cronică a Teatrului Naţional…

PH: Contactul cu documentele şi materialul descoperit mi s-a părut de-a dreptul fascinant. Am relatat despre aceasta şi în prefaţa volumului: tezele de sorginte bolşevică despre înapoierea culturală din Chişinăul interbelic şi despre *începutul sovietic* al teatrului din Moldova se topesc în faţa acestor vestigii de arhivă pe care le vezi cu ochii tăi şi le ţii în mână – originalul unor documente cu ştampila „România, Teatrul Naţional din Chişinău", sau cu semnătura unor figuri legendare ale culturii noastre, cum ar fi Octavian Goga, Victor Eftimiu, George Topîrceanu, Nichifor Crainic, Ion Minulescu, Ion Marin Sadoveanu, sau scrisori în manuscris semnate de Constantin Mărculescu, Athena Rally, Costache Antoniu, Aurel Maican, Virgil Cioflec. Senzaţia că am prins maşina timpului a devenit covârşitoare când am început să răsfoiesc paginile ziarului *Rampa,* un adevărat fenomen în presa timpului, un cotidian de cultură care reflecta, practic la zi, evenimentele artistice din ţară şi de peste hotare, atenţia principală fiind acordată mişcării teatrale. Sunt documente care confirmă faptul că Teatrul Naţional „Mihai Eminescu" din Chişinău a luat fiinţă şi s-a dezvoltat ca un teatru românesc, în contextul unei epoci în care România era perfect sincronizată şi competitivă cu tot ce însemna viaţa culturală şi artistică europeană. Iar documentele din acele timpuri demonstrează faptul că şi Chişinăul era parte a acestei vieţi.

RR: *Nu ştiu cât timp a adunat materialele istoricul literar I. Colesnic, fiind un mare expert în domeniu, intuiesc însă că mai novicele Petru Hadârcă a trebuit să muncească din greu, dar cu plăcere. Spun lucrul acesta având experienţă proprie, când am cercetat în Arhivele Naţionale din Chişinău, Bucureşti şi Piatra Neamţ, pentru scrierea monografiei despre satul natal,* Pelinia – *nume de legendă. Chiar dacă nu există acolo, în Arhive, Firul Ariadnei, fiecare material descoperit te ghidează spre un altul, astfel că vălul misterului se scurtează şi clipele de bucurie sunt balsam curat pe suflet, care te fac să uiţi de greutăţi şi să dai curs unei noi provocări.*

Tocmai de aceea am optat pentru această formulă, a unei *cărţi-arhivă,* un fel de *no comment,* am lăsat ca documentul să vorbească de la sine, să fie în prim-plan, astfel creând condiţii ca fiecare cititor care deschide copertele acestei *Cronici* să trăiască aievea experienţa inedită a contactului cu istoria, să simtă ce înseamnă bucuria de a căuta un Fir al Ariadnei, despre care vorbiţi.

RR: *Pentru ziarişti şi nu numai, un interes deosebit prezintă materialele din* Rampa *dedicate Teatrului Naţional din Chişinău. Impresionează conţinutul, forma şi limbajul lor, toate sunt subscrise timpului în care au apărut. De exemplu, eu aş fi început interviul astfel: aflând despre premiera* În ochii tăi fermecători *şi noutăţile editoriale despre Teatrul Naţional, am căutat să am o convorbire cu directorul general… De multe ori recenziile şi cronicile teatrale de astăzi sunt sterile în comparaţie cu cele apărute aproape un veac în urmă. În ce măsură actuala revistă* Teatru din RM *acoperă evenimentele teatrale, credeţi că e o sursă bună pentru cercetătorii de mâine? Interesant, cum vor aprecia aceştia o cronică din nr. 1 inaugural, intitulată* „Petru Vutcărău este printre primii cinci regizori din lume care poate realiza un spectacol de calitate". *Pe lângă faptul că titlul e foarte lung, nu este pe potriva textului, iar materialul abundă în greşeli stilistice şi ortografice.*

PH: Las pe seama jurnaliştilor, criticilor şi teatrologilor să comenteze activitatea revistelor de specialitate, deocamdată abia îmi ajunge timpul să mă concentrez pe ceea ce înseamnă producţie şi gestiune a spectacolelor ş.a.

RR: *În discuţia preliminară aţi mărturisit că adunaţi materiale pentru o nouă carte, care să cuprindă perioada 1931-1991. Ştiu că veţi avea şi surprize neplăcute, pentru că în arhiva trecutului apropiat, în primii ani de renaştere naţională, s-au produs multe fapte urâte din partea unor persoane greu de identificat acum, constând în distrugerea unor documente, fotografii etc. Despre aceasta mi-a mărturisit într-un interviu marele regretat, ministrul Culturii, Ion Ungureanu.*

PH: Nu sunt un istoric, după cum am menţionat, dar nu pot fi indiferent faţă de istoria noastră şi mai ales faţă de zbuciumul sufletesc al oamenilor de creaţie care au ars pentru acest teatru. Între pereţii Teatrului Naţional „Mihai Eminescu", pe scândura acestei scene şi-au trăit şi îşi trăiesc destinul artistic oameni atât de diferiţi din punct de vedere al caracterului, al viziunilor sociale şi politice, dar toţi prinşi în câmpul magnetic al artei teatrale. Destinul lor face parte din patrimoniul nostru cultural. Cred că trebuie să recuperăm şi să păstrăm ce se mai poate păstra şi cred că trebuie să ne asumăm cu luciditate şi înţelegere trecutul, cu bune şi cu mai puţin bune.

Premiera *În ochii tăi fermecători,* cu mare succes de casă şi la public, are legătură cu *O cronică a Teatrului Naţional „Mihai Eminescu" din Chişinău 1918-1930,* mai mult decât faptul că acţiunea are loc în perioada interbelică. Această premieră, pe lângă faptul că este un eveniment cultural şi se înscrie într-o cronică teatrală permanentă a TNME, este, fără îndoială, şi un act recuperator al istoriei secolului XX. În plus, merită menţionat faptul că autorul, Gib Mihăescu, a făcut parte, pentru o scurtă perioadă, din consiliul artistic al Teatrului Naţional din Chişinău.

RR: *Aici se regăsesc multe personaje din romanul* Rusoaica *al lui Gib Mihăescu, care, recunosc, nu mi-a plăcut, prea idealizat este chipul acesteia. Nu ştiu dacă culegerea de piese* Pavilionul cu umbre *are vreuna cu subiect asemănător, se ştie însă că autorul, imaginar, era total obsedat de… rusoaică. Romanul a fost interzis şi reeditat după 1990. Spectacolul* În ochii tăi fermecători *este minunat: parfumul de epocă, romanţele de altă dată, fascinantul joc al actorilor. Şi totuşi… în inimă se strecoară o mare durere, Nistrul tace, nu spune câte vieţi a înghiţit în perioada interbelică, apoi în 1992. La vizionarea spectacolului aveam alături o vecină, care în pauză mi-a spus că atunci când fratelui ei din Râbniţa i s-a cerut în 1992 să se înroleze în armată, şi-a făcut bagajele şi a plecat tocmai în Surgut, unde este şi acum. Nu şi-a putut permite să lupte împotriva surorii sale din Chişinău.*

PH: Într-adevăr, Nistrul este un râu al durerii şi al plângerii, este o rană deschisă pentru noi şi care rămâne să alimenteze cu subiecte şi teme creaţia artistică. Într-un spectacol nu poţi cuprinde necuprinsul. În spectacolul *În ochii tăi fermecători* nu putem aborda toate temele şi problemele care clocotesc în albia acestui râu şi în sufletele oamenilor de aici.

→

De la glasul roților de tren la sunetul muzicii

Marilena BARA

În urmă cu 42 de ani, pe vremea când „inginercam” pe platforma electronicii și tehnicii de calcul românești din Pipera, aveam să îl cunosc pe Andrei Iliescu. Nu mi-am imaginat atunci că el îmi va oferi ocazia, peste ani, să scriu despre unul dintre cei câțiva oameni cu totul speciali, pe care am avut bucuria să îi cunosc în viața mea, un om care face parte din galeria acelora ce își trăiesc viața cu credința că orice vis se poate transforma în realitate și că puterea pasiunii îți dă întreaga forță să faci ca acel lucru să se întâmple.

De la început, trebuie să vă spun că interlocutorul meu își duce existența cotidiană într-un timp și un spațiu 3D:

• prima dimensiune este dată de profesia de bază, aceea de inginer specializat în tehnică de calcul și informatică;

• cea de a doua este cea muzicală, de violonist și dirijor al Orchestrei Inginerilor din România;

• iar ultima, dar nu cea de pe urmă, este cea familială, adică fiul, fratele, soțul, tatăl și bunicul Andrei Iliescu.

Ne-am regăsit la începutul acestui an și, din această întâlnire fericită, a rezultat interviul următor.

MB: *Domnule Andrei Iliescu, vă propun să începem dialogul nostru într-un mod mai puțin convențional. O să vă rog să schițați un tablou general, care să ne dezvăluie atmosfera anilor ’50, într-un mic oraș de provincie; vorbim aici de Pitești, locul unde v-ați născut, în 16 mai 1951, și unde ați primit o dublă educație, cultură generală și muzicală.*

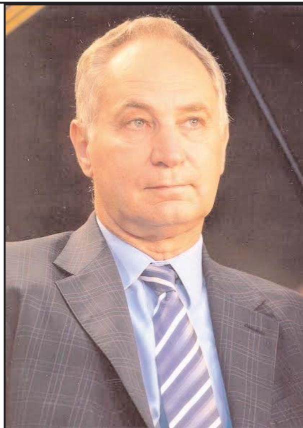
AI: Nu vă pot oferi decât o istorie subiectivă a locurilor natale, cu un subiectivism marcat de dragostea puternică pe care am purtat-o orașului meu. Pitești aparține unei zone geografice cu oameni care aveau o puternică vocație a culturii, care își doreau să trăiască toate bucuriile unei vieți artistice proprii; este o zonă cu oameni talentați nativ, cu mult apetit pentru muzică, teatru, pictură, sport. Orașul era, la vremea la care m-am născut, și a rămas așa până spre sfârșitul anilor ’60, un oraș de provincie, cu caracteristicile multora dintre cele ridicate puțin înaintea Primului Război Mondial: o arhitectură urbanistică amintind mai mult de un târg, în care toata lumea se cunoștea și cu o subțire (numeric) pătură intelectuală, dar de mare calitate.

Activitatea culturală, la nivel instituțional, era în formare și, din păcate, fenomenul a durat mai multe decenii. În Pitești nu s-a putut coagula o viață culturală proprie consistentă, orașul limitându-se la a rămâne un debușeu ocazional artistic al maeștrilor bucureșteni.

Din fericire, s-au creat câteva oaze de artă autentică, care s-au impus prin forța personalității unor mentori, care au reușit să treacă dincolo de pauperitatea suportului oferit de diriguitorii vremii.

Este cazul marelui om de muzică, maestrul Emanoil Popescu, fondatorul și conducătorul Coralei bărbătești „D.G. Kiriac”, de departe simbolul cel mai strălucitor al artei muzicale argeșene, timp de peste trei decenii. Meritul principal al marelui muzician este acela de a fi creat o emulație de calitate a vocației corale argeșene, lui raliindu-se mai mulți oameni de cultură, precum dirijorii Moise Mitulescu, Gheorghe Gomoiu sau Magdalena Ioan.

Mișcarea teatrală a reprezentat, de asemenea, o emblemă a artei piteștene, mișcare construită

în jurul Teatrului de Stat „Al. Davila”, unde ființau secția dramatică și cea a teatrului de estradă. Mari regizori și actori au făcut parte din trupa piteșteană, unde s-au realizat spectacole memorabile.

În planul artei plastice, mândria piteștenilor vor rămâne marii artiști Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Sorin Ilfoveanu, Ion Silișteanu și Gheorghe Vrăneanțu, care și-au găsit recunoașterea, din păcate, tot în afara granițelor argeșene, într-un cadru mai generos, în care înalta valoare a artei lor putea fi apreciată cu adevărat.

În zona muzicală instrumentală, din păcate, în Pitești nu s-a coagulat nimic trainic. Sentimentul propriu de frustrare, izvorât din faptul că locuitorii acestui oraș erau privați de o meritată viață culturală proprie, își are rădăcinile în copilărie, din vremea studiilor mele muzicale (gimnaziale și liceale) și l-am purtat în suflet până mai târziu, dar acest sentiment a fost însoțit de o puternică dorință de a aduce bucuria muzicii concitadinilor mei; un vis împlinit, la „bătrânețe”, când, împreună cu Orchestra Inginerilor, am susținut, în perioada 1998–2010, mai multe concerte la Teatrul „Al. Davila”, cu sprijinul profesorilor și elevilor Liceului de Muzică „Dinu Lipatti” din Pitești.

Dar cel mai important lucru este că, în anul 2007, a fost înființată Filarmonica Pitești, ca instituție muzicală profesionistă de concerte, finanțată din venituri proprii și din alocații de la bugetul de stat și cel local, care, până în prezent, a reușit să se afirme și să crească în notorietate, an de an. Sunt legat afectiv de această orchestră, poate și pentru faptul că ea a fost înființată și prin tenacitatea a doi muzicieni, Mădălin Sandu, care a devenit concertmaistrul orchestrelor simfonice și de cameră, și Adrian Dionisie, implicați în acest proces complicat, sub conducerea unui influent manager, Jean Dumitrașcu, om cu o largă deschidere spre mersul vremurilor de azi. Acești doi muzicieni au fost elevi ai Școlii de Muzică din Pitești și membri ai „inginerilor”, în perioada studenției lor la Conservatorul bucureștean.

Le doresc piteștenilor, iubitori ai marii muzici, să aibă parte, cât mai mulți ani, de bucuria muzicii și ca toți cei ce o iubesc, melomani și diriguitori ai culturii, să își conjuge eforturile pentru ca orchestra Filarmonicii să devină un simbol al orașului. Parafrazând un vechi adagiu, nu este un mare oraș acela care nu are o mare orchestră simfonică!

MB: *Să încercăm acum ca din acest tablou general să decupăm o fereastră, prin care să privim, cu discreție, în casa familiei Iliescu.*

AI: La începutul anilor ’60, educația extrașcolară a copiilor era orientată fie spre muzică, fie spre sport. Și eu am făcut parte din acea categorie de copii care erau îndrumați să facă și școala de muzică, pentru că „le va prinde bine în viață”.

Tata, angajat la Căile Ferate Române (un statut profesional încă foarte apreciat în anii aceia) avea în muzică un puternic hobby și cânta, ca bas, în Corala „D.G. Kiriac”. Noi, familia, ne mândream cu el, mai ales că avea privilegiul să călătorească cu corala în alte orașe ale țării și în străinătate (în țările socialiste, desigur), de unde, evident, ne aducea nimicuri pe care nu le găseai în țară, pe atunci…

În mod firesc, în familia noastră apetența pentru muzică precumpănea. Tata cânta și la vioară, de aceea a dorit ca și copiii lui să studieze un instrument. Frații mei au învățat să cânte la vioară, iar sora la pian. Noi, copiii, aveam o bună „ureche” muzicală, dar am făcut muzică mai mult de dragul tatei, fără însă a simți vreodată că acest lucru se întâmplă peste voința noastră. Realitatea a fost diferită față de așteptările tatălui meu, deoarece fiecare dintre noi a simțit că nu va alege să facă din muzică o profesie. Și așa s-a și întâmplat: doi dintre noi au luat calea tehnicii, iar alți doi, pe cea a medicinei.

→

Spectacolul pornește de la o operă literară și este realizat în spiritul și respectul față de text. Consider că din acest punct de vedere regizorul și autorul dramatizării, Alexandru Vasilachi, a reușit să conceapă o arhitectură regizorală complexă, pe potriva nuvelelor lui Gib Mihăescu și a reușit să reconstituie atmosfera de epocă. Sper că prin acest spectacol reușim cât de puțin să umanizăm acest spațiu al râului Nistru, să readucem emoțiile și sentimentele umane, care în ultimii ani au fost uitate, Nistrul devenind un subiect al intereselor economice și politice obscure.

RR: *Regia este asigurată, după cum ați menționat, de Alexandru Vasilachi. În distribuție: Silvia Luca, Alexandru Leancă, Victor Nofit, Ion Mocanu, Angela Ciobanu, Iurie Negoiță, Valentin Zorilă, Mihai Zubcu, Iurie Focșa, Igor Babiac, Tinca Gorcenco, Doriana Zubcu, Mihaela Strâmbeanu, Anna Tkacenko, Cornelia Maros-Suveică, Doina Severin, Draga Drumi, Anatol Durbală, Alexandru Pleșca, Ghenadie Gâlcă, Nicu Suveică, Petru Oistric, Iurie Radu, Dumitru Stegărescu. Actorului Petru Hadârcă îi revine unul dintre rolurile principale – cel al lui Manaru, în interpretarea căruia acesta este mai mult un boem decât un boier.*

PH: Îi sunt recunoscător regizorului pentru faptul că mi-a oferit șansa să interpretez acest rol, nu doar pentru că este unul interesant și complex, dar și pentru că este unul dintre numeroasele personaje aduse în scenă în acest spectacol pentru a alcătui țesătura complicată a unei epoci. Este o bucurie să lucrezi la un asemenea proiect în care sunt angajați mulți colegi, fiecare venind cu doza sa de energie și creativitate. Sper, și îmi doresc foarte mult, ca energia noastră să-și găsească ecou în inimile spectatorilor.

RR: *Și ultima întrebare. Prea de curând ne-a părăsit colosul Ion Ungureanu, de aceea îmi amintesc de un alt interviu cu el și cu Andrei Pleșu, intitulat* Un minister cu două reședințe, *după afirmația ultimului interlocutor avându-se în vedere București și Chișinău. Se presupunea că se vor sincroniza multe activități culturale de pe ambele maluri ale Prutului. Nu a fost să fie, mai ales nu a existat o adevărată colaborare între Teatrul Național din Chișinău și Teatrul Național din București. În ultimii patru-cinci ani, colaborarea a prins aripi, incluzând pe lângă cele două instituții și Teatrul Național din Iași. Ați fost cu Teatrul „Mihai Eminescu” și la Iași, și la București. Cum a fost primită de publicul regățean și ieșean premiera* În ochii tăi fermecători?

PH: Ion Ungureanu a fost și rămâne o legendă, a fost într-adevăr un colos al demnității și al culturii naționale. Am avut marele noroc să-mi fie profesor, el mi-a trezit și mi-a cultivat dragostea pentru artă și pentru tot ce înseamnă valori naționale românești și mi-a insuflat încrederea și curajul de a lupta pentru ele. Cât privește cele două ministere, este adevărat că sunt pe două maluri diferite, dar este la fel de adevărat că prin cultură unirea s-a produs demult și ține de voința unor oameni concreți de a consolida această unitate. Turneele noastre reciproce Chișinău-București-Chișinău-Iași sunt o dovadă a acestui lucru și voi face tot ce îmi stă în puteri ca aceste turnee să fie o normalitate. Cât privește publicul, nu așteptăm neapărat să ne laude și să ne aplaude, dimpotrivă, ne dorim o reacție firească și liberă, așa cum o manifești față de cineva foarte apropiat și de al casei, căruia nu te jenezi să-i spui în față ce crezi, dar și să-ți manifești nestingherit o bucurie. Sper ca aceste turnee să-și urmeze cursul constant și firesc.

RR: *Vă mulțumesc mult pentru interviu, a mai rămas loc să vorbim despre trupă, stagiuni, repertoriu, colaborări, ceea ce vrea să însemne că vom mai continua să dialogăm și altă dată.*

Dialoguri esențiale

După plecarea tatei dintre noi, în 1980, fratele cel mare i-a continuat, pentru o perioadă scurtă, prezența în cadrul coralei. Însă, între noi, frații, „microbul” muzicii a forat mai mult în sufletul meu, cauzându-mi o dependență cronică de aceasta. De acest lucru m-am convins, puțin mai târziu, când, după admiterea la Facultatea de Automatică și Calculatoare, primul lucru pe care l-am făcut a fost să lipesc afișe prin Politehnică și pe la căminele studențești spre a găsi amatori pentru a fonda o orchestră de cameră, ceea ce s-a și întâmplat, în mod miraculos, destul de curând! Ce înseamnă forța entuziasmului tineresc! Și astfel, cu acordul decanatului, a luat ființă Orchestra de Cameră „Ing”, prima orchestră clasică din istoria Institutului Politehnic din București, al cărui concertmaistru am fost, între 1970-1976.

De atunci, muzica a devenit a doua mea viață!

Atmosfera muzicală în care am crescut, în familie și în școală, m-a marcat definitiv; mai târziu, ca dirijor al Orchestrei Inginerilor, realizam cu atât, atunci când gândeam la programele de concert, preferințele mele erau ghidate de audițiile pe care le făcusem, la nesfârșit, în copilărie, la pick-up-ul fratelui, de soliștii pe care îi purtam în suflet sau de povețele cu care rămăsesem de la profesorii de muzică. Dorința de a aduce prinosul meu de recunoștință oamenilor care m-au apropiat de muzică m-a urmărit peste timp. Am ajuns să mă gândesc, cu convingere, la realizarea unei serii de concerte, pe care să le susțin în Pitești, pentru cei care iubeau muzica cultă, dar aveau prea puține ocazii de a se bucura de ea.

Așa s-a născut Proiectul „Pitești”. În perioada 1998–2010, am revenit acasă, împreună cu Orchestra Inginerilor, și am susținut concerte anuale, în minunata clădire a Teatrului „Al. Davila”, cu sprijinul profesorilor (foștii mei colegi) și al elevilor Liceului de Muzică „Dinu Lipatti”. Până în 2007, eram singura orchestră simfonică (sper să nu greșesc!) care venea pentru a concerta în Pitești, încercând să astâmpărăm un pic din setea de muzică a unui important segment de iubitori de artă adevărată din municipiu. Pentru acele reușite, gândurile de mulțumire se îndreaptă spre directorul Teatrului „Al Davila”, Sebastian Tudor, și către omul de mare deschidere, Constantin Stroe, directorul Uzinelor Dacia, o figură emblematică a istoriei municipiului Pitești.

MB: *Cred că v-a fost destul de greu, în 1970, să părăsiți atmosfera patriarhală a casei părintești din Pitești și să intrați brusc în vâltoarea marii capitale, să lăsați în urmă armoniile muzicale clasice ale serilor petrecute în familie și să le înlocuiți cu disconfortul traiului în comun, într-un campus studențesc (de la Regie sau de la 303), unde muzica ascultată, la boxele atârnate în ferestre, date la maximum, era disco, rock sau, în cel mai fericit caz, folk, însoțită de zgomotele infernale ale celebrelor „borcaniade”.*

Dar, toate aceste inconveniente au fost parțial anulate odată ce ați avut șansa de a-l întâlni pe maestrul Petru Ghenghea. Aș vrea să ne povestiți prima dumneavoastră întâlnire cu acest om, de numele căruia se leagă nașterea Orchestrei Inginerilor.

AI: Dacă prin recursul nostalgic pe care îl faceți la atmosfera aniilor '70, vă gândiți la faptul că plecarea de lângă „fusta” mamei sau faptul că eram iubitor al muzicii clasice făcuseră din mine un student mai „ciudat”, să știți că vă înșelați! Am trăit din plin bucuriile vieții din căminele studențești. Trăiesc cu aceeași intensitate emoțională acum, la reevocare, atmosfera incadescentă în care se desfășurau sesiunile de muzică rock și alte forme de muzică „subversivă”, susținute de frații Octavian și Florin Silviu Ursulescu, la Club 303, momente unice în perioada aceea de ușoară deschidere în societatea românească, și câte alte amintiri minunate îmi revin și azi cu aceeași voluptate!

Continuând firul întrebării dumneavoastră, vă spun că, în 1972, la sfârșitul unui concert pe care îl dădeam cu Orchestra studenților „Ing”, am fost interpelat de profesorul Petru Ghenghea, fondatorul și dirijorul Orchestrei Inginerilor, care mi-a propus să vin să cânt și cu orchestra „mare”, chiar de a doua zi. Cred că a fost „dragoste la prima vedere”, de ambele părți, pentru că de atunci nu m-am mai despărțit de marea orchestră. Nu știu dacă domnul profesor a simțit acest lucru, dar eu am avut întotdeauna impresia că, din acea primă zi, a început ucenicia mea întru a deveni, peste ani, continuatorul său la conducerea ansamblului. Știam deja multe amănunte despre statura personalității profesorului, de la un coleg din formația studențească – el cânta deja la „Inginerii” seniori.

Pentru mine a fost și va rămâne *Maestrul.* În cei 34 de ani pe care i-am petrecut „la dreapta sa”, la propriu și la figurat (pentru că mă învestise șeful partidei viorilor secunde a orchestrei, care este plasată, după viziunea maestrului Ghenghea, în dreapta dirijorului), am învățat să devin nu numai dirijor, dar și manager cultural eficient, bibliotecar sau impresar, dar, mai ales, să descopăr, să găsesc, în pasiunea pentru muzică, acea sursa infinită de energie care a ținut în viață, neîntrerupt, timp de 61 de ani, acest proiect cultural care părea utopic în 1956, când a fost reînviat. Maestrului îi port recunoștință, mai ales pentru că mi-a indus dorința de a-i călca pe urme, de a mă perfecționa în muzică, fapt care m-a și determinat să mă înscriu la Conservator, când nepoții mei erau elevi de școală primară!

În 2010 am fost admis ca student al Universității Naționale de Muzică București, unde am avut șansa de a învăța de la mari muzicieni, cu care am studiat dirijatul, maeștrii Dorel Pașcu-Rădulescu și Dumitru Goia.

Muzicianul Petru Ghenghea începuse studiile muzicale la Conservatorul din Timișoara, la clasa de violoncel, pe care le-a continuat, după mutarea în București, la Academia Regală de Muzică, unde a studiat și la clasa de dirijat, cu marii săi maeștri George Georgescu și Constantin Silvestru.

Inginerul Petru Ghenghea și-a început studiile tehnice la Școala Politehnică din Timișoara și le-a terminat, în 1939, la București, unde se mutase cu părinții. Cariera sa inginerească este legată indisolubil de Căile Ferate Române, în acest loc regăsindu-se ca membru marcant al intelectualității feroviare. Din 1948, este asistent universitar la Catedra de Termotehnică a Institutului de Căi Ferate și, după ce își ia doctoratul, în 1970, devine profesor universitar, cu rezultate remarcabile, atât în educarea a zeci de generații de studenți, cât și cu apreciate studii tehnice și organizatorice.

Omul Petru Ghenghea a fost, în ciuda distanței pe care o sugera personalitatea sa, un personaj plin de căldură, un conviv desăvârșit, care făcea deliciul conversațiilor; impecabil îmbrăcat, întotdeauna în costum sau redingotă, cu batista la vedere și cu nelipsita pălărie elegantă pe cap. Își alegea cu multă atenție anturajul și se mândrea cu prietenia maestrului Sergiu Celibidache, a dirijorului Emanoil Elenescu, a pianistului Valentin Gheorghiu, a violoncelistului Radu Aldulescu, a violonistului Ștefan Gheorghiu, a compozitorului Wilhelm Berger, a profesorului Aurel Bădescu, tatăl celebrei violoniste Lola Bobescu, și a multor altora, de același calibru intelectual cu cei amintiți aici.

MB: *Să continuăm discuția noastră, oprindu-ne puțin la povestea Orchestrei Simfonice a Inginerilor, care în 2016 a aniversat 60 de ani de existență. Îmi vorbeați, cu mândrie justificată, că, în toți acești ani, activitatea orchestrei nu s-a oprit nici măcar o singură stagiune. Concerte în țară și străinătate, colaborări cu mari dirijori și interpreți profesioniști, români și străini, participări la festivaluri prestigioase și lista foarte mare a proiectelor dumneavoastră rămâne deschisă pentru viitor.*

AI: Apariția, în primavara anului 1956, a Orchestrei Simfonice a Inginerilor nu a venit din neant, pe un teren gol, ci își are rădăcinile în anii 1930–1939, când exista o puternică mișcare culturală feroviară, din care făcea parte și Orchestra Simfonică a Căilor Ferate Române, un ansamblu profesionist, unde și-a făcut ucenicia maestrul Petru Ghenghea.

Războiul și dezastrul produs de bombardamentul american din 4 aprilie 1944 au distrus nu numai viețile a 2.492 de bucureșteni, dintre care 277 de angajați ai Atelierelor CFR-Grivița, unde orchestra își avea o parte dintre efecte, dar au dus și la încetarea, *sine die,* a activității orchestrei simfonice feroviare.

Au trecut 12 ani până la reînființarea Orchestrei Simfonice a Inginerilor, de data aceasta ca ansamblu de muzicieni amatori, fapt datorat tenacității unor oameni împătimiți de muzică; a fost un eveniment atipic, în peisajul cultural proletcultist al anilor '50, un act temerar, de mare curaj, dar și unul de diplomație. Totuși, mă întreb, cine ar fi îndrăznit să refuze atunci cererile ceferiștilor, când în fruntea țării și a partidului era unul „de ai lor”?...

Orchestra a fost fondată în cadrul Institutului de Căi Ferate București, unde maestrul era asistent universitar, apoi, după includerea institutului tehnic ceferist în cadrul Politehnicii bucureștene, activitatea a continuat sub patronajul sindicatului acesteia, iar din 1990 a fost preluat de Asociația Generală a Inginerilor din România, având sprijinul necondiționat al domnului dr. ing. Mihai Mihăiță, președintele AGIR, un la fel de împătimit ceferist, ca și maestrul, care îi fusese profesor la institut.

Greu de descris în câteva cuvinte activitatea noastră, așa că am să apelez, inginerește, la cifre:

- număr de membri: 40 (ingineri, profesori, economiști, avocați);
- număr concerte: aproape 500, în cele 60 de stagiuni;
- număr de turnee în străinătate: 8 (Germania, Republica Moldova, Marea Britanie de 3 ori, SUA, Malta, Italia);
- număr de apariții discografice: 8;
- număr concerte înregistrate în fonoteca de aur a Societății Române de Radiodifuziune: 23;
- cel mai longeviv membru, încă în activitate, este dr. ing. Mihai Dogaru, violonist, care a împlinit 60 de ani de prezență în ansamblul ingineresc.

Nu aș trece ușor peste informația pe care o așteaptă orice jurnalist, o exclusivitate: *formația inginerilor români este singura orchestră simfonică de breaslă inginerească din lume,* fapt semnalat și apreciat public de către președintele Federației Mondiale a Inginerilor, dr. eng. Juan Menez, în alocuțiunea sa, cu ocazia concertului susținut de orchestra noastră pe scena Ateneului Român, în septembrie 2000.

Repertoriul orchestrei cuprinde astăzi o paletă largă de lucrări simfonice, camerale și vocal-simfonice ale tuturor marilor compozitori, de la preclasici și clasici, Bach, Haendel, Vivaldi, Mozart (cultivat cu fervoare de către dirijorul Petru Ghenghea), continuând cu Beethoven, Mendelssohn, Schumann, Schubert, Ceaikovski, Chopin, Rahmaninov, Brahms, Dvorak, Hugo Wolf, până la atâția altii, ale căror capodopere au intrat în repertoriul orchestrei începând cu anul 2000.

Vreau neapărat să amintesc despre interpretarea *Triplului Concert* pentru pian, vioară, violoncel și orchestră în do major de Beethoven, realizată în mai multe rânduri pe marile scene din București, în formula de cvartet alcătuit din violonista ing. Ileana Ionești, concertmaistrul orchestrei, violoncelistul ing. Teodor Chircu, pianista dr. fizician Maria Haiduc și violonistul (de data aceasta) Andrei Iliescu, care reprezintă o performanță unică în rândurile muzicienilor amatori de pretutindeni.

Susținem concertele noastre, de aproape 60 de ani, pe scena Ateneului Român, în cadrul unui protocol prin care Filarmonica „George Enescu” asigură consiliere artistică orchestrei noastre, dar și pe scena Studioului Radiodifuziunii Române și pe alte scene din țară, precum Cluj, Brașov, Timișoara, Iași, Galați, Pitești, Câmpina, Huși (orașul de baștină al maestrului Petru Ghenghea). Ansamblul ingineresc are instrumentiști proprii, posesori ai unei tehnici și arte interpretative care le permit să fie soliști performanți pe orice scenă muzicală, care au atras elogiile publicului cunoscător și ale presei.

Nevoia de românism

Președintele Emil Constantinescu

Identitatea și demnitatea națională: ce suntem, ce am vrea să fim

Nicolae MELINESCU

***Puţini demnitari** din nivelurile superioare ale puterii pot vorbi cu mai multă autoritate despre identitatea naţională decât șeful statului. Profesorul universitar Emil Constantinescu, al doilea președinte al României post-decembriste, a avut în custodie interesele naţionale și soarta ţării timp de patru ani (1996–2000) tocmai din această demnitate superioară. Până la acest mandat și după încheierea sa, distinsul intelectual, recunoscut ca atare la noi și în lume, a continuat să susţină și să promoveze România ca un factor de stabilitate, un militant pentru democraţie și un apărător al respectării drepturilor omului în societatea românească și în ţări aflate în situaţii defavorabile individului și unor largi comunităţi. O convorbire despre valorile noastre perene cu o parcurgere retrospectivă a istoriei recente în compania președintelui Emil Constantinescu ajută la înţelegerea locului ocupat de România după schimbarea de regim politic și a necesităţii dezvoltării identităţii naţionale ca proces democratic.*

În ultimii ani, am fost deseori provocat, în situaţii considerate critice, să mă pronunţ, în tripla postură de om de știinţă, de reprezentant al societăţii civile și de om de stat, asupra stării naţiunii și asupra viitorului ei. Dacă mi s-ar cere să caracterizez în două cuvinte societatea românească la începutul anului 2017, as alege „dezbinarea" și „confuzia". Dezbinarea, care afectează grav relaţiile dintre instituţiile statului, dintre acestea și societate, era vizibilă de mai mult timp. Acum ea s-a extins la nivelul grupurilor sociale până la scindarea familiilor și ruperea unor vechi prietenii, atingând un nivel care pare să-l depășească pe cel de la începutul anilor '90, după prăbușirea regimului comunist.

Am atras atenţia încă din 2007 asupra amplificării confuziei valorilor și implicit a criteriilor de evaluare, în politică, economie, administraţie, justiţie, educaţie, cultură. Acum vedem cum confuzia valorilor a generat o spirală periculoasă, pentru că abandonarea principiilor morale și lipsa respectului de sine duc la ura de sine, la ura faţă de ceilalţi și nasc un vid de solidaritate care distruge ţesutul social al naţiunii.

Dificultatea unei redresări este în acest moment amplificată de contextul european și mondial, pentru că acest tip de scindare a societăţii este în prezent vizibil atât în vestul Europei cât și în SUA, spaţii care cu puţin timp în urmă păreau un exemplu de valorificare a capitalului social bazat pe încredere și propovăduiau cu optimism modelul unei viitoare societăţi împărtășite.

În această situaţie, pentru România salvarea prin sloganul „prin noi înșine" pare a fi o ieșire din impas, dar nu aplicată atât domeniului economic – cum a fost utilizată la începutul secolului XX – ci în reconstruirea identităţii și demnităţii naţionale. Mai ales că nici din punctul de vedere identitar lucrurile nu stau bine în plan general. Europa pare a-și fi pierdut identitatea de care era atât de mândră și, în mod neașteptat, această criză identitară lovește recent și Statele Unite.

***Încă de la începutul mandatului** de președinte, Emil Constantinescu propunea o abordare în forţă a adversităţilor care ameninţau interesele naţionale, pentru că „România devine mai săracă, bugetul statului devine tot mai fragil și viitorul nostru tot mai nesigur". (Laura Ganea,* Preţul demnităţii, *Rao, București, 2016, p. 446)*

Majoritatea cetăţenilor României are sentimentul că ţara noastră parcurge o criză profundă, ceea ce impune elitelor intelectuale datoria de a defini natura ei. În mod paradoxal faţă de ceea ce credeam eu însumi ancorat în realitatea anilor '90, nu mai suntem ameninţaţi de o criză economică. Aspectele negative punctuale nu pot anula evaluările statisticile ale Uniunii Europene și cele mondiale, care plasează ţara noastră într-un curent de creștere economică. Nu putem vorbi nici de o criză financiară. Oricât ne-ar dezamăgi frământările și scandalurile politice, nu putem considera deocamdată că în România există o criză politică reală, cât timp instituţiile democratice acţionează în cadrul legal. După părerea mea, acest sentiment al confruntării cu o criză este generat de o profundă criză morală și identitară.

***Introducând etica** în ecuaţia socială, Hans Morgenthau* (Politica între naţiuni, *traducere Oana Andrei Bosoi et al., Polirom Iași, 2007, p. 279) sublinia: „Universalitatea unei etici la care să adere toate naţiunile este înlocuită de particularitatea unei etici naţionale care pretinde dreptul la recunoaștere universală și aspiră la ea. Astfel, sunt posibile tot atâtea coduri morale care revendică universalitatea câte naţiuni dinamice din punct de vedere politic există." Această etică se personalizează la nivelul naţiunii, maximizând sau minimizând capacitatea de reformare a individului și a comunităţii în care trăiește.*

Istoria ne arată că numai popoarele cu o puternică conștiinţă naţională au rezistat în momentele dificile. Dacă vrem să reconstruim identitatea naţională, trebuie mai întâi să recuperăm memoria culturală, pentru că identitatea naţională trimite la cultură, nu la creșterea economică. Aceasta explică și eșecul proiectelor de ţară, propuse în ultimul timp, construite mai ales pe criterii economice, politice sau administrative. Proiectele de ieșire din criză ale Uniunii Europene suferă la rândul lor din cauza aceleiași erori.

Ne aflăm într-un moment în care trebuie să reflectăm din nou asupra identităţii naţionale și cred că și noi și Europa trebuie să privim într-un mod diferit decât am făcut-o până acum. Uniunea Europeană celebra în anul 2000 așa-numita Agendă Lisabona, care promitea ca în următorii zece ani Europa să le ofere tuturor locuri de muncă, să fie un model pentru întreaga lume. Astăzi constatăm că Proiectul Lisabona a fost un eșec. Acum, identitatea naţională se vede ameninţată de mondializare și se pare că proiectul Uniunii Europene avansează inexorabil spre o structură mai compactă, care să șteargă identităţile naţionale. Uniunea Europeană descoperă că ea însăși într-o criză de identitate. Se pare că rapiditatea procesului de globalizare a surprins Uniunea Europeană înainte ca ea să-și fi putut consolida o identitate proprie, prin conservarea și valorificarea identităţilor naţionale și prin unirea cetăţenilor ei într-un ethos comun.

Contextul istoric al apartenenţei la U.E. și la lumea globalizată ne impune ca, simultan cu acceptarea unor reguli comune în domeniul administraţiei, economiei, justiţiei și a unor delegări de suveranitate în domeniul politicii externe, al apărării siguranţei naţionale, să ne construim noi înșine proiectul identităţii noastre europene într-o lume globalizată. Identitatea culturală este un peisaj lăuntric, nu *copy-paste* după credinţele altora omologate conjunctural ca modele. Identitatea culturală nu se naște printr-o preluare mimetică, ci printr-o înfrigurată străduinţă a înţelegerii sinelui și a „celorlalţi", luminată de experienţa celor care au parcurs acest drum de-a lungul secolelor.

***Profesorul și omul politic** Emil Constantinescu a considerat o mare problemă definirea identităţii naţionale altfel decât în discursul demagogic. Această evaluare vine din experienţa domniei sale dintr-o perioadă foarte complexă, denumită, în lipsă de un termen mai adecvat, tranziţie. Ori această tranziţie a societăţii românești a presupus nu numai reconstrucţia instituţiilor politice și alinierea economiei la principiile și mecanismele de piaţă, ci și redescoperirea de către români a dreptului de asociere, de liberă exprimare, de manifestare individuală și colectivă responsabilă.*

Analiza cazului românesc arată că nu a existat o dilemă reală în opţiunea dintre identitatea culturală naţională și identitatea culturală europeană. Ele au fost complementare și nu adversare. Gena latină identificată de cronicarul moldovean Miron Costin încă din secolul al XV-lea – „Noi de la Râm ne tragem" – s-a dovedit a fi puternică. Această complementaritate a fost conceptualizată la începutul secolului al XIX-lea, când corifeii unei mari mișcări culturale, Școala Ardeleană, au elaborat o doctrină conform căreia poporul român, despărţit în graniţele Valahiei, Moldovei și Transilvaniei, își poate găsi o identitate comună, diferită de cele din jur și-n același timp europeană, prin latinitate și prin grafia latină. Acest model a devenit, prin eforturile generaţiei de intelectuali și oameni politici vizionari din Valahia și Moldova, o politică de stat. Astfel, putem spune că statul–naţiune românesc s-a constituit de la începuturi dintr-o matrice civilizaţională europeană.

***Apariţia și dezvoltarea** sa au fost condiţionate în timp de gradul de securitate în care au evoluat instituţiile proprii. În ultimele două decenii securitatea naţiunii a făcut obiectul unor strategii elaborate în 1991, 1994, 1997, 2001, 2006 și 2015. Potrivit analizei făcute de Luciana Alexandra Ghica și Marian Zulean* (Politica de securitate naţională. Concepte, instituţii, procese, *Polirom, Iași, 2007, pp. 166-167), primele cinci asemenea strategii „suferă de un handicap major, strategia de securitate românească este profund dezechilibrată, punând un accent disproporţionat asupra relevanţei strategice a statutului de stat membru NATO al României în raport cu alte organizaţii în care aceasta activează – UE, UEO, OSCE, ONU etc." Observaţiei celor doi cercetători i se poate adăuga o altă omisiune majoră, care ţine de identitatea naţională și de moralul celor aflaţi atât în interiorul mecanismului de apărare și securitate cât și celor din afara sa, și anume, atașamentul emoţional faţă de ţara lor.*

→

În primul rând, îi amintesc pe violoniștii ingineri Ileana Ionești și Mihai Perciun, pe violoncelistul ing. Teodor Chircu și pianista dr. fiz. Maria Haiduc, cei mai prolifici dintre soliști, cărora îi mai alătur pe violonista conf. dr. Voichiţa Ghenghea și pe violistul dr. ing. Petru Dan.

Concertele de cameră, precum și cele vocal-simfonice sunt prezentate în cadrul stagiunii muzicale a Bisericii Luterane din București, la Catedrala Romano-Catolică „Sfântul Iosif" din București sau la sala de spectacole AGIR din Piaţa Romană.

La capitolul soliști reprezentativi ai artei interpretative românești, care au colaborat cu noi, veţi găsi în paginile Cărţii noastre de Aur numele pianiștilor Maria Fotino, Valentin Gheorghiu, Ilinca Dumitrescu, Viniciu Moroianu, ale violoniștilor Lola Bobescu, Cristina Anghelescu, Alexandru Tomescu, al harpistului Ioan Ivan-Roncea, al clarinetistului Aurelian Octav-Popa sau al organistului Nicolae Licareţ și încă mulţi la fel de marcanţi, faţă de care îmi cer scuze pentru că, din lipsă de spatiu, nu sunt menţionaţi.

(Va urma)

Nevoia de românism

Construcţia patriotismului şi naţionalismului românesc s-a bazat mai întâi pe educaţie şi apoi pe formule instituţionale şi administrative. Această opţiune europeană timpurie a permis României să devină, după obţinerea independenţei, un model regional de dezvoltare instituţională, dar şi de iradiere lingvistică, ceea ce a făcut din limba română un vehicul de cultură şi civilizaţie. Limba română a devenit o limbă cu statut de comunicare regională în Sud-Estul Europei. Proiectul european al României a relevat, ca un efect colateral, şi existenţa unor importante comunităţi ale românilor din Balcani, care se recunoşteau prin filiaţia lingvistică şi pentru educaţia cărora statul român a disponibilizat un important ajutor financiar şi diplomatic.

Parcurgând cronologia evenimentelor politice legate de integrarea europeană a României şi rememorând propria mea experienţă, mi-am dat seama că tocmai soliditatea proiectului cultural european iniţiat de elitele intelectuale româneşti la începutul secolului al XIX-lea şi construirea pe această bază a proiectului identitar românesc au reuşit în dificila perioadă de tranziţie, după Revoluţia din 1989, să pună într-o paranteză istorică atât comunismul anilor 1945-1960, obedient naţionalismului Rusiei sovietice, cât şi naţional-comunismul din perioada 1964-1989, subordonat cultului personalităţii unui dictator. În plan cultural, exagerările protocronismului interbelic şi a celui din perioada ceauşistă i-au făcut pe promotorii acestuia să rămână marginali în spectrul culturii române faţă de promotorii ideii europene, ceea ce a uşurat, după prăbuşirea regimului comunist, reintrarea culturii române pe marea scenă europeană.

Ambasadorul Ştefan Năstăsescu (Politica externă românească. Însemnări. *Editura Niculescu, Bucureşti, 2012, p. 33) constata după o viaţă petrecută în labirintul diplomaţiei: „Dacă realismul este caracteristica principală a poporului român, atunci emanaţia politică a geniului său nu poate fi decât realistă”. Dintr-o asemenea perspectivă realistă, Emil Constantinescu a preferat o cale a reflexiei, detaşată de frământări exterioare neproductive.*

În primăvara anului 1935, filosoful Edmund Husserl a fost invitat să ţină o conferinţă în faţa membrilor Uniunii Culturale din Viena. Tema acestei conferinţe a fost criza umanităţii europene. Aş vrea să citez din notiţele mele frazele finale ale discursului lui Husserl care m-au marcat de multă vreme: „Criza existenţei umane europene are numai două căi de ieşire: sau declinul Europei, în înstrăinare faţă de propriul său sens raţional de viaţă, în căderea în duşmănie faţă de spirit şi în barbarie, sau renaşterea Europei printr-un eroism al raţiunii. Pericolul cel mare care ameninţă Europa îl constituie oboseala. Să luptăm împotriva acestui pericol al pericolelor ca buni europeni, animaţi de curajul pe care nici chiar o luptă fără de sfârşit nu îl sperie!” În ultimii ani, m-am autoexilat din spaţiul de comunicare publică, preferând să mă adresez exclusiv reprezentanţilor mediului academic şi să insist asupra responsabilităţii elitelor intelectuale, deoarece sunt convins că numai revenirea la concepte poate restabili acel „sens raţional de viaţă” la care spera Husserl.

Amintesc că în 1938, într-o altă cumpănă a istoriei noastre, Rădulescu Motru scria într-o lucrare intitulată *Românismul – catehismul unei spiritualităţi* (Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol I”, Bucureşti, 1938): „Orice popor se străduieşte să-şi asigure viitorul prin valorificarea forţelor sale proprii. Şi când zicem «valorificarea forţelor proprii» nu înţelegem valorificarea însuşirilor etnice, cât valorificarea însuşirilor etice. Poporul trăieşte zi de zi prin etnic, se înaltă însă la un destin istoric, prin etic.”

O naţiune este ceea ce este memoria ei, aşa cum identitatea unei persoane este legată de memoria ei. O criză morală apare atunci când memoria, care este substanţa identităţii naţionale, trece în uitare şi ajunge la angoasă. Ca să nu ajungem la angoasă avem nevoie să nu uităm „demonul istoriei”, pentru a-l exorciza, nu pentru a-l redeştepta. Ar putea fi, oare, un proiect de viitor acela de a redeschide ciclul infernal al excluderilor şi al incriminărilor reciproce, al ostilităţii şi al fricii de celălalt? Categoric NU. România a riscat la un moment dat să alunece pe panta nefericită a înfruntărilor interetnice şi sociale. Dacă acest viraj periculos a fost evitat, aceasta s-a întâmplat pentru că unii factori politici responsabili şi elite universitare şi civice au barat împreună calea conflictelor.

Din păcate, traumele şi spaimele trecutului mai sunt încă exploatate. Cei care ar fi dispuşi să obţină un eventual spor de popularitate cu preţul degradării situaţiei interne şi a prestigiului extern al României vor pierde ei înşişi în faţa marii majorităţi a cetăţenilor care s-au dovedit apţi de dialog şi dornici să se integreze, cu întreaga bogăţie a identităţilor lor, în spaţiul democratic occidental.

***Navigarea într-o stare contradictorie** nu lipsită de capcanele evocate de preşedintele Emil Constantinescu a produs şi o reaşezare a unor concepte distorsionate de regimul comunist timp de aproape o jumătate de secol. Constantin Hlihor constata: „Tranziţia societăţii române de la regimul*

de dictatură la democraţie a început nu numai cu reconstrucţia instituţiilor politice şi trecerea la economia de piaţă, ci şi cu redescoperirea de către români a dreptului de asociere în organizaţii şi instituţii care să nu se afle sub controlul statului”. (România şi şocurile geopolitice ale Războiului Rece (1980-1990), *Editura IRRD, Bucureşti, 2016, p. 339) Aplicarea dreptului asociativ a permis societăţii româneşti să se concentreze şi asupra culturii, limbii, credinţei şi tradiţiilor sale ca repere identitare chemate să redefinească identitatea naţională.*

Definirea identităţii naţionale este o misiune importantă, dar identitatea naţională nu e un scop în sine, ci doar un instrument important pentru obţinerea unui ţel superior – demnitatea naţională. Nu trebuie să uităm că identitatea naţională este un subiect colectiv, ea ne cuprinde pe toţi cei care împărtăşim o limbă comună, ne revendicăm de la o cultură şi o istorie comună într-o patrie comună. Această identitate îi reprezintă pe toţi: pe cei cultivaţi şi pe cei ignoranţi, pe cei harnici şi pe cei leneşi, pe cei curajoşi şi pe cei laşi, pe cinstiţi şi pe hoţi, pe oamenii de onoare şi pe ticăloşi.

Dacă identitatea naţională este un substantiv, a percepe identitatea naţională include un verb, care se conjugă diferit la trecut, prezent şi viitor. Este, în acelaşi timp, o călătorie pe care fiecare generaţie o parcurge pe propria răspundere. Identitatea naţională nu e un bloc de granit inert la trecerea veacurilor şi mileniilor, este ca o plantă vie, un arbore cu rădăcini, trunchi, cu crengi mereu ramificate, cu frunze căzătoare în anotimpurile reci şi muguri noi în fiecare primăvară. Percepţiile identităţii lor naţionale la români au fost sincronice cu evoluţia Europei şi a lumii, fiind diferite pentru generaţiile de la 1848, pentru cele din Primul şi Al Doilea Război Mondial, din comunism, din primul deceniu postcomunist şi pentru cei de azi. Iată de ce în această eternă căutare a identităţii propun un drum invers, dinspre identitatea omului universal spre cea a europeanului, a balcanicului, pentru a înţelege mai bine pe cea a românilor, în bătaia vânturilor veacurilor.

Într-o carte dedicată prozei lui Mircea Eliade, Eugen Simion observă că pentru acesta lumea veche nu era o lume primitivă, ci o lume primordială. Omul postmodern, părăsit de istorie şi asaltat de o lume care-i demonetizează rând pe rând valorile, se poate regăsi redescoperind miturile care îi pot salva dimensiunea spirituală. Întoarcerea la miturile care ne spun şi ce nu ştim despre noi, miturile despre om sunt miturile Europei Sud-Estice, miturile naţionale.

***Acest spaţiu nu pretinde** şi nici nu deţine un monopol al mitologiei, dar schimbările petrecute în interiorul său într-un deceniu cât un secol, după formularea lui Paul Dobrescu, au dezvăluit şi ameninţări latente identificate de Constantin Vlad* (Istoria diplomaţiei. Secolul XX, *Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2014, p. 697). „Dezvoltarea noilor democraţii în partea răsăriteană a continentului şi, cu atât mai mult, în zona asiatică, până la Vladivostok, se dovedea anevoioasă, sinuoasă, se petrecea treptat, având de depăşit obstacole numeroase şi adesea redutabile.”*

Marile mituri supravieţuiesc perioadelor istorice. În bisericile din secolul 4 din zona Mediteranei, în centrul labirintului apare o cruce, iar în secolul 14 chipul lui Iisus Hristos. Ca şi în cazul altor mituri antice păgâne, Biserica creştină a teologizat simbolul labirintului, schimbându-i sensul. Creştinii vedeau în simbolul grecesc o cale a desăvârşirii, a ieşirii din închisoarea sufletului după învingerea umbrei, labirintul devenind astfel un loc în care biruinţa este posibilă prin căutarea stăruitoare a drumului cel bun dintr-o mulţime de drumuri greşite.

Nu altfel s-a întâmplat în modernism şi post-modernism. Între cele două războaie mondiale, labirintul devine o proiecţie spaţială fie a rătăcirii mentale, fie a unei realităţi absurde şi angoasante. În viziunea intelectualilor timoraţi de explozia violenţei, metafora labirintului surprinde chiar intercondiţionarea derutei mentale cu aberaţia realităţii. La Kafka labirintul dedalic este localul judecătoriei, un orizont ocult care înceţoşează sensurile şi le face imperceptibile. Coşmarul kafkian, aidoma unui labirint, se conturează treptat, pe măsură ce personajul crede că va avansa spre o soluţie, spre o ieşire. Însă ieşirea nu există, e doar o iluzie. În romanul lui Joyce, Leopold Bloom, un Ulyse al secolului XX rătăcind prin Dublin, nu mai luptă cu zei şi cu fiinţe fantastice, ci cu propriile temeri şi slăbiciuni, dar şi cu labirintul misterios al gândurilor celorlalţi. Mergând pe urmele lui Kafka şi Joyce prin Praga şi prin Dublin, am înţeles mai bine sentimentele lor: ale tânărului evreu plecat din micuţa casă de pe o uliţă strivită sub umbra imensului Palat Hrad spre masiva clădire a Tribunalului, clădită pentru a fi cazarmă imperială; cele ale scriitorului irlandez revenit în izolata şi ploioasa lui ţară, după frumoasele clipe petrecute la Paris şi Trieste. Dar, mai ales, am înţeles că scriitorii, asemenea păsărilor, simt înaintea tuturor iminenţa unui dezastru, a marelui Măcel Mondial care avea să vină.

***Reîntorcându-se** în bulversata noastră societate românească, preşedintele Emil Constantinescu se întreba care sunt coordonatele psihologice care fac ca tot mai mulţi oameni din jurul nostru să creadă că sunt într-un labirint din care nu pot ieşi. Răspunsul său face din nou trimitere la spiritualitatea originală a românilor.*

Conturarea identităţii naţionale româneşti nu poate fi separată de un inerent tropism intelectual. Oamenii, ca şi plantele, caută lumina. Oricât a insistat Sadoveanu, în anii '50, să ne convingă că „lumina vine de la Răsărit”, în cultura română ea a venit mai ales din Apus. În timp ce alfabetul latin nu s-a pierdut niciodată în Europa Occidentală şi limba latină a fost în tot Evul Mediu „lingua franca” pentru religie, cultură, ştiinţă şi corespondenţa diplomatică, în Ţările Române de-abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea apar primele publicaţii româneşti cu caractere latine, punând capăt unei lungi perioade de captare a culturii române de către cultura slavă şi cea greacă, prin alfabetul chirilic. Adaptarea calendarului gregorian ne-a acomodat şi sărbătorile religioase cu Occidentul.

Naţiunea culturală a premers naţiunea politică. Retrospectiva ne fundamentează perspectiva şi ne ajută să înaintăm pe drumul lung de la patria reală la patria ideală pe care o visăm.

O componentă importantă în istoria naţiunii române este statalitatea, care deosebeşte destinul aromânilor, tracii latinizaţi din Balcani care nu au beneficiat de statalitate precum aceia trăitori în principatele din Muntenia, Moldova şi Transilvania.

(Va urma)

Duhul locului

Ion ANDREIȚĂ

Într-o vreme când *o mare parte a prozei noastre, dacă nu cea mai importantă, în orice caz, cea mai curtată, pare să fi renunțat la povestire, descurajând astfel și tentativa unei recapitulări fluente a narațiunii, după lectură, Silvia Zabarcencu perseverează în a frecventa maniera opusă, adică o epică tradițională, cursivă, nesofisticată, capabilă să satisfacă perfect sănătoasa plăcere a cititorului de toate zilele de a putea spune despre ce este „vorba" în carte, ce „se întâmplă" în ea.* (Observația aparține cărturarului Boris Buzilă și a fost făcută public în anul 1985).

Iată, așadar, în cuvinte puține, o radiografie perfectă a prozei semnate de scriitoarea Silvia Zabarcencu. Și nu a unei singure cărți, ci a tuturor celor patru romane publicate până acum de autoare: *Grinduri; Thalassa!… Thalassa!…; Nicăieri în orașul acesta; Revelion la vamă.*

Au trecut mai bine de 30 de ani și constatarea lui Boris Buzilă nu doar că nu-și pierde valabilitatea, dar îi și sporesc valențele. Întărește acest adevăr proaspăta reapariție a romanului *Nicăieri în orașul acesta,* ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Mantaua lui Gogol, București, 2016. Un roman dens, în care o zdravănă bucată de viață palpită prin toți porii: trăiește, caută, apără, speră, visează, găsește – deși nu totdeauna găsește timpul și locul în care să poată rosti goethe-enele cuvinte *Clipă, oprește-te!*

Acțiunea debutează abrupt, cu o secvență petrecută într-un sat de pescari din Delta Dunării; mai exact, în cârciuma satului, punctul în care, seară de seară, se dă „ora exactă" a întâmplărilor locului. Pescari bătrâni, ca Pavlo, cel căruia prea devreme „vodca îi înroșise obrajii, fruntea și nasul"; pescari tineri, ca Marcar și Mihai, cărora „vodca le sporește curajul"; profesori tobă de carte și de inițiativă, ca Ilarion și Boernaș – toți alcătuind o obște în care se dezbat și se iau hotărâri, sub ochiul și judecata înțeleptului Moisei, *patriarhul* care deține uricele scrise și nescrise ale locului.

Discuția se poartă în legătură cu biserica satului, de pe ai cărei pereți culoarea frescei s-a scurs din cauza ploilor infiltrate prin acoperișul deteriorat. „Trebuie aurit din nou – le spune Moisei – că acum, dacă primărița Georgeta a reparat acoperișul, ceata sfântă poate veghea neplouată închinarea noastră de duminică." Astfel, se hotărăște trimiterea profesorului Ilarion Mucenic la București, unde are o verișoară pictoriță, pe Sidonia Mucenic, ca s-o convingă să vină – de fapt, să revină – în satul (natal!) din Deltă și să restaureze pictura bisericii.

Din acest moment, apele se despart – spre a se condiționa, pe parcurs, reciproc: o parte dintre întâmplări se petrec în București, spațiul în care Ilarion, fiul Deltei, nededat la vicisitudinile orașului, plonjează într-un teritoriu necunoscut; cealaltă parte se desfășoară acasă, în satul din Deltă.

Să rămânem încă, alături de autoare, în satul de pescari. Și să observăm cum, cu mână sigură, măiastră, aceasta introduce, în chiar momentul dezbaterii din cârciumă, un personaj insolit, necunoscut, desprins parcă din *Maestrul și Margareta* lui Bulgakov; am în vedere pe demonul deghizat în misteriosul profesor Woland, care răvășește starea de spirit a locului. La întrebarea cine este, el răspunde enigmatic: „Sunt sigurul călător care a sosit aseară cu vaporul". Apoi, aflat sub această acoperire, completează: „Mă numesc Ionescu, Ivancenko, Ianoș, Ivanovici, Ianis sau Giovanni", susținând că vorbește „în orice limbă sunt chemat", semn (apropo de Bulgakov) că răul poate apărea sub orice identitate. De data aceasta, necunoscutul nu este însoțit de motanul Behemoth și asasinul Azazello. Armele lui sunt mult mai viclene, mai periculoase; au o bătaie mult mai lungă. Derutați, pescarii află, momentan, că insul oferă niște icoane pictate pe hârtie, viu colorate, „sfințite și ștampilate" (de „autorități") în schimbul „hârburilor" de lemn sau sticlă, la care se închină pescarii în casele lor. Spre a-i convinge, el li se adresează: „Oameni buni… Mă aflu aici ca să vă ajut, și scoase din geanta diplomat un sul de hârtie lucioasă. Știți ce avem noi aici? Avem exact ce vă trebuie dumneavoastră. Atenție la mine, vă rog. Sfântul numărul 1. Bust. Iar în celălalt sul, sfântul numărul 2, în picioare." Mai mult, noul Woland le propune restaurarea bisericii prin metoda sa, jurându-le că nu le vrea decât binele: „Dumneavoastră veți scăpa de toate grijile cu restaurarea, dacă la numai jumătate din valoarea devizului făcut de pictorul pe care vreți să-l aduceți, cumpărați aceste autocolante și le lipiți, pur și simplu, peste afumatele sau ștersele picturi". De aici și până la idoli și pierderea credinței – un pas. Pe care bătrânul înțelept Moisei îl înlătură cu tact și argument, readucând încrederea oamenilor în cutumele existenței lor. Până la urmă, enigmaticul personaj se dovedește a fi un securist (ofițer cu acte în regulă) venit să verifice o delațiune (semn că nici Delta n-a mai rămas pură, cum o știam!) și, cu acest prilej, să procedeze și la bănoasa escrocherie cu icoane. Poate că acest personaj, simbol al răului în aceeași lume (ca și în Bulgakov) patronată de ateismul comunist, ar fi meritat urmărit mai mult, până la un *capăt.* Ca și enigmatica Mălina, venită de niciunde și plecând nu se știe unde, care a răvășit într-un fel ordinea locului, turmentând sentimentele și visele flăcăilor pescari. Dar tot la fel de bine se poate spune că atât să fi considerat de cuviință autoarea să confere spațiu celor două personaje, în economia romanescă a totului.

Viața cărții își urmează cursul pe cele două itinerare, București și Deltă – întretăindu-se în trăirile retrospective ale personajelor. Ilarion Mucenic, profesor de istorie, descinde într-un oraș derutant, pe care vrea să-l înțeleagă – și care, adesea, îl turmentează. Parcurge o veritabilă inițiere în tainele acestui loc; taine ale binelui și răului, mai ales ale răului. Rătăcind pe străduțe lăturalnice, o cunoaște pe coana Stana, prototipul mahalalei, care vinde clandestin borș și pui megieșilor, închiriază pe bani buni odăi-coteț sufletelor necăjite; dar care, în paralel, trăind o ciudată dedublare, își confecționează din tăieturi din ziarul *Scânteia* o biografie desăvârșită, de mare savantă (*acad. dr. ing.*). Concomitent, într-un apartament din apropiere, în care Ilarion pătrunde, intempestiv, ca un personaj din Mircea Eliade, un cuplu trăiește, izolat de restul lumii, mirajul unei vieți din vis, într-un clarobscur de muzică și dans. Dincolo, înflorește specula coanei Stana și tristețea umană. Dincoace, opinia publică doarme într-o totală nepăsare (căci *dolce far niente* ar fi prea mult spus). Descumpănit, Ilarion îl cheamă în gând pe bătrânul înțelept al Deltei: „Explică-mi tu, Moisei… explică-mi ce se întâmplă?"

Între timp, în satul de pescari are loc un război în toată regula. Între cazacii hatmanului Doroșenko Alexandru (din clasa a VII-a) și tătarii „Hoardei de aur", conduși de hanul Nicușor Ionescu (din clasa a VI-a). În timpul ciocnirii, „în coasta uneia dintre cete intră în luptă, prin spărturile din gardul de stuf al babei Iaremciha, plăieșii lui Ștefan cel Mare, călări pe bețe și trestii". Ați priceput! Este vorba despre clasicul joc de copii „Hoții și vardiștii", care aici are o altă substanță, altă înfățișare. Când vor ajunge mari, altfel le va fi jocul. Precum astăzi, cel dintre Ilarion și Haritina (fiica lui Moș Moisei) cuprinși în mrejele pure ale iubirii, aidoma anticilor Daphis și Chloe: „– …și nu-mi mai zice *frate,* Haritina, că tu nu-mi ești soră, iar eu nu ca un frate alergam după tine prin Ostrov, ascuns printre plopi, când te duceai singură la cules de mure… continuă Ilarion".

Ilarion, profesorul, se întoarce în apartamentul verișoarei Sidonia – un cartier central, Cazărmii, nu cu mult diferit de mahalaua coanei Stana, din care tocmai evadase – dar n-o mai găsește acasă. În așteptarea lui, pictorița Sidonia cade (probabil pentru prima oară profund) într-un zbucium pustiu, încercând să afle răspuns unor mai vechi întrebări chinuitoare: care, unde este locul ei de om și artist, pe această lume?; cum și unde își poate găsi partenerul ideal? – ambele vizând absolutul. *Încotro?* – se întreabă, căutând drumul ce-ar duce-o la soluție. Cu arta metropolei și slujitorii ei, cel puțin cei din cercul în care se învârte ea, se lămurise. Ba chiar avusese de suferit, pentru că refuzase să facă portretele *Tovarășului* și *Tovarășei.* Își cunoștea și delatorul, coleg de penel, dar conveția o obliga să surâdă la întâlnire. Ceea ce nu înseamnă că pericolul era evitat. Se cam lămurise și în privința partenerului ideal, pe care credea că și l-a găsit într-un alt coleg de penel, după ce se amăgise un timp – și trăise o experiență înjositoare în salonul cu „lume bună" al soției acestuia.

Acum, în plin zbucium, își dă seama că „partenerul ideal nu avea, din păcate, chip". Ceea ce n-o împiedică pe Sidonia să aibă o lungă și pătimașă convorbire cu năluca așteptată – din care nu se alege decât cu niște amintiri reînviate din satul natal, care o pun, și ele, pe gânduri.

Partenerul ideal avea să i se arate tocmai în aceste momente de descumpănă, când, prinsă în strâmtoarea dintre două vânturi, Sidonia capitulează în fața destinului. El apare sub chipul diaconului Andronie, alături de care trăiește revenirea la adevărata viață.

Filosofic, lucrurile apar/sunt rezolvate. A mai rămas *locul* – pe care îl propune/invocă Ilarion: satul de pescari, locul natal, unde oamenii au nevoie de tine și tu de ei. Acolo, la bisericuța ce-și așteaptă zugravul talentat și slujitorul devotat al altarului. Și astfel se explică și titlul cărții: *Nicăieri în orașul acesta* – totdeauna acolo unde te cheamă *duhul locului.*

Sigur, în carte sunt încă multe alte scene, tablouri, întâmplări, povești – care fac substanța, țesătura, canavaua întregului – și pe care autoarea le surprinde și le redă cu forță artistică și talent desăvârșit. Cum ar fi, de pildă, convorbirea dintre Sidonia și coana Marioara, vecina de la etaj (care aude tot ce se petrece în blocul ce scârțâie din toate încheieturile), o scenă absolut fermecătoare. Revelatoare este și scena cu modul în care bătrânul Moisei *rezolvă* problema minorității naționale. Avându-l oaspete pe un bucureștean titrat, el se scuză cu ce pune pe masă, pentru că, dacă era fiică-sa acasă, făcea niște *varenici* cu brânză și smântână. Nedumerit, oaspetele întreabă ce-s alea varenici. Iar bătrânul răspunde: „*Vareneke* sunt *colțunașii;* le zicem și așa și așa. N-ai observat, dumneata, că oamenii se dezbină pentru te miri ce; dacă eu zic vareneke și matale colțunași, ne uităm bănuitor unul la altul; dar când mâncăm dintr-însele, ne luminăm la față: miezul, ca și învelișul, e același la amândouă. Dar miezul unește mai repede și alungă neîncrederea ori bănuiala." La fel, „jurnalul intim" al Sidoniei (răsfoit de Ilarion, în lipsa ei), absolut tulburător, în care, vorba aceluiași Boris Buzilă, „o boare de romantism cu miros de floare presată între filele unui vechi roman de dragoste înfioară discret aceste pagini". Pentru că, „fraza Silviei Zabarcencu are o fluență somptuoasă, o tăietură sigură și elegantă".

Cărţi şi autori

Poeta cuvântului cosmic

Virgil ŞERBU CISTEIANU

În încercarea de a defini poezia, Mihai Dragomirescu spune (*Ştiinţa literaturii*, Paris, 1923, vol. I, pp. 183, 184) că aceasta este [...] *artă psihică, de nuanţă intelectuală, dar succesivă şi obiectivă ca şi muzica – este colecţia capetelor de operă care au drept temă inteligenţa estetică a omului în întregimea lui, sub raport fizic, psihic şi mistic, în măsura în care poate fi exprimat prin ritmul sufletesc al cuvântului. Cuvântul, în adevăr, este cel mai bogat şi mai complex dintre materialele folosite de diferite arte, constituit fiind prin sunet, înţeles şi armonie.*

Tudor Vianu (*Filosofie şi poezie*, Bucureşti, 1943, p. 77), după ce a făcut consideraţii adânci asupra raporturilor dintre filosofie, poezie, mitologie şi religie, observă că, în privinţa interpretării filosofice, *poezia n-are nevoie nicidecum să exprime idei, ci numai să se dezvolte din intuiţiile spirituale ale absolutului. Ideea şi intuiţia absolutului nu sunt unul şi acelaşi lucru. Idee nu este decât una din formele în care se realizează intuiţia absolutului; cealaltă formă o găsim în imaginile şi armonia poeziei.*

Am reprodus aceste două citate din cei doi mari cărturari ai culturii româneşti fiindcă aspectele sesizate de ei le găsim şi în poezia Galinei Furdui, sub raport filosofic, psihologic, mistic, al cultivării cuvântului, existând o analogie de atitudine spirituală între aceste elemente. În volumul Galinei Furdui *Pe cărarea inimii* (Editura Gens latina, Alba Iulia, 2017), mistica se apropie ori de câte ori misticul încearcă să exprime experienţa lui interioară, în mod firesc, servindu-se de tehnica şi limbajul poetic. (Vezi în acest sens şi volumele anterioare, *Durerea uimirii* şi *100 de rondeluri,* apărute la Editura Gens Latina în anii 2012, respectiv, 2011.) Dar, diferenţierea nu întârzie să se învedereze: în timp ce mistica se îndreaptă către tăcere, poezia înseamnă verb şi creaţie. Platon spune (*Opere complete*, vol. I, pp. 457, 458) că, *în timp ce poetul se îndreaptă către Cuvânt, misticul tinde către Tăcere. Poetul se identifică cu forţele universului manifestat, în timp ce misticul le traversează şi încearcă să ajungă înapoia acestora, la puterea nemişcată şi nelimitată a absolutului.*

Poeta ne lasă să înţelegem că atât poezia cât şi mistica prezintă un conţinut real, obiectiv. Mistica presupune, în adevăr, sentimentul prezenţei imediate a unei „fiinţe transcendente", în timp ce experienţa ei poetică stabileşte o dată cu o stare sufletească specifică, un termen obiectiv, absolut, un frumos transcendent. Amândouă experienţele năzuiesc, deci, către Absolut.

Ontologic, însă, structura celor două experienţe este total diferită; deşi mistica şi poezia sunt considerate ca *atitudini*, sunt parţial coincidente, ceea ce explică faptul că atunci când prin mistic poeta vrea să transmită oamenilor infailibilitatea experienţei sale, foloseşte în mod natural limbajul poetic, cele două experienţe vor fi, în fapt, divergente: poezia o instalează de la început pe linia construcţiei, a realizării artistice, a creaţiei.

Relaţia dintre mistică şi poezie se precizează. Concentrându-şi întreaga fiinţă în extaz, în poezia Galinei Furdui misticul îşi trăieşte experienţa în adâncime, în asceză ca să spunem aşa şi depăşire a materiei, renunţând la comunicarea lui de suflet, deşi poeta, consumându-şi experienţa în adâncimi, transcende lucrurile, de care e legată senzual; ea tinde către expresia stării poetice prin imagine, metaforă, analogie sau chiar identificarea între cuvânt şi lucru. Poezia ei este deci mai apropiată de încântare decât de mistică.

Cele două noţiuni considerate ca forme de trăire spirituală extremă se deosebesc, aşadar, prin orientare ca şi prin actele fundamentale ale trăirii, extaz şi inspiraţie.

Ele se deosebesc, de asemenea, ca experienţe interioare prin călăuzirea lor către Cuvânt şi Tăcere. Mai găsim o diferenţiere relativă în atitudinea spirituală a misticului şi poetului faţă de realitate. În timp ce misticul postulează cuprinderea universului, ca un tot indistinct, poeta stabileşte între faptele lumii corespondenţe, care-şi răspund într-o splendidă armonie, ca în acest rondel: *[Acolo, Sus, îţi aminteşti? Un cerc vibra…]/ Şi cibernetica rămâne-aici, umilă./ Nu vrem, nu cutezăm a observa/ Că am ajuns o şoaptă de argilă.// Da, am avut atunci a deriva/ Din, unică, suflarea Lui, subtilă./ Acolo, Sus, îţi aminteşti? e altceva,/ Mecanica rămâne-aici utilă.// Plouă cu raze, plouă de undeva/ Şi se aude-o muzică dactilă./ Un alb imens, un alb de canava/ Aşterne-ncet o şoaptă de sibilă:// Acolo Sus… acolo, Cineva…*

Poeta Galina Furdui „operează" prin cuvinte. Orice cuvânt întrebuinţat de ea în poezie este o incantaţie. Ea nu se serveşte de cuvânt ca de un semn, ci ca de un sunet. Ea este un descântător, pentru că este adânc pasionată şi pentru că orice pasiune este, la propriu vorbind, *un charme,* dă prin urmare cuvântului valoarea lui etimologică.

Poezia este, aşadar, muzică, cum spune Mihail Dragomirescu, atât prin procesul genetic al elaborării, cât şi prin structura intimă a poemului, prin caracterul său de artă a limbajului.

Am desluşit două funcţii cardinale ale actului poetic, de cunoaştere a lumii în poezia Galinei Furdui: *Cunoaştere şi Acţiune.*

Prin poezia ei, avem cunoaşterea lumii, a vieţii sociale şi a omului prin cuvânt şi metaforă, prin stabilirea de raporturi noi între lucruri, prin aflarea de corespondenţe între planurile lumii, sau între anumite relaţii exterioare şi fiinţa omenească; pentru poetă, poezia este cunoaşterea prin imagine şi prin simboluri, în care cuprinde, ca o vastă reţea, întreaga realitate, în unitatea ei totală: *Nu păşiţi peste mine când, căzută, mână nu pot întinde./ Priviţi atent – sunt cea care merg/ Înainte./ Sunt piatra mântuirii ce-o aveţi în faţă/ Şi stânca din care beau/ Cei însetaţi de viaţă./ Sunt tu, cel ce nu ştii cum creşte în pieptul tău plânsu-ţi,/ Tu, cel amânat continuu de tine Însuţi./ Sunt scara uimirii, oameni urcă spre mine./ Din haos fac lege. Din legi smulg Destine;…*

În acelaşi timp, găsim în poezia Galinei Furdui şi îndemnuri la acţiune, prin sugestie, o influenţă imediată şi efectivă asupra sufletului uman: *Coboară toţi. Îngânduraţi, coboară./ O scară-adâncă-absoarbe paşii-nceţi./ E răsucită-n spaţii, întortocheată scară/ Şi-nsingurarea strigă în lipsa de pereţi.// De unde vin? Spre unde-şi duc povara?/ Par a purta pe umeri mii de cărunte vieţi./ Păşesc tăcut. Îngânduraţi, coboară/ Pe-o scară-ngustă, cu paşi grei, înceţi...// O, Doamne! Iar văd flăcări – se strecoară,/ Să stingă umbra în inimi de asceţi,/ Si zboară-n jur săgeţi de foc, săgeţi,/ Treptele-nghit tăcerea. E dimineaţă? Seară?// Coboară toţi. Îngânduraţi. Coboară.*

Fără îndoială, împărţirea noastră nu are valoarea unei clasificări, cu rigoare absolută: cunoaşterea nu este separată de acţiune, fiindcă ambele se îmbină în firea umană. Cele două tendinţe se află, am zice, în proporţii diferite, fiind o expresie directă a unei atitudini fundamentale a personalităţii umane, care este deopotrivă aderentă la lume, prin cunoaştere şi nevoie de acţiune tranzitivă asupra realului, prin modificarea sau înfrumuseţarea acestuia.

Omul nu se aşază singur în faţa universului numai pentru a stabili raporturi cu nevăzutul şi taina; singurătatea nu e decât un moment de reculegere şi revigorare, din epopeea spiritului; chiar Cunoaşterea e un fapt colectiv, prin limbă, prin mit şi valori de cultură, aşa cum au amintit-o romanticii germani.

Viaţa este şi acţiune, iar acţiunea presupune simţirea de către om a unui umăr alături, a unui semn: *Monolog pentru Maica Maria/ Pustiu. S-au dus toţi. Crucifixul se-nclină./ Ajută-mi, Părinte, să-i susţin/ Rădăcina./ Picură stropi grei din Cruce. De sânge Lumina./ Îngerul meu, ia Lumina/ De mână./ Plânge-o. Şi-o cântă. Adu-o aproape./ Să-i spălăm rănile./ Rănile-pleoape. Sunt maica acestui băiat răstignit./ Prin voi, oameni, prin voi şi Crucea Lui/ Sunt:// Strigăt ce leagă Cer de Pământ. Ruga nescrisă/ Si Sfântul Cuvânt.../ Dar nu mă auziţi, voi care mă Ştiţi./ O cum mă-nţeleg cei/ De mult osândiţi./ ...Pustiu. S-au dus toţi. Crucifixul se-nclină./ Îngerul meu, ia Lumina/ De mână.*

Iată un splendid monolog interior pe care poeta ni-l oferă şi prin care cunoaşterea şi acţiunea sunt adâncite printr-o vastă reţea de tehnici spirituale şi de experimentări, prin care poeta se identifică cu viţa onirică şi căreia încearcă să-i restituie imageria şi să-i descifreze limbajul.

Gândirea poetică a Galinei Furdui stabileşte, în acelaşi timp, corespondenţe între fapte disparate, aflate pe portative diferite ale lumii, legate de dependenţe neştiute de gândirea utilitară, dar descoperite de gândirea vizionară a poetei, creatoare de imagini şi metafore.

Galina Furdui gândeşte analogic. Personalitatea ei poetică este cu atât mai puternică, Galina este cu atât mai poetă, cu cât stabileşte analogii mai neaşteptate între lucruri, cu cât elaborează metafore mai sugestive, imagini mai relevante, folosind cuvântul, muzica, filosofia, întregul de mijloace ale tehnicii sale poetice.

Universul ei poetic urmăreşte, într-o veşnică paralelă, metamorfozele succesive ale lumii. Ascultându-se pe sine, recreează lumea, se apropie de infinitul lumii în fiecare clipă. Înţeleasă în acest sens, de recreare a universului prin cuvânt, poezia Galinei Furdui îşi ţărmureşte domeniul în semnificaţia profundă, filosofică şi cosmică, dându-ne, cu fiecare operă poetică, o nouă lume, care se înfăţişează eternităţii ca o creaţie inedită, multiplicând şi îmbogăţind lumea poeziei europene.

În starea actuală a limbilor europene, spunea francezul Remy de Gourmont (*Estetica limbii franceze*, p. 187) încă de acum 80 de ani, *aproape toate cuvintele sunt metafore,* iar metafora, spunem noi, e o formă originară a vieţii limbii, care afirmă realitatea cu mult înainte de punerea ei în valoare artistică; e un vocabular de metafore care alcătuiesc nu numai o componentă a limbajului poetic, dar şi a limbajului uman; ea reprezintă însuşi procesul de elaborare a gândirii.

Am descoperit în poezia Galinei Furdui trei noţiuni de limbaj, şi anume:

Relaţia dintre gândire şi limbaj, care reprezintă în poezia ei procesul funcţional dinamic. Gândirea depăşeşte mecanismul limbajului, însă îl presupune. Limbajul din poeziile sale are coerenţă, defineşte şi interpretează procesele de conştiinţă ale gândirii poetice, dă o structură şi o unitate versului.

Raportul funcţional–dinamic se distinge prin caracterul convenţional al cuvântului, fondul emotiv al poetei. Acest raport deschide largi perspective limbajului poetic.

Raportul realitate exterioară–limbaj priveşte valoarea cuvântului, ca semnificaţie convenţională, sau de esenţe a expresiei realului. Ne oprim aici fără a mai continua aprofundarea acestor trei noţiuni.

Aşadar, parafrazându-l pe esteticianul Liviu Rusu, vom spune că poezia Galinei Furdui este arta limbajului sau, mai corect spus, artă prin limbaj, fiindcă fondul ei este originar şi este exprimat prin mijlocirea cuvântului. Această exprimare datorată vieţii inerente, vieţii cuvintelor şi raporturilor dintre ea şi ele, poezia ei, are aspecte proprii care nu pot fi comparate cu specificul altor poeţi. Poeta distinge limbajul său poetic de cel obişnuit prin logica eului originar, logosul ei poetic fiind unul viu, ferit de rigidităţi.

Poezia Galinei Furdui ne oferă posibilitatea de a contempla *întregul,* într-o fulgerătoare lumină. Nu numai prin metaforele ei, care cuprind o lume întreagă în cuvinte, nu numai prin asociaţiile ei îndrăzneţe care unesc într-o fulgeraţie revelatoare elemente ale cosmosului care par incomensurabil distanţate, dezvăluindu-ne nebănuit corespondenţe, ci şi prin simbolurile ei atât de inefabile între concret şi abstract.

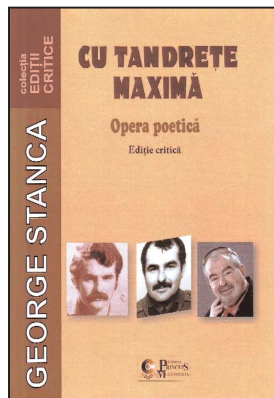

George Stanca, *par lui-même* sau toamna trubadurului

Nicolae GEORGESCU

O **carte cu arhitectură** bine gândită te pune pe gânduri, ca să zic așa, adică o iei, o deschizi de la un capăt, apoi de la celălalt, de la mijloc, întâmplător, după care o lași deoparte, încerci s-o uiți, ca să vezi cum ți-o aduci aminte mai târziu… George Stanca provoacă, astfel, fenomenul de re-citire, obligă cititorul să pună în operație lectura de mai multe ori, îi solicită obișnuința cu „lucrul", îl pune, oarecum, în situația de ritual fără voie. Și, pentru ca masivul său volum (George Stanca: *Cu tandrețe maximă. Opera poetică. Ediție critică.* Editura Princeps Multimedia, Iași, 2013, Colecția Ediții critice. Ediție critică realizată de Lena Boldea Stanca, prefață de Daniel Corbu, postfață de George Stanca, itinerar biografic și note de Lena Boldea Stanca, circa 800 pagini – 696 pagini A4 numerotate + numeroase ilustrații), pătrățos să mi se pară cu adevărat rotund, observ că distribuie aceeași literă peste tot (la mărime mă refer), și la poezie, și la referințe, și la alte însemnări (excepție fac câteva pagini din „Cartea de casă" a familiei, unde sunt inserate poezii de la confrați: din deferență maximă le transcrie diferit). Iar proporția este, desigur, și ea gândită arhitectural: vreo 350 de pagini de poezie, vreo 350 de pagini de proză (însemnări, note, referințe) – și cam o sută de pagini de iconografie.

Ar trebui să scriu ceva despre poezia lui George Stanca, de vreme ce păstrez și mângâi această carte de câteva luni bune – obținând-o în urma unei conferințe, în semn de oarecare prețuire momentană a autorului pentru vorbele rostite; de fapt, cum am înțeles peste un răstimp, din sentimentul sufletului larg dăruitor al său – ca s-o așez în „raftul cu citite", dar ce aș putea spune nou după cei o sută și ceva de critici literari și oameni de cultură care l-au răsfățat pe poet de-a lungul anilor?! Iar să fac abstracție de toți, sau numai de unii dintre ei, nu mă lasă nici măcar răsfoirea întâmplătoare a cărții: cum să treci peste Cezar Ivănescu fără să-l pipăi cu ochiul?! Drept pentru care mai trag o concluzie preliminară: poezia lui George Stanca invită la comentarii semnificative, rostite apăsat, cu implicare, memorabile chiar. Drept este că, dintre speciile literaturii, critica literară este cea mai rezistentă în timp, citim cu încântare și astăzi notele lui Ilarie Chendi, de pildă, despre poeții minori din vremea sa, limbajul criticii rezistă – poezia, poate, s-a învechit. Revin la Cezar Ivănescu: „..a venit vremea ca/ poetul/ să se ia în serios", al său, constat că se reverberează în multe comentarii la George Stanca. O spunea prin 1981 – și iarăși mă pune pe gânduri vorba asta a vremurilor vechi. Observ că autorul a adăugat multe texte noi, dar, mai ales, că și-a reconstruit poezia ca să fie, oarecum, în consens cu acest refren îndemn: a desfăcut volumele și a organizat altfel textele, dând prioritate primei secțiuni intitulată, serios, nu?, SOCIAL. Este în consens și cu zbuciumata sa viață de ziarist de după Revoluție. Extrage, asadar, ceea ce este revoltă, ridicare împotriva ordinii nedrepte etc. Dar este, oare, cu totul drept cu sine însuși?

N**u de dragul lui George Stanca,** pe care toți ni-l recunoaștem aproape și când nu este cu noi, paharele „cocârtophile" din față evocându-ni-l, dar pentru lucrul în sine mă întreb: cum s-ar putea lua în serios un trubadur, din specia căruia mai toți criticii literari îl trag și pe Georgică al nostru? Adică, să lase liedul și să scrie epopei? Dar, din palat în palat pe unde-și plimbă ghitara, ce face el altceva decât să povestească epopeea, s-o rezume, s-o pună în episoade – într-un cuvânt, să *romanțeze,* să aducă epicul la liră și apoi iarăși să-l epicizeze pe măsura ascultătorilor/ascultă-toarelor de azi?

Un lucru îmi devine clar recitind poezia lui George Stanca reconstruită de el însuși: dominant în scrisul său este verbul, el verbalizează totul – dar mai ales locurile, stările pe loc pentru a mă exprima mai clar. Citez acest *Cântec de fetească:* „Ah jună Agnită eu te-am iubit tare/ Când clujeam căpița era vânju mare./ Te-am visat feteasco într-un grup de iele/ Alergai prin ploi aiudă pân' la piele/ Când mi s-a dus visul eram hunedoară/ Negru-antracit un abanos de cioară/ Aruncat de silă într-o baltă albă/ Și pe pieptu-mi negru galbenă o salbă/ Ce-mi arăta calea cu lucirea ei/…și-așa mi-am văzut de drumul taberei./ Iar acuma nene să le tot trăiești!/ Cu burta la soare să vitan-bârsești./ Giuleștind la giusuri dulci de clementină/ Mângâiat alene de o colentină./ Jună albă-iulie blondă și suavă/ Jurilovcă-n plete cu ochi de suceavă/ Mijloc – mediașu satulung femur/ De trei ori pe oră îmi vine s-o fur./ Sâni de piatră-neamță buzău micșunele/ de m-apucă pohta să muscel din ele./ Ia-le toate Doamne că dau de belele!/ Ia-le Doamne iute că intru-n belele!" (p. 169) Tot locul este ceva în acest poem – și toate aceste lucruri (*ceva-uri*) se leagă între ele stând vii în ființa celui care le-a transfigurat, în cântecul trubadurului, adică, cel care este mereu peste tot.

P**ot fi de acord cu Cezar Ivănescu** și al său „trebuie să te iei în serios ca poet" într-un singur fel: la 1981 nu era vremea trubadurilor, poate că nu venise încă ori poate că noi înșine, cu toții, inclusiv Dom Cesar, n-o luam în serios. Să ne amintim cât de serios a devenit Cezar însuși după Revoluție, cum și-a adunat tunetele și fulgerele din poezie aruncându-le împotriva tuturor celor pe care nici măcar versul său nu i-a tușat mai înainte… De atitudine vorbesc, nimic mai mult – dar nici mai serios…

Ce ne facem, însă, cu George Stanca și marii nostri poeți trubaduri astăzi, când vremea trubadurilor a trecut pe lângă noi fără s-o simțim? După ce ne-am luat în serios, pentru un deceniu cât o clipă, și ne-am ieșit din firea noastră categorială devenind, iată, din unii poeți – pamfletari Tv, din alții – ironiști sarcastici pe hârtie de revistă, din alții – politicieni pur și simplu, ș.a.m.d.?

Cred că nu avem ce (ne) face altceva: trebuie doar să ne facem că-i iubim, sau să ne reintrăm în fire, pe categorii, și cei care mai cred în poezie, în literatură cel puțin, să-i zidim curat în istorie, să le mângâiem și să le așternem cu grijă cărțile în raftul cel mai mereu la îndemână și să-i recitim la ceas de taină comună – cum fac și eu cu această carte în prezența dumneavoastră.

Încântarea cântărilor

Mihai BATOG-BUJENIȚĂ

Î**n urmă cu câțiva ani**, un bun prieten mi-a dăruit un sul foarte bine realizat, pe care se află scris un pasaj din *Cântarea Cântărilor,* mai precis, 8:6, acela care sună precum un descântec de iubire: *Pune-mă ca o pecete pe mâna ta…* Îmi place atât de mult cum arată totul, încât îl am prins pe un perete pe lângă care trec zilnic. Suficient cât să-mi amintesc versurile și automat să le recit. Ceva mă face să cred că prin acest mic și nevinovat ritual, ziua mea va fi mai bună și nici nu pot spune că nu se întâmplă așa.

Prin urmare, ros de curiozitate, am intrat, ca orice fericit trăitor al zilelor noastre, în marea arhivă a internetului și am căutat informații despre acest poem considerat a fi cel mai frumos poem de iubire din toate timpurile. Am aflat, desigur, o mulțime de lucruri: că ar fi, foarte posibil, o creație a rebelului faraon Akhnaton sau că are influențe babiloniene, persane ori din străvechea cultură a grecilor preantici, dar si că ar fi o creație a regelui Solomon și cântă iubirea dintre acesta și frumoasa Sulamita. Că poemul fusese într-o vreme, așa cum se întâmplă cu multe capodopere, interzis, fiind considerat prea senzual, aproape că nici nu ne mai miră, însă un înțelept, marele rabin Akiva, trăitor prin secolul al II-lea după Hristos, îi redă locul și rolul în cultura tradițională evreiască, raportându-l la celelalte cărți din grupa Haghiografelor (a III-a grupă din Biblia ebraică *Ketuvim*) și chiar considerându-l mai presus decât acestea prin frumusețea lui literară și profunzimea cugetărilor.

Prin urmare, în urma căutărilor, am aflat suficient de mult ca să fiu complet derutat.

Numai că bunul meu prieten dr. Dorel Schor îmi spusese odată că miracolele se întâmplă doar celor care cred în ele. Aici mă citise perfect, fiind eu unul dintre oamenii care cred că o lume lipsită de miracole ar fi o lume extrem de plictisitoare.

Î**n consecință, miracolul s-a produs!** Am primit de la Paul Leibovici lucrarea intitulată *Cântarea Cântărilor – comentariu*, apărută la Editura Galaxia Guttenberg în anul 2016, cu o frumoasă galerie de ilustrații aparținând lui Isiu Shaerf (ZL). Acest adevărat miracol însă, culmea, nu m-a mirat deloc. Pe Paul Leibovici îl cunosc de aproximativ un deceniu, ne-am întâlnit de mai multe ori la Iași, am făcut schimb de cărți, iar eu am citit cu multă plăcere scrierile domniei sale, nu numai pentru că este un erudit, ci și pentru că este un scriitor, vorbesc de volumele scrise în limba română, complex și fascinant, însă și un foarte bun cunoscător al celor două limbi, ebraică (patru volume editate) și română (opt volume, dintre care și o lucrare specială intitulată *Sărbătorile noastre israeliene, tradiții și povestiri*).

Fiind deci foarte interesat de studiul tradițiilor evreiești, era și normal să ajungă la această capodoperă, *Cântarea Cântărilor,* asupra căreia a muncit mai bine de cincisprezece ani, spre bucuria noastră, a celor care acum putem avea acces la o lucrare științifică lipsită de influențe religioase prea puternice sau de partizanate eclesiastice. Paul Leibovici, și în această lucrare, dă măsura inteligenței, a interesului și a seriozității cu care trebuie abordată o temă, mai ales când aceasta a fost analizată de-a lungul mileniilor, aparent, sub toate aspectele.

Dar oare ce aduce nou acest studiu extins, perfect sistematizat și bine coordonat ideatic?

Î**n primul rând, demonstrează** că poemul, influențat desigur de culturile de contact, babiloniană, persană, greacă sau egipteană, este opera, una fundamentală, a poporului evreu, ea răspândindu-se în lume numai în limba ebraică și chiar făcând din Solomon și Sulamita eroii evrei ai cânturilor.

Ca argumente aduce în prim-plan descrierile de natură sau referirile la flora și fauna caracteristice zonelor locuite din străvechime de evrei, elemente care abundă în versurile poemului și care fac un tot unitar cu iubirea dintre oameni (aici, între Solomon și Sulamita). Ba, mai mult, comparațiile cu leii sau tigrii, ca forță și frumusețe a omului îndrăgostit, aduc și importante informații asupra faunei din acele timpuri, iar delicatele trimiteri la unele caracteristici ale florilor sau ale arborilor în diferite anotimpuri duc poemul în acea sferă celestă în care frumusețea este unul dintre fundamentele creației, una dintre formele de manifestare a divinității.

→

Cărți și autori

Bogdan Teodorescu și romanul palimpsest

Maria VAIDA

Profesorul Bogdan Teodorescu este autorul mai multor volume de proză, începând din anul 1991, când publică romanul *Copiii teribili nu învață istoria,* apoi, în 2001, *Spada,* în 2005, *Dacic Parc*, în 2010, *Băieți aproape buni.* Între timp, publică două cărți minunate de călătorii, iar în 2016 îi apare romanul *Libertate,* Ed. Cartea Românească, București. Volumul suprapune imaginea unor personaje diametral opuse, legate prin personajul principal Sonia Craiu, dar și prin conceptul de libertate, văzută ca o necesitate bine înțeleasă, de unde și titlul romanului. Personajului principal i se răpește această libertate, fără drept de apel, fiind părăsită, pe rând, de toți prietenii, de soț și de rude, cu excepția unui jurnalist, fost și el mazilit, cândva, Mario Popescu, personaj preocupat de aflarea adevărului, un veritabil cavaler, care salvează onoarea Soniei, deși prea târziu și aproape în zadar, după ce viața mai multor personaje a fost bulversată, relațiile familiale și sociale distruse. Autorul ne poartă prin labirintul minciunii, al trădării, al prefăcătoriei din societatea românească de azi, arătând ce preț poate să fie pus pe sinceritate, dacă ne confesăm cui nu trebuie, sau cum nu trebuie, cât de ușor poate fi manipulat adevărul, cât de relative sunt aceste concepte: prietenie, rudenie, libertate, fidelitate, iubire. Filă cu filă, autorul dezvăluie, din perspective multiple, caracterul Soniei Craiu, o femeie frumoasă, inteligentă, serioasă, fidelă, dorită de mulți bărbați, dar îndrăgostită doar de soțul ei, Dan. Căderea ei în abisul trădării este ca o rătăcire într-o gaură neagră din universul propriei existențe: Sonia își pierde soțul, fiul, familia, prietenii, însuși sensul existenței, din cauze care ne sunt dezvăluite cu măiestrie doar la final, când era prea târziu pentru eroină.

Recentul roman al scriitorului Bogdan Teodorescu este o carte valoroasă, apreciată de confrați și de critici, pentru că: *Aici avem toate datele pentru o carte de succes: acțiune palpitantă, suspans, personaje puternice care-și prezintă hotărâte punctele de vedere, ironie și un final neașteptat. Dar este mai mult decât o narațiune antrenantă. Există un plan de profunzime tulburător, o privire în abisul unei societăți întocmite greșit, imprevizibilă, capabilă să distrugă vieți cu un cinism absolut* (Horia Gârbea). Prin tehnicile narative specifice comunicării, unde autorul nostru este specialist, scriitorul demontează mitul vieții împlinite ca iluzie, pune față în față oameni cunoscuți, care să-și afirme adevărul referitor la întâmplările din viața Soniei, peste care trece tăvălugul minciunii și mistificării, lăsând vraiște tot ce era frumos înainte, pentru că viața femeii se divide între cea dinainte de apariția romanului lui Sorin Bratu, de fapt, Sorel Bratosin, securist, specializat în interceptări ilegale, și perioada de după, în care Sonia își pierde sensul vieții, devenind umbra celei care a fost. Ca într-un palimpsest, ni se relevă perspectivele relativității: adevărul e relativ, libertatea e relativă, drepturile omului sunt călcate în picioare, viețile oamenilor sunt distruse de un sistem plătit din banii noștri.

Vulnerabilitatea oamenilor este o realitate, nepăsarea față de problemele celuilalt e o formă a egoismului nostru, dar scriitorul dovedește că există și persoane cărora le pasă, iar profesorul Bogdan Teodorescu este o astfel de persoană. Indirect, prin tehnici narative specifice jurnalismului, autorul dezvăluie adevărul prim, pluriperspectivismul fiind predominant, lumea e văzută ca într-o oglindă, nu purtată de-a lungul unui drum, ci de-a lungul unei vieți, prezentând mărirea și decăderea ei. Sonia este văzută ca o târfă, cică s-ar fi culcat cu 27 de bărbați, deși s-a căsătorit fată mare, soțul ei fiind și primul bărbat din viața sa, pe care îl iubea, în pofida cumnatei sale, cea faină și grasă, a soacrei sale boieroaica, a altor bărbați care o priveau cu jind, a prietenelor care o invidiau pentru frumusețea ei netrucată, pentru firescul și succesul ei profesional. Confesiunea prin stilul indirect liber, prin cel direct ori indirect marchează câteva borne esențiale în aflarea adevărului, după cum are grijă autorul romanului, pe model călinescian, am zice, deoarece el o așază pe Sonia în lumina reflectoarelor privirii și gândirii celorlalți, ea se oglindește în cioburile unei oglinzi sparte, iar disprețul nemeritat se răsfrânge asupra frumoasei femei ca valurile unui râu plin de noroi. Cât de amplă este manipularea se poate vedea și din renunțarea Soniei, ea nu mai poate lupta cu morile de vânt, pentru că acestea chiar sunt uriași; până și sora ei, confesoarea și prietena cea mai bună, își pierde încrederea, considerând că a mințit-o. Abia în final, cititorul află care este cauza atâtor asemănări ale personajului cu felul de a fi al Soniei: înregistrările ilegale i-au permis scriitorului securist să creeze similitudini comportamentale, iar comunicarea telefonică excesivă a ei cu Lori, sora și confesorul ei, aduc momente din viața femeii în lumina publicului cititor; consecința este oprobiul public, deși femeia era nevinovată. Prin tot hățișul firelor narative, cu inerția și memoria involuntară, fire care se adună ghem în final, răzbate capacitatea sau abilitatea scriitorului de a crea suspansul, iar lectorul stă uneori cu sufletul la gură, așteptând dezvăluirea tainei: atât să fie de imorală Sonia Craiu, încât nimeni, nici prietenele, nici soțul, nici sora ei n-o cunoaște!?

Scriitorului nostru îi pasă: *Chiar dacă Sonia e nimeni și fostul ei soț e nimeni, și, mai mult ca sigur, copilul lor, cum l-o fi chemând, e nimeni, mie îmi pasă că toată existența lor a fost făcută bucăți de un securist ajutat de alți securiști, pe care noi îi lăsăm să se joace de-a Dumnezeu. Înțelegi? Îmi pasă că Sonia a ajuns, de furie și de disperare, să se comporte ca o nebună, îmi pasă că fostul ei soț suferă în tăcere și nu-și găsește locul în propria lui viață, îmi pasă că băiatul lor va crește crezând că maică-sa era o cocotă și îmi pasă, mai ales, că nu e nimic de făcut să repari situația asta* (p. 241). Chiar dacă finalul (intuit de cei care am trăit în vremea comunismului) și dezvăluirile de la proces nu-i mai folosesc Soniei, el ne dă nouă, lectori inocenți, o speranță, ne redă convingerea că nu suntem singuri și că se va găsi întotdeauna cineva să ne apere, în numele adevărului și al libertății, în numele omeniei. Mulțumim, domnule profesor, pentru lecția de viață!

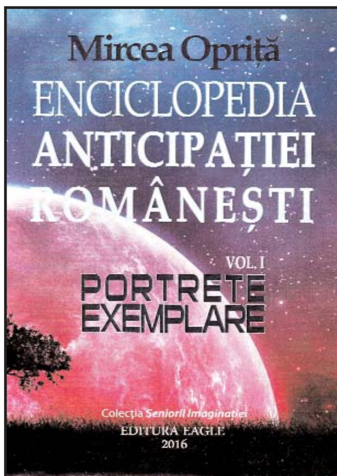
Paul Leibovici este convingător atunci când, fără să ignore influențele culturilor de contact, demonstrează că poemul aparține structural poporului evreu, el fiind, ca multe capodopere, una dintre modalitățile de manifestare a culturii de tip folcloric, fiind cântat și, evident, îmbogățit stilistic, cu orice prilej de bucurie. El este prezent și în culturile ritualice, fiind recitat mai ales vineri seara, în familie, ca o prevestire a zilei ce va veni, aceea închinată odihnei și Domnului, însă precedată de trecerea prin focul purificator al iubirii. Desigur, nu voi intra în amănunte, ele făcând deliciul lecturii acestei cărți, iar autorul știe să dozeze informația, să o ordoneze și să o analizeze în așa fel încât, departe de a fi confuză ori greoaie, devine pasionantă, captivantă și foarte ușor de urmărit logic. Lucru, trebuie să recunosc, destul de dificil, așa cum am văzut prin multe alte lucrări dedicate acestui mirific poem, mai ales din pricina faptului că una dintre caracteristicile sale este o extraordinară complexitate, cu trimiteri în toate sferele activităților umane, ale ciclurilor naturii ori, prin jocul irezistibil și subtil rezultat din împletirea metaforelor cu hiperbolele, la o subtilă și foarte elevată senzualitate, dar și cu un expozeu al sentimentelor omenești și a gândurilor înalte inspirate de iubire în sensul cel mai profund al conceptului.

Nu lipsește din abordările autorului nici orașul Ierusalim în dubla sa ipostază de lucru concret, dar și de element spiritual de o importanță capitală a dăinuirii poporului evreu prin furtunile istoriei, ori referirile la muncile câmpului sau la ciclurile naturii, ca fiind o reprezentare accesibilă senzorial a ciclurilor cosmice.

Sunt foarte interesant prezentate activitățile ritualice în care poemul este un fel de coloană vertebrală a acestora, dar și faptul consfințit prin studii că la baza actualului poem se află limba aramaică, adică limba dominantă în Eretz Israel cu cel puțin 400 de ani înainte de era noastră.

Oricum, complexitatea acestui studiu, frumusețea, dar și marele interes cu care trebuie privit nu pot fi împlinite decât citind acest minunat volum, rod al unei munci titanice, dar care justifică pe deplin efortul autorului, măcar prin înălțătorul sentiment de bucurie pe care ne-o conferă lectura lui.

Semn(al) de carte

Mircea Opriță, *Enciclopedia anticipației Românești. Vol. I, Portrete exemplare,* Editura Eagle, Buzău, 2016

A fi ex-centric nu e totuna cu a fi bizar, și nicidecum cu a fi în mod programatic acultural, inamic al esteticii, refugiat într-un ghetou unde literatura autentică n-are ce să caute. A fi ex-centric înseamnă ceea ce ne sugerează în limbajul ei sec și precis geometria: însușirea unui punct de a nu fi în centrul unei figuri. Cred că așa trebuie privită și anticipația, nu ca un produs antiliterar și chiar incompatibil cu literatura, ci pur și simplu ca un mod de a face literatură într-un chip diferit de ceea ce acceptă canonul tradițional al creației. Dar, cum am lăsat deja să se înțeleagă prin cele spuse până acum, canoanele s-au tot schimbat pe parcursul lungii vieți a literaturii. Se schimbă și acum. Cu sau fără audiență în acest moment, la noi, ideea unei necesare evoluții în critica momentului își va consolida în mod precis șansele, impusă de noile tendințe din istoriografia literară universală. Critica va trebui să descopere că și genurile marginale, considerate minore sau chiar paraliterare, pot fi tratate cu același instrumentar analitic ca și cărțile de literatură generală. (…)

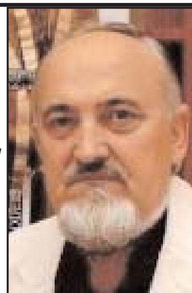
O critică fără prejudecăți are unde căuta și în mod precis va găsi un apreciabil număr de scriitori care și-au dedicat timpul și energiile creatoare cultivării anticipației în forme superioare, încadrabile – și de fapt încadrate – în literatură. Lista lor se întinde de la „clasicii" genului (Felix Aderca și Victor Anestin, bunăoară), până la cei mai dotați reprezentanți ai SF-ului nostru actual (Gheorghe Săsărman, Mihail Grămescu, Liviu Radu, Sebastian A. Corn, Dănuț Ungureanu, Michael Haulică și alții pe care nu-i numesc acum), trecând și prin contribuția temeinică a unor maeștri incontestabili ai domeniului, precum Vladimir Colin, Ion Hobana, Adrian Rogoz, Victor Kernbach, Horia Aramă etc. Critica aceasta va avea și surpriza de a descoperi contribuția lui Cornel Robu, teoretician care și-a câștigat o meritată reputație internațională.

(Autorul, în *SF-ul ca literatură excentrică,* la începutul cărții)

Cărţi şi autori

Apostol D. Culea în slujba românilor din Basarabia

Ion I. SOLCANU

Lucrarea cu titlul de mai sus (Editura Ordessos, Piteşti, 2016, 121 de pagini, 24 de fotografii) apare în cadrul proiectului judeţean Argeş *Personalităţi făuritoare ale Marii Uniri,* coordonat de lectorul universitar Cornel Popescu de la Universitatea din Piteşti, manager general al Muzeului Judeţean Argeş. Ceilalţi doi autori, Radu Ştefan Vergatti şi soţia acestuia, Cristina Narcisa Vergatti, sunt descendenţi ai celui evocat în paginile lucrării prezentate în aceste rânduri. Nathalie–Louise Drouhet, aflată la cea de a doua căsătorie cu Apostol D. Culea după moartea în 1916 la Pasul Predeal a primului ei soţ, profesorul Nicolae Ciobanu din Galaţi, este bunica dinspre mamă a istoricului Radu Ştefan Vergatti. Multe dintre informaţiile şi imaginile conţinute între coperţile cărţii sunt deţinute de cei doi autori din familie, ceea ce sporeşte autenticitatea şi credibilitatea lor.

Autorii mărturisesc că prin publicarea lucrării au urmărit să contureze „rolul incomensurabil al învăţătorilor în procesul de formare a României Mari, rol încă insuficient relevat". Apostol D. Culea aparţine generaţiei de aur a „haretiştilor luminători" ai satului românesc, ei înşişi fiind fiii acestuia. Îndrumarea elevilor era doar o componentă a preocupărilor pentru care erau salarizaţi de stat, dar, în acelaşi timp, mulţi dintre ei, fără niciun fel de remuneraţie, au animat viaţa culturală a satelor ca dirijori sau instructori de ansambluri corale şi de dansuri populare, culegători de folclor, creatori de muzee locale etc.

Pe acest tărâm al activismului cultural, în Moldova anilor premergători Marii Uniri, dar şi în perioada interbelică, s-au impus nume sonore din breasla dascălilor rurali, precum Alexandru Vasiliu (Tătăruşi, jud. Baia), Mihai Lupescu (Zorleni-Tutova), Simion T. Kirileanu (Holda-Broşteni), frate cu ilustrul cărturar G.T. Kirileanu, Vasile Tomegea (Boroaia), Gheorghe Rădăşanu (Bogata-Baia), Petru Gheorghiasa (Rădăşeni) etc. etc.

Cornel Popescu, Cristina Narcisa Vergatti, Radu Ştefan Vergatti creionează cadrul de efervescenţă intelectuală în care, în aceeaşi perioadă, în Muntenia s-au ilustrat învăţători ca Ion Mihalache, D.V. Ţoni, Nicolae Dunăreanu, Apostol D. Culea şi alţii. Începând cu 1906, toţi aceştia, alături de mulţi învăţători, profesori şi preoţi veniţi din Transilvania, Bucovina şi Basarabia, au fost şi frecventatori asidui ai prelegerilor ţinute de profesorul Nicolae Iorga la Vălenii de Munte. Aici, pe marginea prelegerilor sale de istorie privind unitatea de limbă şi de cultură a românilor din cele trei mari provincii, urmau dezbateri aprinse, ale căror concluzii conduceau logic spre dreptul inalienabil al acestora de a se uni într-un singur stat naţional. Era deci firesc ca, odată cu intrarea României în războiul de întregire a neamului, cu toţii să se înroleze în armată, luptând pe diversele fronturi pentru apărarea gliei străbune şi realizarea idealului naţional, între cuvântul rostit şi fapta lor fiind un deplin consens.

Autorii relevă apoi activitatea învăţătorului Apostol D. Culea refugiat în Basarabia, la Chişinău, împreună cu Şcoala de Băieţi nr. 29 din Bucureşti, al cărui director era. Aici, munca sa a fost intensă, desfăşurându-se pe diverse planuri: învăţământ, propagandă, publicistică, autor de manuale etc. Cum era şi firesc, a urmat recunoaşterea calităţilor şi capacităţilor sale organizatorice şi intelectuale. Mai bine de trei ani, 1918-1921, acesta, la propunerea lui Ştefan Ciobanu, s-a aflat în fruntea Directoratului Instrucţiunii (Propagandă Culturală) pentru Basarabia, perioadă în care înfiinţează revista pedagogică *Şcoala Basarabiei;* este detaşat apoi la Bucureşti, pentru a lucra la reorganizarea Fundaţiei Culturale Regale Principele Carol, ocupându-se de crearea Căminelor culturale; în timpul guvernării Nicolae Iorga va deţine funcţia de director general la Direcţia Învăţământ Primar. Este relevată apoi activitatea lui Apostol D. Culea ca autor de manuale pentru învăţământul primar, de scrieri de popularizare, conferenţiind pe aceste teme şi multe altele care priveau viaţa satului românesc la postul de Radio Bucureşti etc. În timpul regimului comunist, a refuzat orice colaborare cu acesta. Drept urmare, Apostol D. Culea a fost marginalizat, iar opera sa pusă la index. Demersul de faţă al celor trei autori demonstrează că adevărul se impune întotdeauna, chiar dacă, uneori, cu întârziere.

În încheierea prezentării acestei lucrări semnalăm doar în treacăt că lista învăţătorilor care s-au aflat pe frontul ideologic al propagandei culturale din Basarabia cuprinde câteva sute de învăţători demobilizaţi în primăvara anului 1918. Ei ar merita un studiu de sine stătător. Amintim doar că printre aceştia l-am găsit şi pe Ion Mihalache, care vreme de 15 zile s-a aflat la Akerman. Învăţătorilor li s-au alăturat însă şi oameni de cultură – scriitori, poeţi, artişti plastici: Nichifor Crainic, N.N. Beldiceanu, sculptorul I. Dimitriu–Bârlad, dar şi universitari, între care şi I.D. Ştefănescu şi mulţi, mulţi alţii.

Cherchez la femme

Şi pietrele sunt vii!

Paula ROMANESCU

Cine hotărăşte care piatră să devină treaptă sau altar pentru înălţare, chip de înger sau femeie?...

Prin anul 2005, la Muzeul Borghese din Roma tocmai se celebra centenarul deschiderii pentru public a faimoasei Galerii de Artă de aici, în care se pot vedea între multele comori *Răpirea Proserpinei, Apollo şi Dafnis, David cu praştia,* sculpturi de Gian Francesco Bernini (1598-1680), realizate de marele artist pe când acesta avea între douăzeci şi patru şi douăzeci şi opt de ani – vârste la care tinerii din zilele noastre abia dacă încep să priceapă rostul venirii lor pe lume, necum să îndrăznească să afirme cum că „valoarea nu aşteaptă numărul anilor".

Trec la distanţă de o lungime de braţ pe lângă aceste minuni şi îmi înfrâng cu greu nevoia de a le atinge (Arghezi îmi şopteşte din umbra în care s-a retras: „Aş vrea să le pipăi şi să urlu: Este!").

Mă apropii ca din nebăgare de seamă şi „pipăi" cu vârful degetelor carnea marmorei nimfei Dafnis, mângâiată de degetele artistului în urmă cu aproape patru secole şi care mai păstrează poate infinitezimala undă de căldură a mâinii sale în aşteptarea căldurii mâinilor celor de acum, între care, iată, şi a mea... Nu, nu-l ignor nici pe Apollo.

De ce atingând imperceptibil piciorul nimfei simt parcă zvâcnirea unei rădăcini cu care aceasta încearcă să se lege de pământ? Ori poate chiar eu devin rădăcină, mugure promis pe un ram de piatră, frunză, scoarţă de trunchi de copac străbătut de verticale seve, izvodind (a câta oară?) dorul pământului de-a fi mai lângă cer!... Dar Proserpina, fericita răpită…

Iat-o şi pe trufaşa rotunjoară Paolina Bonaparte-Borghese (sora preaiubită a corsicanului acela ajuns împărat) în chip de *Afrodita-Venus Vincitrice* (imaginea alăturată) – în splendida armură a trupului ei tânăr – operă a sculptorului Antonio Canova (1757-1822), care, pretinde gura lumii veşnic clevetitoare, va fi studiat cu atenţie fierbinte şi mâini experte formele anatomice ale prea mândrei zeiţe de lut însufleţit, însufleţind-o la rândul lui cu o devastatoare iubire foarte păgână şi cât se poate de arzătoare...

Acum, *Paolina* de marmoră tronează într-o sală care parcă e numai pentru ea, oferindu-se privirii însetaţilor de frumos, cu braţul sprijinit pe două perne, aşezată nonşalant pe o canapea cu salteluţă „moale", în care trupul ei gol se afundă ca într-o îmbrăţişare caldă după ce se va fi desprins din fierbintea îmbrăţişare a îndrăgostitului şi îndrăgitului de ea Antonio. Degetul mic de la mâinile sale fine este graţios depărtat de restul degetelor (ca într-un *noli me tangere* adresat profanilor), în semn de aleasă distincţie, cum era percepută „schema" aceasta pe la început de secol al nouăsprezecelea, semn de ridicolă preţiozitate în vremea noastră.

Mâna ei stângă ţine cu îndreptăţită mândrie un măr – fructul acela buclucaş cu care Paris a pălit-o pe Afrodita / Venus, *Cea mai Frumoasă* dintre *Cele Trei Graţii,* mituit de aceasta cu promisiunea că i-o va da în dar pe frumoasa Elena a Menelaului, de unde întreaga dandana de după, cu legendarul Război Troian cântat de-a pururi de omenire după cum l-a fost înălţat în epopee poetul acela genial pe numele său Homer, de care „Nu se prea ştie sigur de-a existat aievea,/ În schimb se ştie foarte precis că era orb..."

Paolina lui Antonio Canova era Afrodita-Venus vincitrice, era iubita artistului, Galateea lui!

Să fie frumuseţea fizică a femeii singurul criteriu de care ţine seama judecata masculină când se pune problema unei alegeri?

Îmi amintesc de un concurs literar de pe meleagurile mioritice de după marea vânzoleală care s-a fost lăţit peste naţia română de la punerea la zidul târgoviştean al „celui mai iubit" şi „a celei mai academiciene", concurs al cărui juriu, preponderent masculin, a decis acordarea unui premiu mărişor unei drăgălaşe „inocente" într-ale scrisului, un fel de strănepoată a fătuţei cea „din rude mari împărăteşti" cu a ei rugă pleonastică foarte, „Cobori în jos, luceafăr blând!", un fel de… nepoţică a nu ştiu cărui dregător baronel judeţean bine dedulcit la ranguri de nobleţe măsurabilă în arginţi comunitari... (A nu se confunda cu lătrătoarele patrupede stăpâne pe coclauri prin cele urbe libere de zgarda totalitară.)

Zadarnic a încercat atunci o membră a juriului (minoritate infimă!) să-i trezească pe noii *Paris* la dreapta raţiune. Ei nu şi nu! Argument suprem: „Să încurajăm tinerele talente, să le ajutăm cu grijă dacă se poticnesc, fiindcă e doar din puritate de suflet candriu; femeile deştepte să se descurce singure dacă le arde de scris poezie!"

Când am văzut-o pe delicata nimfetă – căprioară bipedă cu ochi mari şi umezi ca două lăcuşoare de senin şi umbră, lângă care să-şi tot afle alean pârjolul din ochii „pârjoliţilor" de dorinţe, le-am înţeles acestora alegerea... Aveau perfectă dreptate! Ce atâta gramatică a limbii române? Ce atâta metrică? Ce atâta nuditate de idei?... *Mărul* ei de aur trebuia cules repede şi făcut marmeladă... Mâini îndemânatice şi guri lacome ar fi fost destule...

(Continuare la pag. 31)

Vecina mea, Africa

Dictaturi uitate

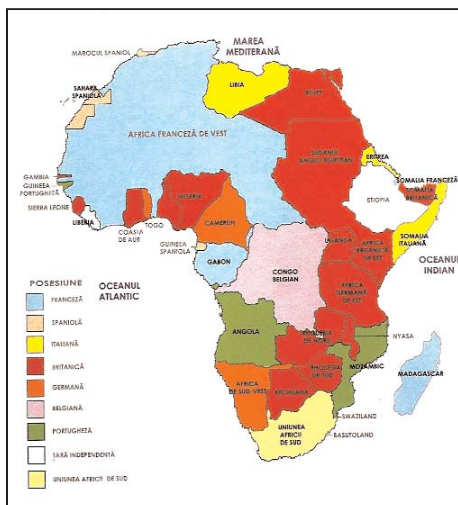
Nicolae MELINESCU

La începutul anilor ’90, Houphouët Boigny îi împărtășea președintelui francez, Francois Mitterrand, teama sa că schimbările de regim din Europa de Est ar fi putut să deturneze atenția și ajutoarele financiare dinspre Africa spre noile conduceri din zona fostului comunism european. Îngrijorarea președintelui pe viață al Coastei de Fildeș, comanditarul celei mai mari catedrale din lume, provenea din prăbușirea sferelor de influență și reașezarea lor în varianta postneocolonialistă care a menținut fostele posesiuni de peste mări sub controlul economic și militar al metropolelor tradiționale, control cosmetizat în interiorul francofoniei, al Commonwealth-ului și al câtorva variațiuni locale. Aceste reașezări nu s-au petrecut pe fondul unui posibil vid, pentru că noul climat internațional și avântul comunismului de piață au adus în Africa subsahariană China, o țară desprinsă de amabilitățile ideologice ale maoismului, dar stimulată de o foame imensă de materii prime.

În febrilitatea convulsiilor din interiorul său, România nu a luat în seamă mutațiile din țările continentului negru, multe dintre ele, cândva, partenere însemnate din „clubul săracilor”. Până în 1989, pe teritoriul african funcționau 27 de ambasade ale țării noastre și 28 dintre țările africane aveau reprezentanțe diplomatice la București. Modificarea cantitativă a legăturilor româno-africane a pornit de la noua structură a conducerii românești. Până la schimbarea de regim, România încheia acorduri și tratate la nivelul dictatorilor. Dictatorul român, preocupat mai puțin de cultivarea comunismului – pentru asta aveau grijă și bani sovieticii, chinezii și nord-coreenii – urmărea interesele economice: documente de cooperare cu dictaturi din Libia sau Nigeria pentru petrol, cu Zambia pentru cupru, sau fosfați pentru Maroc; pătrunderea pe noi piețe de desfacere pentru echipamente industriale, utilaje agricole și tractoare, material feroviar rulant. Când a dispărut dictatorul din România, regimul succesor s-a adaptat regulilor comerțului internațional liberalizat și depolitizat, dar a rămas să negocieze cu aceeași dictatori mai puțin motivați de așa-zisa solidaritate a țărilor în curs de dezvoltare.

Lumea africană s-a modificat în urma schimbărilor paradigmatice la nivel global. Organizația Unității Africane, supranumită, nu degeaba, „clubul dictatorilor”, a devenit Uniunea Africană, organism care a încercat cu succese modeste să creeze un sistem continental de securitate colectivă, o sarcină uriașă pentru o regiune dominată de cutume ancestrale și de actualități tribale. Totuși, după 1990, 38 de țări africane au efectuat reforme constituționale, cu dorința evidentă de a părăsi structurile postcoloniale anchilozate. Revoluționară a fost propunerea unor formațiuni politice din afara cercului puterii, acolo unde ele existau, și a unor parlamente de a limita mandatele prezidențiale la numai două pentru aceeași persoană. A fost o mișcare revoluționară pentru multe societăți, consolate cu ideea că dreptul la conducere îi revenea „părintelui națiunii”, instalat pe viață, care la deces trecea țara ca moștenire descendenților sau favoriților lui. Dictatori îndrăgostiți de putere au reacționat și au provocat conflicte interne sângeroase, care nu au mai dat răgazul unor forțe progresiste să se manifeste și să prevaleze în jocul pentru putere. Așa s-a făcut că după puseul reformist al unimultipolarismului post Război Rece, mai mulți dictatori au reușit să se strecoare în spatele scenei politice mondiale și să-și mențină monopolul asupra țării și a populației ei, susținuți și apărați de poliția politică, de serviciile secrete și de grupuri externe de interese. În loc să intre în noua cadență a relațiilor internaționale, câteva state africane s-au reîntors în același cerc vicios al sferelor de influență, comandate acum de alți hegemoni. În Gambia, Yahya Jammeh a rămas în fotoliul prezidențial 22 de ani, a supraviețuit unui număr de șapte tentative de asasinat și lovituri de stat și abia în decembrie 2016 a plecat în exil în Senegal, sub amenințarea expulzării monitorizate de forțe multinaționale.

După masacrele ordonate de Idi Amin, Uganda părea să-și fi găsit drumul spre pacea internă după 1979. Alegeri aproape libere, aplauze internaționale, ajutoare și, în sfârșit, un nou lider la Kampala au dat noi speranțe după 1986. Yoweri Museveni este și în prezent președintele Ugandei, conduce țara fără să accepte opoziție sau diversitate de păreri, securitatea colectivă și individuală sunt teoretice și pentru majoritatea populației sărace nu înseamnă mare lucru, așa cum nu reprezintă mare lucru nici promisiunea prosperității posibile adusă de descoperirea unor bogate rezerve de petrol din nord-vest, concesionate deja unor companii franceze, americane și italiene.

În Republica Democrată Congo, Jospeh Kabila, ales președinte în 2001, în urma unei votări discutabile, ar fi trebuit să părăsească președinția la sfârșitul lui 2016, dar a amânat momentul până la anul, cu speranța să modifice constituția, să devină un nou Mobutu și să conducă până la adânci bătrâneți. Întârzierea comisă a provocat deja mișcări de stradă masive, mai ales în regiunile aurifere și din sud-est.

Ciadianul Idriss Deby este președinte de 27 de ani, a traversat insurecții, conflicte tribale, ciocniri cu vecinii, conduce un stat eșuat, dar rămâne, încă, administratorul averii naționale, îmbogățită prin descoperirea unor mari rezerve de petrol.

Noul stat Eritreea, apărut în 1993, după treizeci de ani de război cu Etiopia, este condus sub pumnul de fier al lui Isaias Afwerki. Fost lider al mișcării naționaliste, școlit în lupta de gherilă doi ani în China maoistă, el este, probabil, unul dintre cei mai sângeroși lideri africani. Observatori internaționali au comunicat că peste 10 mii dintre oponenții regimului au fost arestați și nimeni nu știe nimic de soarta lor de ani de zile.

Blaise Campaoré a modificat constituția din Burkina Faso în 1990 ca să poată rămâne președinte până în 2014. Numai o revoltă populară de amploare, violentă și incontrolabilă, l-a trimis în exil.

Un caz spectaculos pentru dictatorii uitați îl oferă sudanezul Omar al Bashir, supraviețuitorul a două războaie civile, pus sub acuzare de Tribunalul Penal Internațional pentru ucidere în masă, violuri, jefuirea națiunii și folosirea comandourilor janjaweed în terorizarea populațiilor creștine din sud și din vest, azi populații ale Sudanului de Sud. Sfidând mandatul de arestare emis pe numele lui, Bashir călătorește cu mare fast în câteva state arabe care ignoră acuzațiile care i se aduc.

Zimbabwianul Robert Mugabe, cândva considerat de foștii stăpâni coloniali drept tipul noului politician african luminat, educat (din pușcărie și-a luat prin corespondență șase titluri de master la universități din Marea Britanie), s-a pregătit la cei 93 de ani să mai candideze pentru un nou mandat de președinte. Soția lui, în vârstă de 54 de ani, a declarat că și dacă va muri, Mugabe tot va fi reales, pentru că îl iubește poporul. 37 de ani de guvernare, mai întâi ca prim-ministru și ulterior ca președinte cu drepturi depline, au făcut dintr-o țară prosperă, cu resurse umane și materiale semnificative, o țară eșuată, care a atins recordul ratei de inflație de cinci sute de mii la sută.

Vecinul său din Africa de Sud, Iacob Zuma, oaspete al României în 2005, pe când ocupa funcția de vicepreședinte, este pe cale să-i urmeze. Ca și Mugabe la sfârșitul războiului de gherilă împotriva guvernului minoritar alb, președintele sud-african se pregătește să confiște fără despăgubiri fermele albilor pe care i-a declarat ocupanți ilegali, chiar dacă sunt la a cincea generație de rezidenți. Voci din opoziție au calificat manevra drept un abuz de neiertat în țara lui Nelson Mandela, laureat la Premiului Nobel pentru Pace. Dar nu este singurul abuz. Zuma a intrat în atenția presei internaționale după ce și-a comandat un avion prezidențial de lux în valoare de 400 de milioane de dolari și i-a recondiționat reședința uneia dintre cele patru neveste pe banii contribuabililor.

Lista dictatorilor uitați sau iertați este mult mai lungă și manifestările lor sunt tot mai perverse și mai sofisticate. Asasinatele și expulzările din perioada sferelor de influență au fost înlocuite cu ingineri financiare ilicite, cu manevre corporatiste bazate pe informații secrete, cu piramide bancare de care au mai avut și românii parte, cu tranzacții ilegale cu arme, droguri, materiale strategice. Arsenalul lor s-a îmbogățit cu instrumentele crimei organizate, cu procedee și mașinațiuni hiperrafinate, capabile să ascundă departe de ochii opiniei publice și ai instituțiilor de control deturnări imense de fonduri, bunuri, privilegii și valori. Ceea ce provoacă o cercetare mai profundă a existenței și persistenței dictatorilor uitați este însăși perpetuarea prezenței lor malefice într-o lume dinamică, într-o perioadă de comunicare intensă la nivel global, de modernizare a relațiilor dintre state pe baza dreptului internațional și a drepturilor omului. În caracterul anarhic care nu lipsește din relațiile între state, se manifestă tot mai ferm organisme internaționale de supraveghere și regularizare a comportamentului statelor pe baza unor norme acceptate, organisme care respectă suveranitatea statelor-națiune, dar își exercită și dreptul atribuit prin consens de a monitoriza și a sesiza nereguli și încălcări ale Cartei Organizației Națiunilor Unite și ale altor documente fundamentale pentru relațiile dintre state.

Unul dintre paradoxurile globalizării este acela că procesul în ansamblu a redus la dimensiunile satului global lumea de azi, dar a stimulat dezvoltarea în interiorul comunității universale tot mai concentrate un regionalism care alimentează identitatea și afirmarea unor națiuni în perimetrul geopolitic propriu, fără aspirații de hegemonie universală. În acest context, ceea ce se întâmplă în țări cândva aflate sub o umbrelă politico-economică dezvoltată pe ideologii comuniste sau capitaliste trece pe plan secund, în prim-plan plasându-se realitățile, tendințele și tensiunile din propriul teatru regional. Țări donatoare, cu influență în Africa Războiului Rece, se concentrează în prezent pe noi zone de interes din cercul Pacificului, din Orientul Mijlociu lărgit sau din America Latină. Economii emergente ca Indonezia, Turcia, Argentina sau Polonia concentrează atenția investitorilor puternici. Conflictul ideologic, odată eliminat după căderea simbolică a zidului Berlinului, a creat un spațiu de manevră pentru corporațiile care au luat-o înaintea statelor și au creat noi paradigme de acțiune în care un regim autocratic poate fi partener dacă asigură funcționarea afacerilor. Penetrarea transnaționalelor pe scena internațională ca entități nonstatale cu o forță economică mai mare decât a multor țări dezvoltate a repus atitudinea față de Africa și față de nemuritorii săi conducători pe baze pragmatice, în care profitul absolut și sigur rămâne cuvântul de ordine.

Muzeul nestematelor din Teheran

Ion PĂTRAȘCU

Povești despre comori tot citim, din copilărie, și încă le mai savurăm. Nici nu-mi pot imagina cum arătau acele comori fabuloase, strânse timp de milenii, care între timp au fost jefuite, dosite sau se află prin hăurile mărilor și oceanelor. Poate că povestea care ne-a marcat copilăria este cea a lui *Ali Baba și cei 40 de hoți*. Este aventura unui tăietor de lemne, care trăia cândva în vechea Persie, pe nume Ali Baba. Îl invoc pe el pentru că, în momentul în care am pășit în Muzeul Național al Bijuteriilor din Teheran, aveam probabil aceeași expresie de uimire ca Ali Baba, atunci când a intrat în peștera celor 40 de hoți. Sigur, eu nu am avut nevoie de parolele *Sesam deschide-te* și *Sesam închide-te,* pentru a ajunge într-unul dintre cele mai păzite locuri din Iran, întrucât îmi plătisem intrarea. Ajuns înăuntru, mi-am dat seama imediat că cei 40 de hoți nu avuseseră când și cum să strângă o comoară de dimensiunile celei de la muzeul în care mă aflam. De aceea, parcurgând sălile muzeului, cu acea colecție unică în lume, totul mi se părea ireal, chiar imposibil.

Pentru a înțelege ceva din ceea ce vedeam, a trebuit să răsfoiesc mental o carte de istorie a iranienilor. Din ea, aflam că imperiile sau regatele iraniene au strălucit dintotdeauna prin fast și bogăție, începând cu marii regi ahemenizi (550-330 î.Hr.). Când imperiul lui Darius I era la apogeu, el includea 28 de națiuni. Bogățiile din trezoreria lui erau fie pradă de război, fie acel tribut înrobitor în aur, argint sau alte valori, plătit de statele vasale. Acesta din urmă era, probabil, cel mai substanțial, drept rezultat al devizei înțelepte a lui Cirus cel Mare, cum că este de preferat o țară care-și plătește birul, uneia devastate. Cât despre prada de război, se știe că aceasta nu intra în întregime în visteria regelui. Din captură, el trebuia să-și plătească trupa și să rezerve procentul convenit cu preoții (foarte puternici, la un moment dat) care-l însoțeau în războaie.

Cu timpul, trezoreriile regale deveneau tot mai neîncăpătoare. Să ne amintim că, după ce Alexandru Macedon l-a învins pe Darius III, grosul prăzii de război consta din 276.000 talanți de aur, echivalentul a 6.900.000 kg de metal prețios. La acesta s-au adăugat cantități enorme de argint, pietre prețioase și cine mai știe ce bogății mai erau în trezoreriile de la Susa, Pasargad și Persepolis. Istoricii greci ne informează că Alexandru cel Mare a avut nevoie de 10.000 de catâri și 5.000 de cămile pentru a transporta această comoară. După aceea, timp de vreo două milenii, bogățiile se strângeau și se pierdeau, trecând de la învins la învingător. Până prin secolul al XVI-lea nu există o istorie scrisă a tezaurelor, sub orice formă. Despre aur și argint ne vorbesc monedele emise încă din antichitate. Pietrele scumpe, însă, au început să fie colecționate în mod mai sistematic doar în timpul Dinastiei Safavide (1502-1736). Specialiști ai regilor au început să colinde India, Imperiul Otoman și țări europene precum Franța și Italia, de unde aduceau pietre prețioase dintre cele mai rare. La început, aceste valori erau ticsite în săculeți de piele și stivuite în tainițele regale, fără a fi prelucrate. Erau bogății în stare brută, care dădeau și ele strălucire curții regale din capitala Isfahan.

Arta bijutierilor, de tăiere, șlefuire și montare a pietrelor prețioase, se evidențiază odată cu Dinastia Qajarilor (1784-1921), însă având o singură destinație: curțile regale. Pentru ceremonia de încoronare era nevoie de un tron. În muzeu se află expuse două tronuri, ambele realizate în timpul domniei Șahului Fath-Ali (1798-1834), fiind concepute în așa fel încât să etaleze bogăția și splendoarea curții regale, pentru a-i impresiona atât pe supuși, cât și pe vizitatorii străini. Despre primul, numit *Tronul Nadir,* citeam că este împodobit cu nu mai puțin de 26.733 de pietre prețioase, dintre cele mai valoroase, montate pe 12 panouri separate. La cel de al doilea, *Tronul Peacock* (Păunului; Fig. 1), să nu mai numărăm pietrele prețioase, ci să reținem povestea lui sentimentală: numele amintește de soția favorită a suveranului, Tovaus Khanoom. El are și un renume, acela de *Tronul Soarelui,* întrucât pe spatele lui este montat un panou cu un soare realizat numai din pietre prețioase.

Dacă tronurile au putut fi comune, coroanele nu s-au mai *potrivit.* Regii qajari au folosit toți *Coroana Kiani,* ornată cu nenumărate diamante, smaralde, rubine și perle. Însă, regii din Dinastia Pahlavi aveau alte pretenții de bogăție și mărire. Sahul Reza Khan (1926) și fiul său Reza Mohammad (1967) și-au pus pe cap *Coroana Pahlavi* (Fig. 2), în greutate de 2.080 g, pe care pot fi numărate nu mai puțin de 3.380 de diamante (1.144 de carate), 5 smaralde (199 de carate), 2 safire (19 carate) și 268 de perle. Reginele erau și mai pretențioase. Pentru încoronarea din 1967, regina Farah Pahlavi a vrut coroană specială (Fig. 3). Realizată din platină și aur, coroana, în greutate de 1.480,90 g, este decorată cu 1.469 de diamante, 36 de smaralde, 105 perle, 36 de rubine și 2 spineli. Cele trei coroane înnobilează și ele colecția muzeului.

Fastul încoronării presupunea numeroase alte piese de valoare. Suveranul îmbrăca o robă regală, brodată cu fire de aur și perle. Nu putea lipsi sabia cu mâner de aur, pe care erau montate 214 smaralde, 62 de spineli, 4 safire, 275 de rubine și 12.384 de diamante. Apoi, era nelipsitul sceptru regal, din aur și cu diamante. Lung de 79 de cm, el avea la capăt un glob cu desene grafice ale continentelor și versete de laudă pentru Reza Khan Pahlavi. La brâu, șahul purta o centură de aur (lungă de 119 cm și lată de 4 cm), pe a cărei cataramă străluceau peste 200 de diamante, dintre care 145 roz, precum și un smarald de 175,5 carate. Scutul din piele de rinocer era ornat din plin cu rubine enorme, diamante, spineli și smaralde. Poate că mai avea și pumnalul cu rubine roșii din Birmania sau un ceas de buzunar și acela cu montură de diamante. Să nu uităm nici perechea de epoleți din fire de aur, având fiecare montate câte două smaralde. La diverse alte ceremonii oficiale, capetele încoronate puteau să etaleze și alte bijuterii fără egal, cum ar fi: colierul din platină cu 10 smaralde mari, 486 de diamante și 4 perle enorme; colier din platină cu 251 de diamante, dintre care 7 galbene africane. Ar mai fi de adăugat Egreta Nadir, cu diamante și smaralde, însumând 781 de carate. Pentru a completa acest fast nemaipomenit, să amintim rățușca și cele două lebede, care poartă perle enorme, una neagră și două albe.

1

2

3

Traseul prin muzeu și ritmul de deplasare erau impuse de ghidul local, care se gândea, desigur, la grupurile care își așteptau rândul afară. În aceste condiții era pe deplin posibil să nu știi la care vitrină să zăbovești mai mult sau mai puțin. În mod sigur, în fuga noastră, am trecut pe lângă multe valori din această comoară iraniană. Cu toate acestea, am văzut bijuterii sau pietre prețioase a căror valoare nominală nu a putut fi determinată, pentru că ele sunt unice sub soarele nostru. Chiar în acest ritm, am admirat un rubin montat de 100 de carate, unul dintre cele mai mari din lume. Am văzut safirul bleu de 191,58 carate și pe cel galben de 119,04 carate. În apropierea lor era o casetă cu smaralde vărsate, cu mărimi de la 10 până la 320 de carate. Erau și șiraguri de perle din Golful Persic care, laolaltă, cântăreau 16 kg. Apoi, *Spinelul samaritan,* de 500 de carate, deține și el un record mondial. Nici vecinul lui mai mic nu se dă bătut, cu cele 270 de carate ale lui.

Ar fi fost păcat să nu observăm diamantele de mari dimensiuni (între 114,8 și 152,16 carate) din Africa de sud, cunoscute astăzi sub numele de *Galbenele iraniene.* Însă, campionul campionilor din comoara iraniană este declarat diamantul netăiat *Darya-i-Nur* (Marea de lumină), cel mai mare din lume. El se distinge nu doar prin greutatea de 182 de carate, dar și prin culoarea roz-pal, neobișnuită la diamante. Are și el o istorie aventuroasă, precum cea a Iranului. Pentru el, s-au războit regii persani și cei indieni. Iranienii susțin că diamantul ar fi dat strălucire coroanei marelui Cirus. Dacă este așa, atunci *Darya-i-Nur* a avut nevoie de peste două milenii pentru a ajunge să se odihnească în trezoreria Dinastiei Qajar. La muzeu îl regăsim într-un încadrament cu 457 de diamante și 4 rubine, care îi amplifică strălucirea orbitoare. După opinia unor experți canadieni, din piatra originală ar fi fost tăiat diamantul *Nur-ol-Din,* care se află tot în acest muzeu, montat într-o tiară. Povestea merge mai departe, asigurându-ne că *Darya-i-Nur* ar fi fratele celebrului *Koh-i-Nur* (Muntele luminii), care este mândria coroanei britanice.

Am petrecut câteva clipe onirice într-o lume strălucitoare, a rafinamentului și a opulenței. Dacă la intrare nu mi-am putut dezlipi ochii de pe Tronul Peacock, la ieșire am luat cu mine imaginea unui incredibil glob pământesc, *Globul bijuteriilor,* la care a început să se lucreze în anul 1869, fiind puse în operă nestematele din acei săculeți de piele, păstrați în trezoreria regală. Globul, cu un diametru de 66 cm, este montat pe un suport de lemn, placat cu 34 kg de aur. Această bijuterie enormă este opera unor artizani iscusiți, care au montat cu măiestrie pe sfera respectivă 51.366 de pietre prețioase diferite, în greutate totală de 3.656 grame. Nu mai contează dacă bijutierii nu s-au ridicat și la nivelul geografilor, pentru că menirea lor a fost să realizeze o bijuterie, unde mările și oceanele să fie redate prin smaralde, iar uscatul prin rubine. Asia de Sud-Est, Iranul, Anglia și Franța se profilează din jocul diamantelor. Pentru Africa de Sud s-au folosit safirele. Tot safirele, împreună cu diamantele, prezintă Ecuatorul și alte detalii geografice.

Am avut acea șansă unică de a vizita colecția celor mai valoroase bijuterii din lume. Vizita s-a încheiat parcă prea repede. Părăseam muzeul cu o oarecare ciudă pe acel Ali Baba, care a avut posibilitatea să admire de mai multe ori comoara din peștera celor 40 de hoți. Desigur, el s-a și înfruptat serios din acele minunății. Nici eu nu am plecat cu mâna goală: din holul muzeului am cumpărat o casetă video, la care mă uit atunci când mi se face dor de tărâmul Șeherezadei. M-am bucurat că am fost și eu printre acei muritori care au avut acces la bogățiile respective, strânse secol după secol, de o mare națiune, cu o istorie tumultoasă. Am părăsit muzeul cu sentimentul că cele văzute sunt expresia gustului dulce-amar al victoriilor și înfrângerilor, dar și al mândriei și aroganței suveranilor, care au fost și ei unii mai puternici, iar alții mai slabi. Aceste bogății încorporează, de asemenea, sudoarea și lacrimile celor care au trudit pentru fala și opulența regilor și șahilor. În fond, această moștenire cultural-artistică inestimabilă este expresia materială a uneia dintre marile civilizații ale omenirii. Dacă importanța istorică și măiestria artistică sunt evidente pentru toată lumea, nimeni nu s-a putut pronunța asupra valorii comerciale a colecției, pentru că nu au găsit termeni de comparație. Colecția a fost și rămâne nestemata din coroana Teheranului și a Iranului. Am văzut muzeul, însă Teheranul mi-a oferit multe alte repere ale istoriei și culturii vechilor persi, păstrate cu mândrie și de iranienii de astăzi.

La curtea epigramei

Cincinat Pavelescu (III)
Darul său unic de a improviza

Elis RÂPEANU

Peste tot unde mergea, Cincinat Pavelescu capta atenția publicului. Avea și o ținută, precum și o figură, care atrăgeau privirile. Era conștient că devenise o personalitate literară în mare vogă, că el este cel care domina manifestările culturale, trăindu-și satisfăcut anii de glorie. În saloane și la întrunirile scriitorilor „își plimba" fruntea elegantă și-și etala renumita sa forță de improvizator. Victor Eftimiu îl prezintă astfel: „Cincinat era elegant, purta jiletcă de catifea pe-al cărei fond întunecat părea și mai palidă mâna lui grăsuță pe care o ținea pe inimă când își recita *Serenada, An Nou* și alte poezii celebre în acea vreme." Gloria pe care i-a asigurat-o epigrama a fost mereu susținută și de calitatea sa de poet.

Iată și portretul pe care i-l face Vasile Savel: „O față rotundă, cu fruntea boltită, sub care joacă ochii lui vioi ce aleargă șiret în orbite. Față de roman ce lasă să-i cadă barba și mustățile sub lama ascuțită a briciului, el pare un trubadur al unor timpuri pline de romantism, care înlocuiește toga cu eleganta jachetă, întotdeauna invitatul saloanelor unde literatura e în onoare și versul un oaspete la modă." (Vasile Savel, *Contimporanii, Schițe și portrete literare,* Arad, 1920)

Chelia lui Cincinat Pavelescu era renumită și ajunsese termen de comparație. Astfel, în *Evocările* lui Barbu Solacolu (Ed. Cartea Românească, 1974, p. 273), citim următoarele, despre altă chelie, mai impresionantă decât cea a lui Cincinat: „Alimăneștieanu se purta, fără să vrea, desigur, cu o imensă și lucie chelie, pe care nici urmă de fir de păr nu se putea descoperi. Prin contrast cu barba și mustața, care păreau să fie date cu catran, chelia aceea formidabilă, mai impresionantă și decât a lui Cincinat Pavelescu, se arăta mai palidă și, parcă, lustruită cu cine știe ce produs farmaceutic."

Ștefan Baciu, în *Praful de pe tobă. Memorii 1918-1946*, Editura Mele, Honolulu, 1980, amintește de cei care, după Marea Unire, au poposit sub poalele Tâmpei, printre care se numără Victor Roth (profesorul de germană de la Liceul „Dr. Ioan Meșotă"), Mihail (Mielu) Munteanu, aparținând „aripei boeme" a simbolismului, și Cincinat Pavelescu. Pe vremea aceea copil, Ștefan, „cu pantaloni scurți, bluză deschisă la gât și șapca de șagunier pe ceafă", îl zărea pe străzile Brașovului, arborând „nu numai o jună «logodnică» blondă, Smaranda Andreicu, ci și lavalieră, ghetre albe, pantofi de lac, jiletcă albă și clasicul monoclu, al treilea în orașul gotic, după acela al domnului Ritter și al celuilalt consilier de la Curtea de Apel, Panu, care strălucea printr-o aroganță atât de eclatantă, încât un șoltic îl botezase «rahat pudrat». /.../ Era remarcat, mai cu seamă după-amiaza, după cinci, la braț cu blonda Smaranda Andreicu; pălărie gri deschis cu borurile mari, baston subțire cu măciulie de argint, pas măsurat, dând ture pe strada Porții, pentru ca mai târziu să ia loc la o masă în fund, la Cofetăria Flagner, care, cu stilul ei mai degrabă vienez, probabil că nu-i aducea aminte de Terasă sau de caféurile pariziene."

Înfățișarea sa, inconfundabilă, l-a impresionat și pe E. Lovinescu: „Toată lumea cunoaște distincția liniei omului, nobila sa pleșuvie ca un ivoriu vechiu de artă, ce evocă pe Banville, masca lascivă și spirituală, toate semnele rasei; sufletește, pășim cu dânsul într-o epocă inactuală, cunoscută din cărți, epoca trubadurească *de cours d'amour, de aubade* și de serenade, de poeți rătăcitori de la castele la castele, participând la *tournoi*-uri, epocă de amor romanesc și de cavalerie: într-o vreme de utilitarism acut, avem, așadar, sub ochii noștri, un exemplar autentic căzut din noaptea istoriei, care, fără sforțare, ci prin destinderea propriului său destin, își realizează viața de greer în conflict cu toate furnicile pământului." (E. Lovinescu, *Memorii, 1900-1906,* Cugetarea, 1930, pp. 230-231)

Cincinat Pavelescu a rămas celebru și prin puterea sa de improvizație promptă. Această capacitate era de mult cunoscută: fusese pusă la încercare de Caragiale, încă din „perioada berăriei Gambrinus" (vara lui 1893). Dramaturgul considera că puterea de a improviza constituie una dintre condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un epigramist. Ca scriitor care trudește pe text, Caragiale e neîncrezător în ușurința improvizației paveliste și-l supune la o probă. Timp de gândire – 5 minute, locul creației – un peron de gară, numărul versurilor hotărât dinainte, ca și împerecherea rimelor într-un anume și complicat fel. Cincinat a trecut examenul cu brio, rezultatul fiind acesta:

Și fiindcă-mi place numai versul
Arareori citesc jurnale,
Dar, când eu vreau să vie somnul,
Atuncea cumpăr Universul
Fiindcă-ntr-însul scrie domnul
Caragiale.

(Constanța Trifu, *Presa umoristică de altădată,* București, 1974, vol. II, p. 35)

Însuși G. Călinescu remarcă acest dar al lui Cincinat, deși nu-l laudă: „Poetul știe să iasă din diletantism și câteodată dă dovadă de o puternică invenție", considerând epigrama „o producție scuzabilă la o petrecere". Remarcă următorul catren, alcătuit pe loc, pe rimele *nefastă, nevastă, chel, el:*

După ce-ntr-o zi nefastă
M-a prins soțul la nevastă,
De păr eu l-am tras pe el –
Avantajul de-a fi chel.

Asemenea epigrame-fulger răspund și dispoziției sale, subliniată de Ș. Cioculescu: un epigramist „nu trebuie să fie ridicol, ci trebuie să distreze, iar epigramele să nu ceară timp de gândire, să le cauți tâlcul cu lumânarea. Ele trebuie să mustească de spirit ca șampania."

Și Bogdan Căuș subliniază puterea de a improviza a lui Cincinat: „închega la repezeală chiar sonete pe rime date. Revista *Belgia Orientală* l-a încoronat, de altfel, cu premiul I la un concurs la care au participat 500 de umoriști. Revista *Flacăra,* anul I, nr. 45, din 25 august 1912, consemnează o «producție» *la comandă* a lui Cincinat Pavelescu: la o serată intimă, la Sinaia, a fost provocat să improvizeze pe rime alcătuite din cuvintele disparate *hrana, sticle, Pericle, Sf. Ana, Micle, cana, tocana, Sihle, scrânciob, ciob, poezie, Sibiu, al Dracului să fie, viu.* Sonetul, cu versuri de 11 silabe, trebuia să descrie un vilegiaturist care vine la Sinaia de Sf. Maria. L-a improvizat pe loc:

Un plezirist ce-și digerează hrana
Cu coșul plin de mizilicuri, sticle,
Mai ponderat ca anticul Pericle,
Se-ndreaptă gâfâind spre Sfânta Ana.

El nu-i poet ca Veronica Micle,
Dar simte-n el când beat își soarbe cana
O amintire dulce ca tocana
Mâncată ieri în gara de la Sihle.

Se vede dintr-un sat lângă-un scrânciob
Cu draga lui bând bragă dintr-un ciob
Și-nduioșat de-atâta poezie

Mai mușcă din salamul de Sibiu
Și-și zice-n gând: al Dracului să fie,
Frumos e-aici! Să știți c-o să mai viu.

Tot atunci a improvizat și catrenul bine cunoscut pe rimele *nefastă, nevastă, el, chel.* (*Pagini pseudo-umoristice ale unui „Sărindarist",* Ed. Ararat, 1996, Prefață de Valentin Silvestru)

De darul de a improviza al lui Cincinat scrie și Nicolae Moisiu în *Perpetuum comic,* 88, pp. 174-175. „La Sinaia, un prieten ilustru, doctorul Jean Constantinescu, îl provoacă să-și facă o auto-epigramă-madrigal pe rimele *Cincinat, chel.* Cincinat s-a executat în 7 secunde:

Când îl privești așa de chel,
Nu-i Cincinat, e... Cincinel;
L-asculți și zici atunci mirat:
Nu-i Cincinel, e... Cincinat. /.../

Cu cazia apariției volumului de *Epigrame* din 1925, e de asemenea rugat, într-un cerc de prieteni scriitori, să scrie o epigramă: *Mie, însumi*

A scos, în fine, Cincinat
Volumu-atât de așteptat
Și critica s-a și rostit:
E foarte bine tipărit.

Exemple sunt mult mai numeroase, dar în spațiul acestui articol se cuvine să facem loc și altor considerente care-l privesc pe marele epigramist. I s-a reproșat adesea caracterul ocazional al multora dintre epigramele sale, dar acest „ocazional" trebuie raportat la valoarea lor. Autorul însuși consideră că acesta „este supremul lor merit. Aș vrea să mi se citeze o singură epigramă bună din literatura universală care să nu fie rodul spontan al unei dispute, al unui resentiment sau al unei glume." (*Antologia epigramei românești,* în *Brașovul literar,* nr. 13, 1933, p. 17)

Șerban Cioculescu, unul dintre cei mai statornici admiratori ai epigramistului, îl omagiază nu numai în cuvântul rostit cu ocazia împlinirii a 11 ani de la înființarea Clubului epigramiștilor bucureșteni, în 1980 (patronat chiar de numele lui Cincinat Pavelescu), ci și în multe pagini din *Dialoguri literare* (Ed. Minerva, 1987, p. 57). Aici se referă, printre altele, la talentul de a improviza al lui Pavelescu. La întrebarea imaginarului învățăcel: „Era într-adevăr un formidabil improvizator, cum ați spus?", Profesorul răspunde: „Întocmai. Cum le sare unora țandăra și reacționează intempestiv, așa și el, instantaneu, când era luat în periplezon, turna în mai puțin de două minute răspunsul, printr-un catren «inspirat». Am fost martorul unei scene, cu vexnica lui victimă, Nigrim, care-l înfrunta cu dinadinsul."

Epigramistul consideră, pe bună dreptate, că improvizația presupune experiență. „Deși trec și eu d-a fi un abil improvizator, cred c-o *improvizare stricto sensu* nu există. Ea nu e decât rezultanta anilor de ucenicie, de muncă obscură și de meditație, când scriitorul, luptând cu singurătatea odăii de lucru, cu greutatea d-a modela cuvântul pe ritmurile sufletești ale ființei sale, își sângerează mâinile întocmai cum sculptorul ce smulge blocului de marmură statuia triumfală, ce zăcea într-însul informă și latentă." *Cum se face o epigramă?* „Epigrama e ca un copil, se face mult mai lesne decât se poate explica în detaliu cum s-a făcut."

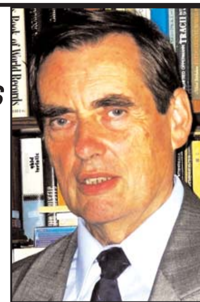
S-au remarcat, de asemenea, unele imperfecțiuni prozodice din epigramele sale care se explică, în primul rând, prin graba cu care au fost improvizate. Aceste imperfecțiuni pot fi puse și pe seama lipsei de „ureche muzicală". De la Victor Crăciun aflăm că elevul Cincinat Pavelescu a rămas corigent la muzică, „pentru care nu aveam nici aplicație. Am fost incapabil să reproduc în mod satisfăcător, elementarele do, re, mi, fa, sol, la, si" (în articolul *Cincinat Pavelescu la Brașov, ASTRA,* nr. 8, aug. 1968, p. 7).

Dar, „într-o perpetuă refacere, el alerga după forma visată, nemulțumit parcă de el însuși, oricâte aplauze l-ar fi răsplătit și oricâte flori și-ar fi agățat la butonieră" (Vasile Savel).

Merită, de asemenea, subliniat faptul că tot de numele lui Cincinat Pavelescu se leagă și primele stanțe pe rime date – ne informează râmniceanul Octavian Moșescu: Într-o seară de sfârșit de septembrie, poeții Cincinat și Horia Furtună, împreună cu alți scriitori și ziariști râmniceni, au poposit la crama unui dascăl care păcătuise și el în tinerețe cu muza poeziei. Acest amfitrion îi roagă pe convivi să improvizeze catrene pe rimele *cramă, năframă, pahar, har.*

Prăpastia timpului

Dan D. FARCAȘ

Scriam, în articolul din numărul trecut, că o civilizație, ajunsă în stadiul în care ne aflăm noi acum, are o șansă – mică, dar totuși demnă de luat în seamă – să nu se autodistrugă, nici să degenereze, ci să-și continue evoluția multe milioane de ani. Iar dacă am făcut estimări corecte, în Galaxia noastră s-ar putea naște chiar câteva sute de astfel de „civilizații îndelung supraviețuitoare”.

Soarele nostru are vârsta de 4,6 miliarde de ani, dar în Galaxie există multe stele asemănătoare, tot de generația a treia, tot cu planete pietroase asemănătoare Pământului, dar cu miliarde de ani mai vechi. De pildă, foarte aproape de noi (astronomic vorbind), la doar 37 de ani-lumină, se află *Zeta1* și *Zeta2 Reticuli,* două stele de același tip cu Soarele, dar mai bătrâne decât el cu un miliard de ani. Am mai menționat că în iulie 2015 s-a anunțat descoperirea, la 1.400 de ani-lumină de Pământ, a unei exoplanete, numită *Kepler 452b.* Ea este asemănătoare cu Pământul, orbitând în jurul unei stele de tipul Soarelui, într-o zonă în care apa se menține lichidă. Și acel sistem solar este cu un miliard de ani mai bătrân decât al nostru.

În preajma unor astfel de stele, viața putea să se nască deci cu mult timp înaintea celei de pe Pământ. Ea mai putea să aibă, în foarte multe locuri, și norocul celor patru miliarde de ani de evoluție liniștită, de care am beneficiat noi, la capătul căreia, în câteva cazuri, putea să apară și o civilizație tehnologică. Cu alte cuvinte: unele dintre acele „civilizații îndelung supraviețuitoare”, de care aminteam mai sus, puteau să fi atins stadiul nostru încă de acum un miliard de ani, dacă nu cumva cu mult înainte.

Am mai menționat, într-un alt articol, că astrofizicianul V.M. Lipunov, de la Institutul Astronomic din Moscova, calculase, în 1997, că probabilitatea ca în Univers *să nu existe* civilizații foarte vechi este practic egală cu zero. Mai pe scurt, astfel de civilizații *trebuie* să existe. Dar, revenind, din nou, la „Paradoxul lui Fermi”, o asemenea civilizație foarte veche ar trebui să se manifeste prin „miracole”, prin fenomene care nu pot fi explicate nici ca naturale, nici ca produse de oameni, iar unele dintre aceste miracole ar trebui să aibă proporții cosmice. De pildă, așa cum argumentam într-un articol anterior, chiar și cu tehnologiile actuale, pământenii ar putea coloniza Galaxia în cel mult câteva milioane de ani. În mod firesc, toate civilizațiile foarte vechi puteau să facă același lucru, poate cu sute de milioane de ani înaintea noastră. Deci *ele ar trebui să fie aici, acum.* Dar (cel puțin oficial...) nu sunt.

O lume fără miracole este incredibilă și totuși o astfel de lume există – spunea Lipunov. Astronomul rus Iosif Șklovski, cel care a făcut senzație în anii șaizeci susținând că sateliții marțieni ar putea fi artificiali, în 1985, dezamăgit de faptul că „Universul tace”, a declarat că singura explicație este că, în ciuda estimărilor făcute, suntem singuri în Univers. Această opinie, la care s-au raliat mai mulți oameni de știință, a mai fost numită și *ipoteza solipsistă.* Susținătorii mai moderați ai ipotezei admit că probabilitatea ca să fim singura civilizație în Univers este infimă, dar adaugă că suntem prea departe unii de alții, deci în imposibilitatea de a intra în contact.

Cred că am adus suficiente argumente – în toate articolele precedente – că ipoteza solipsistă este nerealistă. Care să fie, totuși, în acest caz, explicația „giganticei tăceri”?

Îndrăznesc să ofer un răspuns pe care cititorul s-ar putea să-l găsească neașteptat și surprinzător, dar care se conturează tot mai clar printre cei care s-au aplecat asupra acestei probleme. Nu cumva – se întreabă aceștia – ei sunt aici, în jurul nostru, dar noi nu suntem în stare să-i vedem? Nu cumva „civilizațiile foarte vechi”, cu toate miracolele la care ne-am putea aștepta de la ele și cu încă multe altele, se află lângă noi, dar omenirea suferă de un tip special de orbire și nu le poate vedea?

Charles Darwin relata, în cartea sa *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe vasul Beagle*, că băștinașii de pe una dintre insulele vizitate, în zona Țării de Foc, n-au dat nicio atenție corăbiei ancorate în larg, pur și simplu deoarece nu o vedeau, întrucât nu se asocia cu nimic în mintea lor, fiind în schimb interesați de bărcile cu care echipajul a venit la țărm și care aduceau întrucâtva cu pirogile. Alexander von Humboldt mai scria undeva că percepția lumii în care trăim depinde de limba maternă. Există triburi care, trăind în jungla mereu verde, nu au cuvânt pentru culoarea verde, față de care rămân deci „psihic orbi”. Iar astfel de lucruri – chiar dacă nu ne vine să credem – nu se petrec doar în culturile primitive. Fenomenul, care are multe fațete, a fost numit „imprinting”. Pentru a-l studia, cineva a pus niște pisicuțe, care încă nu făcuseră ochi, să crească în cutii vopsite pe dinăuntru cu dungi verticale, respectiv dungi orizontale. După ce li s-a dat drumul, nefericitele ființe nu au mai fost capabile să înțeleagă din lumea înconjurătoare altceva decât ceea ce semăna cu dungile între care fuseseră captive.

Niciun om nu este ferit de efectul de imprinting. Obiectele văzute și pipăite, sunetele auzite, apoi învățăturile primite, mai ales în primii ani de viață, se vor acumula și se vor cimenta treptat în mintea copilului și a adultului de mai târziu, devenind o „grilă” foarte greu de schimbat ulterior și care filtrează și determină ce detalii va fi el în stare să sesizeze și să înțeleagă din lumea înconjurătoare. Acest fenomen, pe care Marshall McLuhan, în cartea sa din 1962 *Galaxia Gutenberg,* îl evoca sub numele de *hipnoză culturală,* poate face oamenii *psihic orbi* față de anumite aspecte ale realității. Iar în mijlocul aceleiași culturi, toți oamenii riscă să sufere de un același tip de orbire, văzând deformat, într-un același mod, anumite lucruri, iar altele devenind invizibile pentru toți.

De pildă, privitor la subiectul „extraterestri”, mințile noastre, ale tuturora, sunt setate pe niște șabloane tenace, transmise deopotrivă de literatura SF și de știința popularizată (dar nu numai). Acestea insinuează, aproape subconștient, că ipoteticele civilizații extraterestre au apărut aproximativ simultan, deci sunt cam la același nivel cu noi (poate cu un avans de câteva secole sau milenii, judecând după tehnologiile folosite). De aici derivă o serie de prejudecăți cum ar fi: călătorii cosmice foarte lungi și trudnice, după care urmează fie aterizarea pe peluza Casei Albe cu un mesaj adus către pământeni, eventual cu propunerea unui tratat, pe bază de egalitate, pentru schimburi reciproc avantajoase, fie o invazie, de tipul celor din filme de mare popularitate, ca *Alien* sau *Independence Day,* terminate, evident, cu *happy end,* dar și cu sechele de spaimă în sufletele spectatorilor.

Numai că, dacă cele câteva sute de „civilizații îndelung supraviețuitoare” s-au născut, în Galaxia noastră, începând (doar) de acum un miliard de ani, ele s-au născut, cel mai probabil, pe rând, câte una la câteva milioane de ani. Deci, în Galaxie chiar și civilizația cea mai apropiată de noi ca evoluție ne-a depășit cu *milioane* de ani. Aceasta ar fi deci – ca ordin de mărime – distanța „normală” în timp dintre două civilizații vecine. Mințile noastre sunt incapabile să conceapă o asemenea diferență în evoluție. Dar putem înțelege că imaginea pe care o avem despre civilizațiile extraterestre, cele pe care le tot căutăm prin Cosmos, este profund falsă.

În concluzie, deși distanța medie între leagănele a două civilizații vecine din Galaxia noastră este de ordinul miilor de ani-lumină, în mod paradoxal, nu aceste distanțe ne despart cel mai mult, ci cele în timp. Iar în această imensă prăpastie de timp, poate și de sute de milioane de ani, între civilizațiile supraviețuitoare timpurii și omenirea pământeană, cred că stă cheia răspunsului la foarte multe dintre problemele cu care ne confruntăm.

(Va urma)

Iată câteva dintre cele citite cu această ocazie: Cincinat Pavelescu:

E ușor să scriu la cramă
Cântece la un pahar
Când o mândră cu năframă
Are trupul plin de har.

Horia Furtună, autorul poemului *Balada lunii:*

Adeseori am fost la cramă,
Băui din ploscă, din pahar
Si-o lele fără de năframă
M-a învățat... ce este har.

Încurajat de tămâioasele de Tâmboiești, cum însuși afirmă, Oct. Moșescu adaugă:

De-aseară beau mereu la cramă
Când din bărdacă,... din pahar
Si ispitit de o năframă
Simt cum în sânge... curge har.

E greu să-l prezinți pe Cincinat Pavelescu într-un număr restrâns de pagini. Chiar minimonografia realizată în volumul nostru *Epigrama în literatura română* (Ed. Dealul Melcilor, Brașov, 2001, pp. 223-271) ar putea fi completată cu informații noi culese, ulterior, din materialele adunate. Nu ne-am permis, aici, să abordăm poezia lui Cincinat, să amintim despre romanțele rămase nemuritoare, de exemplu, *Frumoasa mea cu ochii verzi, Pentru ochii tăi [cei dulci].* E adevărat că a avut mari merite ca poet (ca dovadă, Premiul Academiei, în 1927), dar, în cazul lui Cincinat Pavelescu, prin popularitatea, prin succesul la public, locul poetului, care cu un ochi râde și cu altul plânge, a fost luat de epigramistul de incontestabil renume.

A fost o prezență vie a timpului său, un ghid în conștiința epocii, demonstrând că-și iubește țara. În 1933, i se acordă Meritul Cultural, recunoscându-i-se valoarea în domeniu, mulțimea de activități în care s-a remarcat. Se impune elaborarea unei lucrări bibliografice care să înregistreze opera sa, toate lucrările, articolele, revistele și activitățile sale, astfel încât enumerarea lor să nu se mai încheie cu adaosul „și multe altele”. Din toată opera și din activitatea sa neobosită rămâne în literatură ca vârf al epigramei românești. „Este, fără îndoială, cel mai cunoscut epigramist român, a excelat prin spirit, causticitate și, mai ales, prin spontaneitate – calități principale ale genului.” (Paul D. Popescu, *Mică antologie a epigramei prahovene, Flamura Prahovei,* nr. 5334, 12 apr. 1969, p. 2) De fapt, Cincinat Pavelescu însuși a caracterizat această creație: „Epigrama este un fulger scurt, o scăpărare din cremene când o izbește amnarul. Ea se naște din ciocnirea împrejurărilor neprielnice cu durerea sau revolta scriitorului. De ce am scris epigrame? Ca o împotrivire a esteticii mele lăuntrice ofensate de urățeniile vieții, de nedreptățile politicii și arivismul mediocrităților.” (Cf. I. Valerian, *Cu scriitorii prin veac,* EPL, 1967, p. 148) E de datoria noastră, a contemporanilor, a epigramiștilor care au învățat de la el ce este epigrama, să reînviem imaginea celui care, în 1908, devine președinte al Asociației Scriitorilor Români, să punem în valoare contribuția lui la dezvoltarea literaturii române și, mai ales, la impunerea epigramei ca specie literară de sine stătătoare. Opera lui se impune drept una dintre cele mai valoroase în câmpul epigramisticii românești. El a rămas o legendă vie, un simbol în domeniu. Se spune că epigrama nu deschide porțile nemuririi, dar lui Cincinat Pavelescu i le-a deschis.

Orizont SF

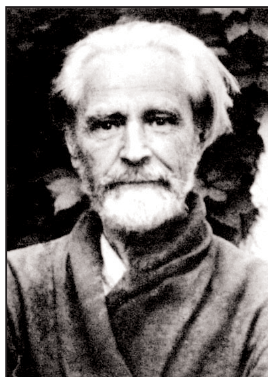
Un răspuns al sensibilității agresate

Mircea OPRIȚĂ

Poetul, prozatorul și dramaturgul Vasile Voiculescu s-a născut la 27 noiembrie 1884 în comuna Pârscov, județul Buzău. A urmat studii medii la Liceele „Alexandru Hâjdeu" din Buzău și „Gh. Lazăr" din București, iar pe cele superioare la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, de unde trece la Medicină, absolvită în 1910 și continuată printr-un doctorat în specialitate. Debutul și l-a făcut cu versuri în *Convorbiri literare* (1912), iar editorial s-a lansat prin volumul din 1916, intitulat simplu *Poezii.* A practicat medicina în circumscripții sătești, fiind apoi medic militar la Bârlad, în Primul Război Mondial. I se reprezintă piese la Teatrul Național, iar la Radio redactează emisiunea „Ora satului" (1930), devenind curând unul dintre referenții importanți ai instituției, apoi chiar directorul programului ei literar (până în 1945). Versurile sale de orientare tradiționalist-gândiristă (între ele, culegerea *Poeme cu îngeri*) și câteva piese de teatru datează din această perioadă. A primit două distincții literare de prim rang: Premiul Academiei pentru volumul *Din țara zimbrului și alte poezii* (1918) și Premiul Național de Poezie (în 1941). Ceea ce nu l-a ferit de persecuțiile suferite după 1948. Arestat în 1958 pe motive inventate politic, a fost eliberat în 1962, cu puțin timp înainte de moartea sa, survenită la 26 aprilie 1963 în București. Deși exclus din viața literară, în ultimii săi ani de viață a mai avut puterea de a scrie lucrări fundamentale pentru opera proprie, publicate postum: *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare* (1964), *Povestiri,* în două volume (1966), și romanul *Zahei orbul* (1970).

Lângă povestirile cu un manifest caracter fantastic care au făcut în mare măsură faima autorului (*Lostrița, Capul de zimbru, Ultimul Berevoi*), un text ca *Lobocoagularea prefrontală* pare mai degrabă distonant ca temă și lipsit de rafinamentul artistic al celor dintâi. Lucrarea ne-a fost semnalată de Mircea Braga în revista *Transilvania* (Sibiu, 1982). Criticul o vedea intrând firesc în relație cu o piesă de teatru mai veche a autorului, *Demiurgul* (1943), „anticipare a acelui teritoriu al genului căruia îi aparține, în spațiul modern, drama lui Fr. Dürrenmatt *Fizicienii".* Povestirea poartă data de 27 iulie 1948 și, sociologic vorbind, trebuie legată de schimbările politice care aveau să-i aducă și lui Voiculescu, la vârsta de 70 de ani, o detenție dură în închisorile comuniste. Atras încă din tinerețe de psihopatologie și de psihofizică, el imaginează aici o situație din registrul virtuozităților medicale, pusă însă în seama autorității totalitare și denunțată subtextual ca monstruozitate criminală. Ipoteza că lobotomia este nu doar posibilă, ci chiar necesară pentru societatea umană îi deschide lucrării calea spre parabolele orwelliene, transformând-o în distopie manifestă. La modul ironico-sarcastic, medicul-scriitor descrie o societate unde suprimarea chirurgicală a componentei afective din personalitatea umană reprezintă cuvântul de ordine. Ținta unei asemenea legiferate operații pe creier este ajustarea psihosocială: uniformizarea societății, robotizarea indivizilor, anihilarea conștiințelor, dirijarea cetățeanului spre rutina unor activități impuse de alții și complet lipsite de orice satisfacție personală. Tehnica prin care s-ar realiza la modul perfect mutilarea obligatorie pare descinsă din viitor, ținând în chip evident de zonele malefice ale anticipației:

„Chiar în prima oră după naștere, se așeza pe capul oricărui nou-născut, indiferent de sex și constituție, slab, gras, debil, o coroniță de tuburi încărcate cu forțe radioactive sub înaltă tensiune. După ce se înșuruba, aparatul se declanșa singur grație unui sistem de referințe automate, care arătau cu precizie matematică locul pe unde trece din lobul frontal anterior al creierului, către nucleii cenușii lăuntrici, fasciculul de fibre nervoase care face puntea între aceste sedii psihice. Atunci, prin două găurele opuse, țâșneau dintr-o parte și din alta, străbătând oasele frunții, două fascii de raze, care, întâlnindu-se într-un minuscul trăsnet radioactiv, în punctul ales, ardeau instantaneu și total numai sculul de fibre cu pricina. Restul creierului nu suferea nimic. Copilul, afară de o ușoară zguduire, care îl făcea calm și indiferent la emoții toată viața, nu simțea de asemenea nimic."

Pentru o reușită deplină, noua ordine socială pretinde ca operația să se repete la vârstele de șapte și optsprezece ani: „Ea intra cu înaltă precădere în șirul de sterilizări, vaccinări și revaccinări care garantau sănătatea publică. Fără certificarea că ai suferit-o de trei ori, nu era cu putință viețuirea în imensa uniune a oamenilor liberi. Trebuia să te expatriezi în Lună." Cerință dură, dar perfect legitimă din punctul de vedere al guvernanților lumii noi – structură socială bazată pe mancurți perfecți, „aliniați în muncă" și complet lipsiți de conștiința de sine. Universul acesta deformat este asimilabil utopiei convenționale, dar aluziile transparente ale textului îl leagă de răsturnările sociale din epocă și de trucurile ideologiei comuniste, care pretindea, între altele, că masele dețin în noua orânduire rolul conducător:

„Se făcuseră progrese tehnice uimitoare. Și fiecare ins, din locul unde era așezat chiar de la naștere de către comitetul respectiv, lucra cu zel și recunoștință pentru fericirea obștească.

Se ajunsese, în sfârșit, la râvnita minune a lumii – mulțumirea și pacea socială domneau în această piramidă răsturnată, în care mulțimea, baza, întoarsă și înălțată cu toată fața ei către lumină, apăsa, ea acum, cu întreaga-i greutate asupra vârfului, care o sprijinea pe pământ și căruia îi împrumuta, de sus în jos, uriașa putere a masei ei organizate. Capodoperă de justiție socială și armonie, model veșnic de edificiu democrat."

Cavalcada ironiilor lui Voiculescu continuă: „E drept că piramida nu era deloc înaltă. Dimpotrivă, aproape plată, toată masa ei de odinioară fiind acum turtită. Dar era foarte întinsă, jumătate pământul." Iar mai departe: „Se putea susține fără paradă […] că acest mers înapoi era de fapt un imens progres. Ceea ce se pierdea în planuri și adâncime, se câștiga în linie. Adică idealul: întoarcerea la lumea unidimensională." Fericirea se instaurează prin simplul fapt că operația pe creier înlătură și ideile „false" cărora „lobii aducători de nenorocire" tindeau să le permită să se instaleze în mintea celor încă neoperați. Peste o mare de figuri imbecilizate, deferite chirurgical unei fericiri artificiale, „poliția de siguranță, supraveghere și prevedere" planează totuși, „ca o divinitate tutelară". Și nu întâmplător: cu toate măsurile sale de autosterilizare, societatea perfectă ajunge să dea de la o vreme semne de alarmantă disfuncționalitate. Tineretul lobocoagulat redescoperă mirajul frumuseții și al iubirii absente din socotelile distopice, acestea din urmă limitate la a „privi reproducerea ca pe o lucrare de stat, oficială, o slujbă cetățenească, încredințată numai unora, după anumite criterii".

Fapt chiar mai grav, de-a dreptul subversiv: începe să se vorbească despre spirit, subiect ce păruse definitiv pierit din preocupările unei mulțimi închinate exclusiv idealurilor autorizate de guvernanți. Tulburată în principiile sale imuabile, structura colectivistă reacționează prin măsuri de forță: „Pedepse exemplare, privații de libertate, munci suplimentare, rații alimentare reduse, castrați, sterilizări nu folosiră cu nimic. Se recurse la căptușirea creierelor cu plăci de plumb și alte metale impermeabile razelor cosmice și oricăror emanații venite din alte sfere." Represiuni și prudențe inutile, fiindcă noul inamic al utopiei răsturnate nu atacă *din afară,* el se află chiar în corpul uman, unde funcția emoțională gonită din creier va fi preluată de inimă.

„Se disecară cu amănunțime morții, se făcură numeroase vivisecții pe voluntari, se sacrificară sute de mii de indivizi pe altarul binelui obștesc, despicându-se astfel inimile lor, care fură cusute la loc.

Și, spre surprinderea obștească, se găsi că inima își schimbase nu numai aspectul, forma și greutatea, ci și arhitectura histologică. Era mai grea, mai roșie, mai globuloasă, mai puțin musculoasă, înțesată cu fibre nervoase și ganglioni autonomi.

Iar, minune, în partea de sus, pe globul ei, numaidecât sub ieșirea cârjei aortice, se prăsiseră niște sâmburi creți de substanță cenușie, care aduceau aidoma cu niște muguri de creier."

Lobocoagularea prefrontală este strigătul disperat al normalității agresate de periculoasele iluzii politice pe care le secretă totalitarismul. O sensibilitate delicată, dar fermă în convingerile sale umaniste, se apără aici dând frâu liber unei ironii care face ravagii în cadrul distopic imaginat. Elementele ținând de SF, atâtea câte sunt, o servesc în mod remarcabil.

(Urmare de la pag. 26)

Ea, câștigătoarea invidiatului trofeu, a primit deci „atestarea" cum că e „Cea mai", ei rămânând în așteptarea unei ipotetice răsplăți. *Dar cine i-o fi fost alesul rămâne un mister.*

Că nu se știe cărui înfometat de trufandale îi va fi aruncat ea mărul pârguit din livada… în floare a trupului său de roadă bogată care mai trecuse prin cules chiar o avea vreo importanță?…

Important este faptul că acel concurs n-a generat nici război, nici gâlceavă provincială, nici gaură-n cer n-a făcut, nici daune morale n-au fost cerute de nimeni nimănui (de nu cumva „premiul" s-ar fi putut încadra la o adică la „daune colaterale").

Înapoi la sala *Paolinei Borghese!* Pe cele patru laturi – câteva busturi romane de prin secolul al III-lea de după Hristos, o vestală romană în marmură neagră, cu trupul înveșmântat în porfir alb/roșu, iar, în cele patru colțuri – mici statuete antice, creații ale unor anonimi de geniu, între care una cu totul fermecătoare – *Hercule copil,* lucrare reprezentând naivitatea în stare pură – un copilandru cu gura deschisă nu în zâmbet, ci în râs nestăvilit, dezvelindu-și toți dinții (mai puțin unul care dezertase din perlata comoară) peste mica grotă a gurii ca o boltă de-ntuneric în care gâlgâia ecoul hohotului de care era cuprinsă mica făptură inocentă, imbecilă și fericită.

De ce-o fi râs cu atâta poftă caraghioasa mogâldeață cioplită în marmură și îndelung șlefuită de palmele meșterului fără nume, aflată acum lângă Paolina lui Canova? Și cine va fi fost copilandrul care i-a servit de model genialului sculptor anonim de acum două milenii?

Râsul lui *Hercule copil* pe care-l descopăr acum este poate răspunsul pe care-l trimite peste veacuri sculptorul acela neștiut, gândindu-se la aerul tâmp de... cunoscători într-ale artei cu care, iată, vizitatorii din mileniul trei ai Galeriei privesc cu jind când la mărul din mâna Zeiței, când la sânii ei *de roadă dulce și dragoste amară,* când la coapsa fină de alăută florentină, când la patul-canapea ca o invitație profană la rugi păgâne de muritori iubind iubirea...

O, cum aș vrea să pot duce cu mine acasă o copie a acestei fericiri nătânge și inocente! Știu bine că, numai privind-o, întreg urâtul existenței s-ar topi într-un imens hohot de râs, iar viața cu toate ale ei, viața celor printre care trec, n-ar mai fi decât o scenă cu „măști râzânde puse bine" peste pieritorul nostru chip cât se poate de viu...

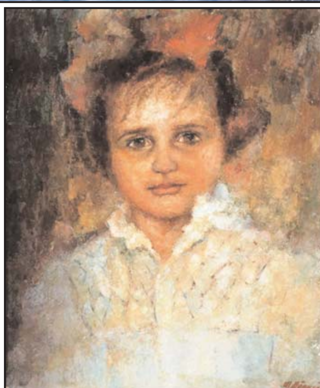

Ars longa...

Maria Mănucă

Maria Mănucă s-a născut pe 20 decembrie 1940, în Bucureşti. În 1963 a absolvit Universitatea de Medicină şi Farmacie „Grigore T. Popa" din Iaşi. A urmat Şcoala Populară de Artă, în Iaşi şi Bucureşti, între 1975 şi 1978, cu profesorii Ghiţă Leonard (Iaşi) şi Nicolae Pascu (Bucureşti). Locuieşte la Iaşi. Este pictor (membru al UAPR din 1997 şi al Asociaţiei Medici-Pictori din 1998) şi scriitor (membru al USR din 2006), cu numeroase expoziţii personale în ţară şi străinătate (New York, Veneţia, Amsterdam, Ierusalim, Chişinău, Bucureşti, Iaşi, Cluj-Napoca etc.) şi cu mai multe volume (de poezie) publicate: *După vernisaj* (prefaţă de I. Hurjui, postfaţă de Constantin Dram, Iaşi, Editura Universitas XXI, 2001); *Acuarele vulnerabile* (prefaţă de Constantin Ciopraga, Iaşi, Editura Universitas XXI, 2003); *Orizontul continuu* (Iaşi, Editura Universitas XXI, 2004); *Joc cu aşteptarea* (postfaţă de Cezar Ivănescu, Iaşi, Editura Junimea, 2005); *Venezia profundis* (ediţie bilingvă, traducere în italiană de Mirabela Popa, Iaşi, PrincepsEdit, 2007); *Jocul cu cercuri* (Iaşi, Editura Princeps Edit, 2009).

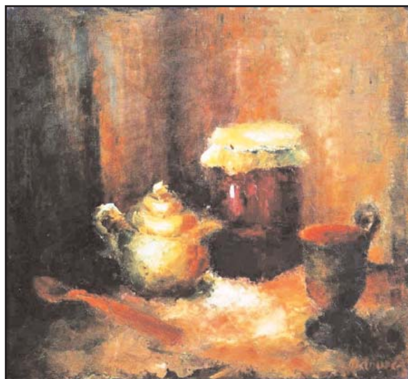

Marin Sorescu: Specializată în ce este mai greu, în portret, gen care nu se prea mai practică din cauza agresiunii tehnicii fotografice şi poate şi din cauză că oamenii au devenit mai nesuferiţi, Maria Mănucă pictează aşadar chipul realităţii, sau realitatea în fel şi chip. Tablourile ei se ţin minte chiar detaşate de numele celor zugrăviţi. Se comunică acea sinceritate a emoţiei spontane, susţinută de lipsa de complexe, aş zice primitivismul culorilor, păstrate în registrul înfloririi maxime. Pasta e groasă, violentă, cere cuţit. Pânza rămâne grea.

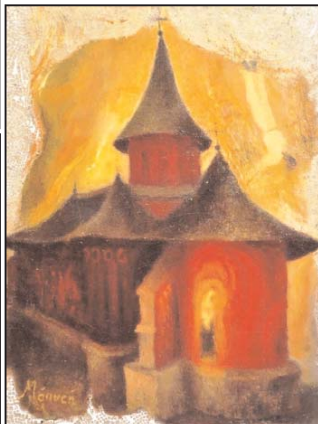
Radu Negru: Multe dintre lucrările Mariei Mănucă deschid o perspectivă culturală spre teme de meditaţie; ne redau o zonă din conul de umbră al personalităţii umane. Poezie intimistă şi tainică, şoptită, mărturisiri de credinţă într-o pictură fără declamaţii şi declaraţii sonore. O uşor aglutinată tristeţe în faţa râului vremii, a scurgerii timpului spre amurgul plin de umbre, tăinuite dureri în uitări de prelung gândite grisaje.

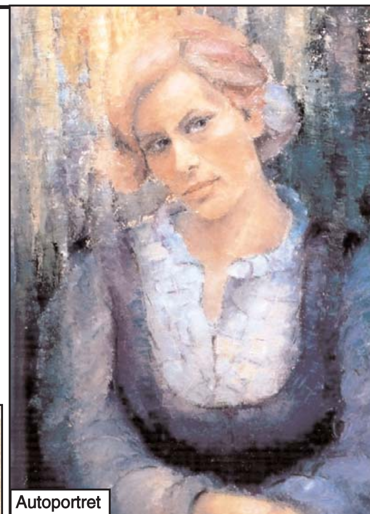
Aurel Leon: Temperament de un lirism sever şi rece, lucid, Maria Mănucă respiră prin pictura sa o frumuseţe stranie; obsedată în lucrările ei de stăpânirea fizionomiei luminii; într-un fel cade lumina pe fresca mănăstirească, în alt fel sună lumina pe ştergarul de borangic de la iconostas. Maria Mănucă aspiră spre esenţa lucrurilor, ea căutând ambianţa sedusă de mister la graniţa cu fantasticul.

Dan Grigorescu: Maria Mănucă abordează cu precădere două genuri cu osebire dificile – portretul şi natura statică. Înzestrată cu un evident simţ narativ al armoniilor coloristice, ea ilustrează cu aplomb şi în acelaşi timp cu delicateţe vitalitatea tradiţiei picturale a şcolii ieşene, uşor de remarcat în toate detaliile construcţiei compoziţionale.

Valentin Ciucă: Fire romantică prin substanţa unor elanuri vitale şi îndelungi reflecţii, Maria Mănucă nu se refugiază în pictură ca într-un fel de Eden terestru, ci aduce pictura spre noi, printr-un limbaj grav, cu sonorităţi de orgă. Lumina şi întunericul sunt elementele unui permanent dialog, misterios şi profund incitant, menit să exprime triumful luminii; lumina ca metaforă a binelui. Aspiraţia spre spiritual echivalează cu sensul unei existenţe.

Autoportret

Gh. Macarie: Maria Mănucă are intuiţia spaţiului – noţiune cert şi complex definită în pictura sa. Nu e spaţiul matematizat geometric, impunând în şcolile de artă studiul perspectivei, ci un altul, dezvoltat în imaterial, dar fundamental diferit – un spaţiu al trăirii şi mărturisirilor.

Claudiu Paradais: În naturile sale statice Maria Mănucă este atrasă de viaţa ascunsă a obiectelor pe care le portretizează. Portretele sunt de o mare profunzime psihologică, de o riguroasă analiză fizionomică şi o misterioasă comunicare.

(Mai multe informaţii, la http://www.mariamanuca.ro/)

Număr ilustrat cu picturi de Maria Mănucă.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Radu PINTEA – scriitor, Bucureşti
- Doina RIZEA – scriitor, Bucureşti
- Mircea DUŢU – prof. univ., Bucureşti
- Mircea BĂDUŢ – scriitor, Râmnicu Vâlcea
- Viorel GAFTEA – informatician, Bucureşti
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Dragoş VAIDA – prof. univ., Bucureşti
- Constantin CLOŞCĂ – istoric, Iaşi
- Pr. Daniel GLIGORE – Curtea de Argeş
- Ion HOLBAN – prof. univ., Chişinău
- Mugur Ioan GRIGORIŢĂ – student, Chişinău
- Dan LUPESCU – scriitor, Craiova
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Piteşti
- Sorin Lory BULIGA – istoric de artă, Târgu-Jiu
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Marilena BARA – publicist, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Ion ANDREIŢĂ – scriitor, Bucureşti
- Virgil ŞERBU CISTEIANU – scriitor, Alba Iulia
- Nicolae GEORGESCU – scriitor, Bucureşti
- Mihai BATOG-BUJENIŢĂ – scriitor, Iaşi
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Ion I. SOLCANU – prof. univ., Iaşi
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca